

På fri fod

Gamle byplanlæggere ser tilbage på barndomslivet

BYPLANHISTORISK UDVALG
BYPLANHISTORISK SKRIFT

NR: 75

Indholdsfortegnelse

Hans Kristensen og Niels Helberg: På fri fod	7
Elith Juul Møller: Huse og mennesker i Lille Grønnegade	10
Vibeke Dalgas: Villa Nordly på Ørnevej	20
Peder Boas Jensen: Om erobringen af Odense	26
Sven Illeris: En barndom på flyttefod.....	31
Karsten Jørgensen: En forsigtig dreng i Vibevangen.....	36
Inge Alstrup: Fra almennyttig bolig til eget hus i Vallerød	43
Hans Kristensen: Barndommens gård og gader i Vanløse og Brønshøj	49
Jens Clemmensen: Ghettoer i det nordlige København?	57
Niels Helberg: Liv og død i Hasserisgade	68
Michaela Brüel: Jamsession i dagligstuen	74
Grethe Silding: Oaser i parcelhuskvarteret	80
Poul Sverrild: En moderne velfærdsfamilie i Hvidovre.....	86

Redaktørerne som syvårige. Hans Kristensen tv. i 1951. Niels Helberg th. i 1954

På fri fod

I foråret 2015 modtog Byplanhistorisk Udvalg under Dansk Byplanlaboratorium en artikel, som den gamle byplanlægger Elith Juul Møller havde skrevet til Herning-bogen 2014. Artiklen handlede om Huse og mennesker i Lille Grønnegade i Herning, hvor Elith Juul Møller havde boet som barn.

Byplanhistorisk Udvalg er et selvsupplerende udvalg - af yngre byplanlæggere ofte kaldt "Mumieudvalget" - som hovedsagligt består af gamle byplanlæggere, herunder planlæggere med en mere administrativ og forskningsbaseret baggrund. Udvalgets medlemmer var meget glade for artiklen og fandt, at den burde komme vidt omkring både i de byplankredse, udvalget normalt henvender sig til, og andre med interesse i datidens byer og børneliv

I den lettere euforiske stemning kom de to redaktører til at foreslå, at alle udvalgets medlemmer skulle gå hjem og "gøre ligeså", således at der blev artikler nok til et skrift i Byplanhistorisk Udvalgs skriftserie. Ideen blev konkretiseret til, at forfatterne skulle vende tilbage til deres barndoms boliger, gader og bykvarterer, og beskrive oplevelserne af dem som de var den gang i 1930'erne, 40'erne og 50'erne.

Det frie liv

Resultatet af dette initiativ er blevet 12 artikler, eller snarere essays, med barndomserindringer fra alle dele af landet. Efter gennemlæsning af artiklerne blev de klart for redaktørerne, at den mest dækkende titel for samlingen måtte være "På fri fod". Det var nemlig det vi var – dengang

i årene lige før, under og efter 2. verdenskrig. Stort set alle boede under særdeles trange kår, fritid var i stort omfang lig med udetid, og der var de fleste steder rigtig mange jævnaldrende at lege med. De fleste forfattere voksede op i betydeligt mindre boliger, end dem vi i dag har som familieboliger. To og tre værelses lejligheder var i datiden en rimelig – og meget almindelig – størrelse familiebolig. Den begrænsede plads i boligen, kombineret med den tids holdninger til børns leg og især det rod, legene fører med sig, betød, at børnelege i vid udstrækning var noget, der skulle foregå udendørs. Så når man var hjemme, så var man næsten altid "ude" eller "nede" og lege. Og det var de andre børn også.

En anden vigtig ting var, at de voksne i en stor del af tiden var ganske fraværende, når man var ude. Var det godt? – Tja, hvis vi skal tage erindringerne for gode varer, befandt vi os rigtig godt med at være på egen boldgade og selv stå for begivenhederne på godt og ondt.

Trafikken

Næsten alle skildrer, hvordan de allerede før, men i hvert fald efter skolestart færdes frit til fods eller på cykel i kvarteret, men også på længere udflugter i større dele af byen. Og hjemme på vejen eller i gården var der tilsyneladende også rige muligheder for at gå på uovervåget opdagelse.

Måske oplevelsen ikke helt svarer til datidens virkelige verden. I modsætning til nu var boligområderne befolkede om dagen. Langt hovedparten af datidens kvinder med mindre børn var

hjemmegående. Og selvom datidens husmødre havde en travl hverdag i hjemmet med vask, madlavning og rengøring, så var der også tid til (diskret) at overvåge børnenes leg og til at gribe hjælpende ind, hvis noget gik galt.

Den forklaring på deres frie liv, de fleste forfattere giver, er, at biltrafikken den gang var langt mere begrænset end den vi har i dag. Det var den uomtvisteligt også, men på den anden side ved vi nu, at der var langt flere alvorlige trafikuheld den gang, end der er i dag, så risikoen var, i hvert fald nogle steder, væsentlig større, end vi i dag ville acceptere. Sandheden er måske, at vi i dag er langt mere tryghedssøgende end dengang, hvor man på baggrund af krig, arbejdsløshed, dårlige sociale vilkår osv. var vant til lidt af hvert.

Mange børn, social og fysisk mangfoldighed

Et gennemgående træk er de mange børn, der var i boligområderne. Det kan der være flere forklaringer på. Den ene – som dog kun gælder for de af forfatterne, der er født efter 1940 – er de store fødselsårsgange under og i årene efter krigen. Der var simpelthen mange børn. Den anden er, at næsten ingen børn gik i børnehaver eller fritidsklub, sådan som næsten alle nutidens børn gør. Når børn ikke var i skole, så var de hjemme i boligområdet.

Et andet fælles træk er den større sociale spredning i boligområderne, som især prægede etageboligmiljøerne. Krigstidens og efterkrigstidens bolignød tvang unge familier fra forskellige sociale klasser til at tage de boliger, der var til at få. Denne situation ændres først i 1960'erne,

hvor de fleste af artiklernes forfattere var ude af barndommen. I årtiet fra begyndelsen af 60'erne til sidst i 1970'erne blev der bygget 900.000 nye boliger, hvoraf godt halvdelen var parcelhuse. Pludselig opstod der et ”marked”, hvor man kunne vælge sin bolig frit – dog naturligvis styret af ens økonomiske formåen. Det medførte et socialt udskilningsløb, hvor familierne grupperede sig både efter økonomi, omgivelser og sociale præferencer. Den segregerede by som vi kender i dag opstod.

Et tredje træk – som findes beskrevet i flere af artiklerne – er, kvarterernes mangfoldighed. Der er en skønsom blanding af boliger, mange små butikker og en række forskellige værksteder. Den levende by fandtes stadigvæk. Butikscentre og de første supermarkeder dukkede først op i slutningen af 1950'erne – og det tog mere end et årti, før de havde taget livet af den klassiske bymæssige butiksstruktur, godt hjulpet på vej af det hastigt stigende bilejerskab.

Var det bedre i gamle dage?

Den planlæggergeneration, som har skrevet artiklerne, er alle oplært i den funktionalistiske planlægning, hvor byen skal ordnes, så boligerne ligger ugeneret i forhold til værksteder og fabrikker, hvor trafikken skal separeres, så biltrafikken holdes for sig, gående og cyklende for sig, hvor der i passende omfang og med passende mellemrum udlægges arealer til rekreative formål, til legepladser osv. De byplaner, der kom ud af denne tradition, findes i stort set alle landets forstæder bygget efter 1960.

Det slående er, at de fleste af de boligområder og byer, vi voksede op i, stort set rummer det stik modsatte: boliger og værksteder er blandet i en pærevælling, trafikken er i sit begrænsede omfang kaotisk med biler og cykler uden adskillelse. Og paradoksalt nok er det ikke kritik og afstandstagen til disse dysfunktionelle miljøer, der præger artiklerne. Snarere tværtimod.

Senere lagde den funktionalistiske byplanlægning megen vægt på, at udformningen af boligområdernes fysiske rum skulle give gode rammer for at mødes og udvikle socialt samvær i boligområderne. Det slående ved skildringen af de tolv barndomsmiljøer er, at ingen af dem var udformet efter sådanne principper – og alligevel fungerede de tilsyneladende godt som rammerne om børns leg og liv. Det afgørende ser ud til at være, at der var mange andre børn på nogenlunde samme alder i nærheden, og at hverken de sociale eller de fysiske rammer er for snærende og begrænsende.

Så måske var det bedre i gamle dage? Det er langt fra sikkert. Vi har som gamle en tendens til at stille barndommen i et mere positivt lys, når erindringen tager over. Vi glemmer ofte de mange kedelige dage med regnvejr, lektier og sure voksne, men husker de glade dage med solskin og dejligt snevejr.

Derfor kan vi ikke nødvendigvis konkludere, at det var bedre at være barn i gamle dage, og at byerne er blevet dårligere end dengang. Men vi har fået nogle underholdende og tankevækkende beskrivelser af, hvad et godt børneliv var i midten af 1900-tallet og måske også – hvem ved? - lidt inspiration til de yngre byplanlæggere.

*Hans Kristensen
Niels Helberg*

Huse og mennesker i Lille Grønnegade

Elith Juul Møller

Født 1930 i Aalborg

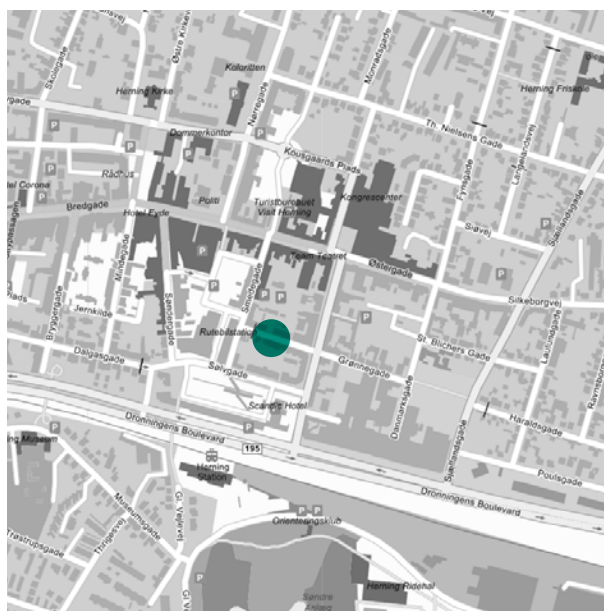
*Arkitekt MAA med afgang fra Kunstakademiets
Arkitektskole 1963*

*Leder af Egnsplanelægningen i Århus. Byplankonsulent,
egen tegnestue sammen med Ib Andersen*

Min barndomsgade var Lille Grønnegade i Herning. Den var kun godt 100 m lang, så en olympisk mester skulle kunne løbe gaden igennem på godt og vel 10 sekunder. Og alligevel var dette gadestykke næsten lig med hele verden for et barn.

»Lille Grønnegade« var ikke det officielle navn. Det var opstået af sig selv, fordi den meget lange Grønnegade var skåret over af den brede Fonnesbechsgade, så stykket fra Smedegade til Fonnesbechsgade fungerede som et lille samfund for sig.

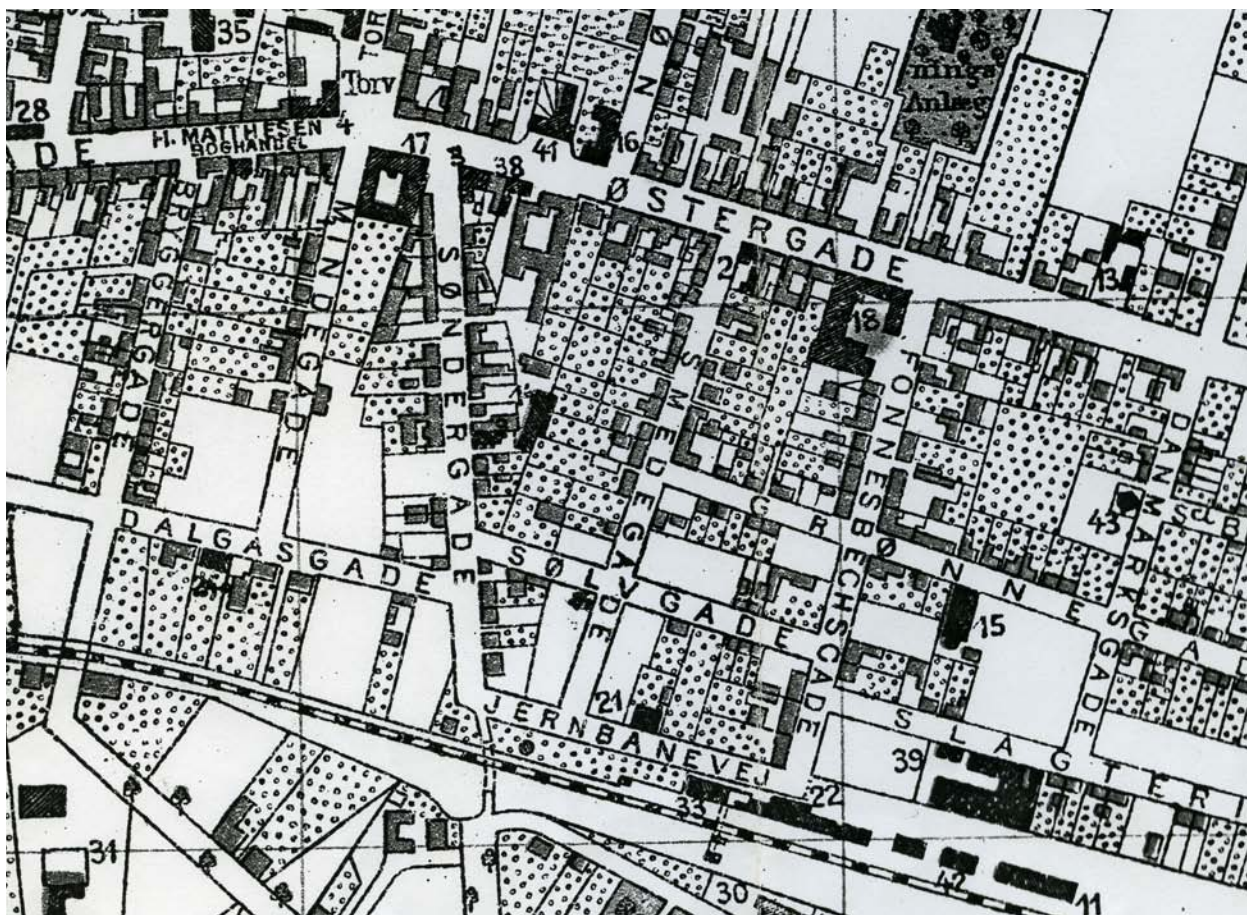
Hele den østlige del af gaden kaldte vi Store Grønnegade. Vi kunne se ud ad den snorlige gade, der syntes uendelig, men der var ikke megen kontakt mellem beboerne i Lille og Store Grønnegade – Fonnesbechsgade var ikke alene en trafikal barriere; den dannede også et »sociologisk« skel: Børnene i de to gader legede normalt ikke med hinanden, og Fonnesbechsgade dannede også en hilsegrænse: De voksne løftede naturligvis hatten for alle, der boede i vores egen lille gade, men hilste normalt ikke på »de fremmede« fra Store Grønnegade.

Vore dages sociologer har beskæftiget sig meget med spørgsmålet om den ideelle kvarterstørrelse: Hvor stort eller hvor lille må et bykvarter være mht. udstrækning og antal beboere for at skabe overskuelighed og tryghed? Det er der skrevet lærde afhandlinger om, og det interessante er, at Lille Grønnegade som den var dengang var meget tæt på at svare til sociologernes idealkvarter. Der var kun 7 husnumre på nordsiden og 10 på sydsiden, men disse få huse og deres beboere rummede tilsammen rigeligt med stof til en hel række nøgleromaner. Livet i 1930'ernes Herning giver ofte minder om Peer Hultbergs »Byen og Verden« (der beskriver folk i Viborg) eller Lee Masters »Spoon River Anthology«.

Vores lille familie var tilflyttere som de fleste andre i denne eksplosivt voksende by. Vi kom til byen et par dage før Nytår 1931, forældre og to drenge, senere tre. Jeg var kun godt 9 måneder, da jeg første gang så det, der skulle blive min by.

Vi flyttede ind i Grønnegade 6, på 1. sal til højre, i et helt nyt hus, hvor det stadig vrimlede med håndværkere, så vi lærte straks en del af vores nye bys befolkning at kende. Gadens beboere fik vi også hurtigt rede på fra vores udkigspost,

Kort over Herning Købstad 1:8.000, udgivet omkring 1915 af H. Matthesens Boghandel. Grønnegade ses omtrent i midten, og "Lille Grønnegade" er stykket mellem Smedegade og Fønnesbechsgade. Mit barndomshjem i Grønnegade 6, er ikke vist på kortet, da det først blev bygget i 1930. Det ligger på gadens sydside lige ved det første "G" i Grønnegade. Kvarteret var et typisk bymidtekvarter med meget blandet bebyggelse og baghaver bag næsten alle huse. Hovedparten af haverne er nu forsvundet. Overalt var der en vrimmel af små butikker og kældre og baggårde rummede et utal af småvirksomheder. Nederst i billedet ses et lille stykke af Søndre Anlæg med de elegant slyngede stier.

karnappen: Den ene af de to stuer mod gaden havde en bred karnap, hvorfra man kunne overskue det meste af gaden og følge med i folkelivet.

Fra karnappen kunne vi se hen til Fønnesbechsgade-krydset, og det blev årsagen til, at vi kom til at handle hos købmand Olsen i Cityhus og ikke hos købmand Jørgensen på hjørnet af Smedegade. Købmand Jørgensens butik lå ellers et par skridt nærmere, men »vendte ryggen til« Grønnegade og kunne ikke ses fra karnappen.

Efterhånden fik vi styr på hvem der boede i de enkelte huse, hvad de lavede, hvem der var gift med hvem osv., og da jeg stadig kan huske meget

fra 1930'erne, vil jeg pr. hukommelse forsøge at give et billede af dette lille lokalsamfund som det var før Besættelsen.

Grønnegade 6

»Vores« hus var en statelig, nyklassicistisk bygning i røde håndstrøgne teglsten. Huset lå selvbevidst tilbagetrukket i forhold til gadens mere stilfærdige provinsbyhuse. Det var højt, havde en smukt stafferet opgang og rummede 8 lejligheder.

Arkitekten havde brugt alle sine æstetiske kundskaber for at understrege husets værdighed, bl.a. ved at gøre huset strengt symmetrisk. Det gav sig udslag i, at der var to skorstene, indbygget i hhv.

den vestlige og østlige gavl, selv om kun den ene havde noget formål som aftræk fra centralfyret. Den anden var blot til pynt. Og dog – da Besættelsen kom ti år senere, fandt en af beboerne på at opsætte en spareovn i soveværelset, hvor skorstenen var lige til at tage i brug. Den var dog allerede optaget, viste det sig, da der opstod en skorstensbrand. Skorstenen var fyldt med allikereder, men efter denne hændelse blev allikerne husvilde som så mange andre i denne kolde tid.

I gadelinjen foran huset var der et meterhøjt jerngelænder med tætsiddende tremmer, og bag dette var der et flisebelagt areal, hvis eneste funktion var at huse sammenblæste visne blade o.l. Op ad gelænderet stillede man sin cykel – med et højt klingende gong, der kunne høres helt til 3. sal, fordi gelænderets ender var muret ind i facaden. Husets ejer kæmpede en håbløs kamp for at formå beboerne til at bruge cykelkælderen i stedet for gelænderet. Det var ikke meningen, at hvem som helst skulle kunne trænge ind i huset, så indgangsdøren fra gaden forudsattes låst, og der var monteret noget så usædvanligt som dørtelefon til alle lejligheder. Ja, dørtelefon var det nu ikke; det var ringetryk til klokker oppe i lejlighederne, og så måtte beboerne gå ned og låse op for gæsterne. Den procedure levede ikke ret længe. Det var alt for besværligt – og dertil kom at de frækkeste drenge fra kvarteret fandt på at trykke på alle knapper, hver gang de passerede på vej hjem fra skole. Så blev ringetrykkene sat ud af funktion, og døren forblev ulåst. Ved døren var der også et dekorativt skilt med teksten: »Handel, Betleri, Opbæring af Varer samt Færdsel med Træfodtøj forbudt. Bude henvises til Køkkentrappen.« Heller ikke disse påbud levede ret længe i virkelighedens verden. Køkkentrappen var svær at finde, da man skulle ned ad den udvendige kældertrappe, gennem cykelkælderen og en lang, mørk kældergang for at nå frem til køkkentrappen, en ret smal og snoet trætrappe, der var langt mindre bekvem end den præsentable hovedtrappe. Bagtrappen blev snart helt utilgængelig for bude m.fl., da den udvendige kælderdør blev aflåst for at hindre tyverier fra cykelkælderen og uønsket natophold i fyrkælderen – det forekom et par gange, at

hjemløse søgte i hus for at få varmen. Det har nu ikke været noget charmerende natlogi, da fyrkælderen også rummede husets skarnspande.

Den allestedsnærværende tekstilindustri bredte sig også til Grønnegade 6. En kortere tid i begyndelsen af 1930'erne sad »spoledrengen«, som vi kaldte ham, og arbejdede i et af kælderrummene. Jeg husker ikke meget om hans virksomhed, men han har antagelig spolet garn som en slags underleverandør til byens små fabrikker.

Da vi var små, var den mørke kælder et meget uhyggeligt sted, hvor der ganske bestemt levede frygtindgydende uhyrer i de mørkeste kroge. Vi var altid to, når vi blev sendt ned i viktualiekælderen om aftenen, men alligevel foregik tilbage-toget op ad bagtrappen i vild galop – op til den frelsende køkkendør.

I kælderen var der vaske- og tørrerum, og fra de to vaskerum var der udgang til gården. Gården var et 5 meter bredt, flisebelagt areal i hele grundens bredde, mod haven afgrænset af en kirkegårds-lignende mur, der var afdækket med røde vingetegl. Ud for husets midterakse var der en jernlåge i havemuren – også den understregede kirkegårds-associationen. Det var ikke velset, at børn opholdt sig i gården og da slet ikke haven, som var sirligt passet med små græsplæner og med lave buksbomhække om rosenbedene. De gamle æble- og pæretræer var rigtbærende, men frugthøsten gik nogle år til grunde, når husværten ikke kunne overkomme at plukke frugterne. De var naturligvis ikke tiltænkt lejerne.

I begyndelsen har det nok været lidt svært at udleje de ret store og dyre lejligheder. Huslejen lød på 85 kr. om måneden, og det var mange penge i en tid, hvor en arbejders månedsløn typisk var omkr. 200 kr. De første par år var de to lejligheder i stueetagen taget i brug af et børnehjem, men ellers var beboerne typisk de lidt bedre stillede funktionærer – fra DSB, postvæsenet, pengeinstitutter, skolevæsen o.l. – dvs. det bedre borgerskab med fast ansættelse og hjemmegående husmoder.

Det lyder som signalementet af det, man har kaldt »et hjem med klaver«, og dem var der da også adskillige af. Typisk blev mindst ét barn pr. familie sendt til klaverundervisning, og da lyd-isoleringen i huset ikke var overvældende, kunne det lydlige miljø være ret kakofonisk. Gennem flere år kæmpede to unge damer med Chopins vals i cis-mol, og i en anden lejlighed sang man sig gennem det meste af Højskolesangbogen. Nogle år efter blandede jeg mig i koret med Beethovens cis-mol sonate. Jeg tror nok, at jeg vandt decibel-kappestriden, for Beethovens dramatiske sidstesats er jo ikke helt lydløs.

I et stort hus er der altid de forskelligste lyde, og det værner man sig til, når man bor der. Gæster kunne derimod blive frygtelig skræmte, når en dyb mandsstemme pludselig brølede »hjææælp« nede på trappen. Vi tog det nu ganske roligt: Det var Mortensen, mælkeemanden, der tog trappe-rummets ekko i brug til at bekendtgøre, at han var nået frem til nr. 6. Han råbte nemlig ikke »hjæææælp«, men »mæææælk«!

Gaden

Jeg har allerede nævnt karnappen, hvorfra vi kunne følge med i gadens liv. Da vores hus lå på sydsiden og var trukket lidt tilbage fra gadelinjen, var det især beboerne lige overfor, vi fik et nærmere kendskab til. Det var da også i de nærmeste 4-5 genbohuse, vi fandt vores bedste legekammerater. Vi vil se lidt nærmere på denne korte husrække.

Grønnegade 1 var et lille, pynteligt villaagtigt hus i en slags stationsbystil med hvidkalkede facader, røde murstensbånd og andre dekorative elementer.

Her boede »Frelseren«, som vi kaldte ham, men det borgerlige navn var Jørgensen. Han var en lille mand med et venligt glimt i de uindfattede briller. Han var officer i Frelsens Hær og optrådte næsten altid i uniform – og ofte med en lille hale af småbørn efter sig, når han færdedes i kvarteret. De elskede at høre ham fortælle, og han efterlevede på denne måde skriftens ord »lad de små børn komme til mig.«

Udsigt mod sydøst fra Grønnegade 6, 1. sal. Den store ejendom midt i billedet lå på hjørnet af Fønnebechsgade og Sølvgade. Bag ejendommen gemmer sig banegården og slagteriet mv. Det var et meget blandet kvarter med en mængde boliger, mange i forbindelse med småerhverv. Det meste af bebyggelsen er nu nedrevet og erstattet af den 6-sporede motorgade "Dronningens Boulevard", en banegårdsp-lads med 5-etages banegårdsbygning og ret mange nybyggede boliger.

Fru Jørgensen var også officer i Hæren, vist endda med højere rang end ægtefællen. Hun var høj og myndig og talte klingende norsk, så hende var vi i begyndelsen lidt bange for. De havde to voksne sønner, Hans og Peter, der blev udtalt på norsk – »Hannns« og »Petter«. Dette fine, lille hus findes stadig i original stand, men omgivelserne er en del ændrede.

Nabohuset, nr. 3, var et lille hus i 1½ etage. Det lå trukket langt tilbage og havde en stor forhave med græsplæne og velordnede rosenbede. Her boede malermester N.P. Nielsen med kone og søn, og sønnen Svend, som var enebarn, var

en herlig legekammerat. Han blev siden kendt i den bredere offentlighed som »Sygekasse-Svend«, bl.a. som meget aktivt byrådsmedlem for Socialdemokratiet. Det lille hus og forhaven er nu forsvundet og erstattet af et nyt boligbyggeri.

Lige over for vores hus lå Grønnegade 5. Det var i 1½ etage og bygget helt ud i gadelinien. Det må have været opført omkring århundredskiftet og havde de tidstypiske træk – røde maskinsten og tag af naturskifer. Med tiden fik huset tre kviste, som af uforklarlige årsager alle var forskellige. Huset rummede hele 4 temmelig små lejligheder. Den største af stuelejlighederne beboedes af husets ejer, malermester N.H.Christensen. Hans kone var fra Aulum lige nord for Herning, og han var sønderjyde og havde stadig hjemegnens sprøgtone.

I kælderen lå malerværkstedet, og det var en oplevelse at se maleren rykke ud på cykel, belæst med tapetserbord, bukke, adskillige malerpotter og til overflod en wienerstige over skulderen – det hele på én gang. Det var som et slingrende bjerg på flere kubikmeter, men det hindrede ham ikke i at give tegn, når han skulle dreje om hjørnet: Han stak et ben ud som retningsviser.

Ved malerens sølvbryllup var der sat en æresport op omkring hoveddøren og midt over døren et våbenskjold med tallet 25. En dreng, som nok ikke var den skarpeste kniv i skuffen, spurgte, hvorfor det kostede 25 øre at komme ind til malerens. Da man fortalte ham, at malerens havde været gift i 25 år, råbte han – tydeligvis dybt imponeret – »Har maleren været gift 25 gange? Min mor har kun været gift 3 gange!«

Engang var malerens kone syg og sengeliggende med stærke rystelser i armene. Maleren var naturligvis bekymret, men kunne alligevel ikke lade være at spøge med situationen: »Det er en skam, at alle de kræfter går til spilde. Når hun sådan ligger og saver med armene, kunne hun da lige så godt save et par rummeter brænde.«

Malerkonen selv kunne også bidrage med den uhøjtidelige tone. En kold vinter gled hun på et isglat fortov og blev kørt til sygehuset. Da

overlægen havde set på skaden, lød hans kommentar: »De har da været rigtig uheldig. De har brækket armen hele tre steder«, men hun svarede besindigt: »A ska' sej overlægen, te' når a gør mine ting, så gør a dem grundigt«.

Midt i 1930'erne døde malerens datter Inga fra mand og to små drenge, Niels Aage og Villy, der på den tid må have været omkr. 5 og 2 år. Børnene boede herefter en tid hos bedsteforældrene, og da jeg blot var et par år ældre end Niels Aage, blev vi legekammerater. Med den fortrolighed, der kan være mellem børn, fik jeg et indblik i de tanker, der rørte sig i et barn, der har oplevet det værste af alt: At miste sin mor. En dag, vi legede ude i porten, spurgte han, om jeg troede, at hans mor oppe i himmelen kunne se ham nu. Jeg svarede uden tøven, at det var jeg helt sikker på. Jeg håber, at det var det svar, han havde behov for.

En kortere periode boede en familie ved navn Harild på 1. sal. Vi legede en del med datteren Agnete og savnede hende, da de flyttede, men familiens forsvinden gav mig i det mindste en forklaring på et mystisk ord, de voksne brugte om noget meget gammelt. De talte om »fra Arilds Tid«. I mine ører blev det til »fra Harilds Tid«, og det var da til at forstå. Gamle dage var naturligvis dengang da familien Harild boede i Grønnegade!

Nu er alt, hvad der kan fortælles om et hus og nogle mennesker, der betød meget for os i barndomsårene, blevet til »fra Arilds Tid«, og Grønnegade 5 er borte, erstattet af nybyggeri.

Det næste hus i rækken findes derimod stadig. Dengang var det nr. 7, men i dag har huset fået nummer 5. Det var et ret stort hus i 2½ etage og med 6 lejligheder.

Ejeren af huset, H.A. Hansen, boede selv i ejendommen med kone og tre børn. I den tids Skatte- og Adressebog benævnes han husejer, men han stod også for omdelingen af et af de små lokale dagblade. Der må have været tale om det radikale Herning Venstreblad. Det blev trykt i Silkeborg, og man så ham hver dag ved

14-tiden afhente et bundt blade direkte fra toget for straks derefter at omdele det til de få abonnenter. Måske var han også meddeler til bladet – dengang havde Herning hele 5 dagblade, flertallet med ganske små oplag, så det var noget af et altnuligjob at holde de små aviser i gang. Han brugte også mange kræfter på afholdssagen, som han var en ivrig forkæmper for.

Blandt lejerne i nr. 7 var Viktor Pedersen med familie. Han var taxavognmand, og fru Pedersen arbejdede på Niels Krøjgaards trikotagefabrik yderst i Thomas Nielsensgade, hvor også de to døtre fik beskæftigelse, da de kom ud på arbejdsmarkedet, så her sad familien på rad og række ved samlebandet. Efter krigen købte de Grønnegade 3, og her voksede husstanden, idet de tog en tysk pige i pleje – et smukt træk, når man tænker på det tyskerhad, der var en logisk følge af Besættelsen – men pigen, der hed Frieda, faldt godt til, både i familien og blandt gadens børn, og jeg mener at huske, at hun senere blev adopteret af plejefamilien.

I kælderen fungerede en strikker ved navn Nygaard. Som jeg husker det, havde han altid vinduet åbent, så han kunne holde kontakt med omverdenen, medens han sled med det ensomme arbejde med håndstrikkemaskinen. Den spirende tekstilindustri mødte man overalt i byen; dengang mest i form af helt små enkeltmandsvirksomheder i kældre og udhuse.

I gården var der de første år en stor trælade. Jeg husker den kun vagt, men i erindringen var det et stort, tomt og støvet rum, hvor der bl.a. stod en høvlebænk og stiger, man kunne kravle op ad til et lige så støvet loft. Laden havde en mystisk, forladt karakter, der stimulerede fantasien. I gården var der også en garage, der rummede et usædvanligt køretøj, som jeg siden har identificeret som en Wanderer Tandem 1912. Ejeren var N.P. Nielsen-Frem, som han blev kaldt, fordi han drev tobaksforretningen »Frem« i Østergade, lige ved siden af Hotel Herning. Det var en begivenhed, når Nielsen-Frem med frue kørte en søndagstur. Den lille motor lød som en symaskine, når de kørte ud fra gården – slet ikke som Ford T'ernes maskingeværagtige larmen.

Bilen var lille og smal og mindede om en vædeløbsbil med sine store, smalle hjul. Den kunne kun rumme to personer, der sad efter hinanden: Nielsen-Frem ved det store rat og bag ham fruen med en parasol, så hastigheden har næppe været overvældende.

I hullet mellem nr. 7 og naboejendommen, Fønnesbechsgade 14, var der i begyndelsen af 1930'erne en fritstående bladkiosk. Inde i kiosken befandt sig kioskejer Munch, der betjente kunderne gennem en lille luge. Han må dog have været ude i det fri en gang imellem, for han var altid var meget solbrændt. Munch havde en mager hund ved navn Teddy bundet til kiosken i en lang kæde. Man holdt sig i god afstand fra hunden, der så temmelig lumske ud, og det helt store drama udspillede sig da også engang, da den slap løs og kastede sig ud i et voldsomt slagsmål med genboens hund. Det lykkedes begge hundeejere at blive bidt af deres egne hunde under tumulten.

Den næste bygning i rækken var hjørneejendommen Fønnesbechsgade 14. Her lå Herning Pengeskabsfabrik i en moderigtig funkisbygning med stålvinduer og okkerpudsede facader.

Der var indkørsel til fabrikkens gård fra Grønnegade, og det medførte en livlig trafik af lastbiler fra Herning Jern- og Staalforretning og andre leverandører og kunder. Det var et spændende miljø, og da fabrikanten havde to sønner i passende alder, fik vi også legekammerater her – og dermed af og til mulighed for at komme ind i fabrikkeshallerne. Her var en vrimmel af drivremme, drejebænke og maskiner, der savede, fræsede og bankede. Ikke ufarligt for børn, så der blev holdt godt øje med os. Et rum holdt vi os dog klar af, ganske frivilligt. Det var karbidrummet, som vi kaldte det, og det udsendte en skarp og ubehagelig stank. I rummet fandtes et anlæg, der udviklede gas til acetylenvejsning. På fabriksgrunden ligger i dag en større boligbebyggelse.

Grønnegades sydside havde en meget blandet bebyggelse. Det første hus, nr. 2, lå ud i gadelinjen og havde to etager med i alt fire lejligheder,

hvortil kom en høj kælder, der også rummede beboelse – en kold og fugtig lejlighed. I en periode under krigen boede her en ældre kone, som erfarede, at lejligheden kunne være lidt kølig om vinteren. En kold morgen førte hun en samtale med købmand Jørgensen tværs over gaden, og da han konstaterede, at »det havde været koldt i nat« – man taler jo altid om vejret – råbte hun over til ham: »Ja, koldt! Der var så koldt, at mine forlorne tænder frøs i glasset!« Det må have været et stivnet smil, der mødte hende på natbordet. Huset var i det hele taget dårligt bygget og er nu nedrevet.

Grønnegade 2a findes stadig. Her boede tømrermester Brødsgaard, der havde en stor værkstedsbygning i gården, så lyden af båndsave var en fast del af kvarterets lydkulisse. De to sønner kom begge i lære og blev selvstændige tømrermestre. Tømrerværkstedet er nu borte, og et stort fælles have- og parkeringsområde er anlagt i karreen mellem Grønnegade og Banegårdspladsen.

Efter indkørslen til tømrerværkstedet kom Grønnegade 4, et villalignende gadehus i 1½ etage. Der var en hvidmalet havestue ud til den store have mod syd. Fra vores altan kunne vi se ned i nabohaven, der på en eller anden måde altid virkede let og sommerlig, lidt à la Skagensmalernes idylliske malerier.

Herefter kom nr. 6, »vores« hus, som jeg allerede har fortalt om, så vi springer videre til nr. 8, der var et lille, gammelt hus i 1½ etage, beliggende i gadelinjen. Husets ejer hed Skov Jensen og var ansat ved DSB, og hans kone var stærkt engageret i fagbevægelsen, vistnok i Syerskernes Fagforening. I en periode var hun medlem af byrådet, valgt af Socialdemokratiet. De havde to børn, Christian og Bodil. Christians videre tilværelse kender jeg ikke, men Bodil blev tandlæge. I huset boede også frugthandler Oluf Nielsen, en høj, meget slank ældre mand, far til fru Skov og kendt som lokalhistoriker. Han havde et torvestade, hvor han solgte frugt fra den mest elegante trækvogn, jeg har set – en ganske let vogn på store cykelhjul. På vognen var blommer og andet delikat sirligt anrettet på små bakker.

I nyere tid har huset undergået en ombygning, der helt har berøvet huset den oprindelige karakter. Huset er nu i to fulde etager.

Det sidste hus i rækken, Grønnegade 10, mindede meget om nummer 8 og er på samme måde forhøjet til to etager. Her boede familien Lund, som havde et mælkeudsalg i Fonnesbechsgade. Det var mest fru Lund, som stod i butikken, og han passede den lille have, som i nogen grad var mørkelagt af et gigantisk kastanjetræ, der stod i »vores« have, dvs. haven til Grønnegade 6. Da det blev fældet, blomstrede alle haverne i karreen op – i bogstaveligste forstand.

Sønnen, Anker Lund, fik en karriere i forsvaret og efter den tidlige pensionering, som jo gælder forsvarets personel, blev han beredskabschef på Bornholm. Hvert forår efter Besættelsen kom hr. Lund og afleverede med et lille buk en buket liljekonvaller til min mor. Først mange år senere fik jeg forklaringen på denne tradition: Anker Lund arbejdede under Besættelsen som radiomand for den engelske efterretningstjeneste og var stærkt eftersøgt, så derfor havde min mor bistået med at gemme sager, der ikke måtte falde i tyskernes hænder.

Med nummer 10 sluttede husrækken i Lille Grønnegade, men hjørnejendommen til Fonnesbechsgade bidrog også i høj grad til gadens liv, ikke mindst børnenes. På den store grund blev der i 1932 bygget en stor og flot servicestation i funkisstil efter nyeste mode.

Det var virkelig en nyskabelse. Hidtil havde en del købmænd og cykelhandlere blot haft en enkelt benzinstander stående i fortovskanten, men nu foregik benzinsalget i et rent bilistpalads. Bygningen var i to etager med bolig for forpagteren på 1. sal, og der var benzinstandere under et stort halvtag, vaskehal, smørehal og alt til faget hørende, og hele grunden var omgivet af et fint, rødmalet trådhegn. Langs Grønnegade, dvs. bag servicestationen, var der et stort, ubebygget areal, der blev brugt til sporadisk parkering, og – til børnenes begejstring – en udrangeret rutebil, så Grønnegades børn skulle ofte hen og lege med datteren, »Lissy på Standard«. Efter

nogle år skiftede stationen navn fra Standard til Esso (som jo er lydskrift på engelsk for S.O. = Standard Oil), men det gamle navn hang ved, så flere børnegenerationer efter talte stadig om »henne på Standard.« Bygningen er nu erstattet af nybyggeri.

På gadehjørnet over for servicestationen havde grosserer N.C. Thøgersen sin bolig og virksomhed i en stor ejendom med to etager og mansard. Huset hed i folkemunde »Den lille Eremitage« på grund af det pyntelige, palæagtige udseende med guirlander og andre stukdetaljer. Det eksisterer stadig i nogenlunde oprindelig tilstand; dog har de lysmalede facader fået en anden farveholdning. Grosserer Thøgersen repræsenterede bl.a. DDPa, Det Danske Petroleums-Aktieselskab. Man var aldrig i tvivl om, hvor i byen han befandt sig, for når han var ude at køre i sin store bil løb hans jagthund uafbrudt gøende bag bilen. Begge havde åbenbart fornøjelse af denne rollefordeling: Hunden fik sine daglige lufteture, og grossererens slap for hundehår inde i bilen.

På det fjerde hjørne i Fønnesbechsgade-krydset lå Cityhus, som jeg allerede har strejft tidligere. Her havde købmand Axel Olsen sin hjørnebutik, der var et paradis af mystiske og eksotiske dufte. Butikkens daglige drift hvilede for en stor del på kommis'en, for købmanden havde tillige beskikkelse som Kongelig Vejer og Maaler og bestyrede brovægten på godsbanegården. Da Besættelsen kom, voksede denne del af hans virksomhed betragteligt, idet de mange lastbiler med brunkul skulle have en vejeseddel for hvert læs, de hentede i brunkulslejerne. Købmanden fik også ansvaret for en nyoprettet vægt i brunkulsdistriktet ved Søby, da brydningen var på sit højeste.

Kriseår og nøjsomhed

1930'erne var kriseår. I december 1937 nåede arbejdsløsheden i hele landet op på 34,6 procent for organiserede arbejdere, og da det sociale sikkerhedsnet langt fra var så godt som i dag, måtte mange fægte sig igennem efter bedste evne. Tiggere, der gik fra dør til dør, var et almindeligt fænomen, andre forsøgte sig som sælgere af de forskellige varer – lige fra snørebånd til røgede

ål, landkyllinger og Morten Korchs samlede værker – og atter andre optrådte som gårdsangere, ofte til eget akkompagnement på banjo. Det lød ikke altid lige godt.

Trods alt var der dog mange, der stadig havde arbejde, men i de fleste familier var pengene små, og alle søgte at holde hus med de beskedne ressourcer. Genbrug er slet ikke en nymodens opfindelse – i 30'erne blev alt genbrugt, ikke af politisk korrekthed, men af ren nødvendighed. Hos Brdr. Hansens produkthandel i Smedegade afleverede man mod en beskednen betaling gammelt jern og andre metaller, klude og fraklip fra konfektionsfabrikkerne og meget andet. Madrester blev heller ikke smidt ud. Gennem gaden kom ofte en mand med en lille hestevogn og et par jerntønder på ladet, så derfor kaldte vi ham »tøndemanden«. Han hentede kartoffelskræller og madrester fra hotelkøkkener og mange private husstande, og det blev alt-sammen brugt som svinefoder på en lille ejendom, han drev uden for byen. I dag ville en sådan ordning sikkert støde på en vrimmel af sundhedsbetingede forbud.

Adskillige børn bidrog til familiens økonomi eller til egne lommepenge som bybude. Børn helt ned til 8-10 år omdelte aviser, havde budplads eller hjælp til derhjemme i familiens eget strikkeri. Det kunne ligne et helt cirkusnummer, når en lille dreng tumlede en stor og tung budcykel.

Børnenes gade – leg og frihed

Grønnegade var en herlig legeplads, der var befolket med en vrimmel af børn i alle aldre. Dengang var der kun én offentlig legeplads i byen. Den lå i Vestre Anlæg og var særdeles primitivt udstyret, og for os i Grønnegade var den helt utilgængelig: Der var vel to kilometer derud, og man skulle igennem mange farlige distrikter undervejs.

Børneinstitutioner var et nærmest ukendt begreb. Børneasylet i Skolegade var alene på markedet og havde ret få pladser. Set med vores øjne gjorde det nu ikke noget; vi nød

vores frihed til at færdes næsten overalt, og der var udtømmelige oplevelsesmuligheder i Grønnegade og nærmeste omegn. Vi oplevede på første hånd de mange arbejdspladser, så for os var de voksnes arbejde ikke noget fjernt og mystisk, der foregik i et industrikvarter langt borte. I 1930'ernes Herning lå der småvirksomheder i gårde, kældre og udhuse, og inden for den nærmeste omkreds lå så spændende virksomheder som banegården med det store rangerterræn, godsbanegården med det umådelig lange pakhus, der havde læsserampe langs hele nordsiden og direkte indladning i de lange godstog langs sydsiden. Slagteriet i Poulsgade var fascinerende og lidt uhyggeligt. Her kunne man se samlebandsprincippet anskueliggjort, når den ene lastbil efter den anden bakkede ind til en port, hvor bilens bagende helt bogstaveligt »sank i jorden«, når der blev trykket på et håndtag – så kunne grisene mere eller mindre godvilligt spadserere direkte ind på dødsgangen.

I Grønnegade følte vi os i 1. parket til de fleste af de begivenheder, der skete i byen. Alle optog med eller uden musik skulle nødvendigvis passere banegården og dermed Fonnesbechsgade, der jo var kvarterets hovedgade. Det gjaldt skoleudflugter, FDF- og spejdermarcher, Fagenes Fest og meget andet. Og så var der de uplanlagte begivenheder: Trods den beskedne trafik skete det ikke så sjældent, at to biler stødte sammen i Fonnesbechsgade-krydset, og så skulle vi alle sammen hen og opleve to ophidsede mænd, der stod ved hver sin bulede forskærm og skændtes om ansvaret. Det nymodens fænomen vigepligt var ikke rigtig taget i brug dengang. Personskader var der vist aldrig tale om – man kørte jo ikke så hurtigt – og de materielle skader lod sig typisk udbedre ved et par timers besøg hos en smed. Datidens biler var robuste.

Et gammelt kulturtræk, som nu vist er helt forsvundet, oplevede vi ved dødsfald. Begravelser foregik meget ofte fra hjemmet, og her var det skik, at naboer og venner strøede grankviste på hele gadestykket ud for den afdødes hus. Når kisten var båret ud til rustvognen, der holdt klar med to hestes forspand, samledes et ofte meget stort ligfølge bag rustvognen og fulgte denne til

fods den lange vej ud til Vestre Kirkegaard, der dengang var byens eneste kirkegård. De fleste i følget var sortklædte, mange mænd bar høj hat, og familien bar sørgebind.

Nøglebørn – med sikkerhedsnet

Med de mange udearbejdende mødre var der masser af nøglebørn. I dag vil mange nok kalde det uforsvarligt, men sådan oplevede vi det ikke. Hvis et barn skrabede et knæ, var der altid en hjemmegående, der tog sig af det, og der var i det hele taget et usynligt sikkerhedsnet – et naturligt sammenhold mellem gadens børn. De store passede på de små, tog dem med i legen, lærte dem at cykle osv.

Cykelundervisningen inddrog hele gaden. Det var nogenlunde let at køre ligeud, men at vende rundt og stige af var svært. Derfor placerede to af de store drenge sig i hver sin ende af gaden og fangede os, når vi kom zigzaggende, svingede os rundt og sendte os tilbage i modsat retning. Efterhånden lod de os forsøge at klare svingningen alene, men det krævede så megen plads, at hele Fonnesbechsgade-krydset blev taget i brug som vendeplads. Mest dramatisk var afstigningen, der oftest foregik ved hjælp af en lysmast: Man slingrede tættest muligt på masten uden direkte at køre ind i den, bremsede i rette øjeblik, omfavnede masten og gled nogenlunde uskadt ned på terræn.

Alle former for leg foregik på gaden, og da kørebanen engang i 30'erne blev asfalteret, havde vi et perfekt legeareal med masser af plads at udfolde os på. Der var kun tre hjemmehørende biler, så de fyldte ikke meget i gadebilledet, og den kørende trafik var tilsvarende beskedne. Når en af de sjældne biler drejede ind i gaden, lød straks råbet »iiiiiiil«, og så trak vi en smule ind til siden, indtil bilen var passeret.

Om vinteren svigtede vi Grønnegade, der var aldeles vandret og derfor uegnet til kælkning, men Smedegade lod sig bruge. Den skrånede lidt mod syd, så når vi lå på maven på kælken kunne vi krabbe os ned ad gaden med hænderne. Sneen blev ikke fjernet dengang, men blot jævnet ud af

kommunens store træ-sneplov, for landboerne, der kom til byen i kane, skulle jo have et snelag at køre på. Men vi blev noget fornærmede, hvis snefolkene ødelagde vores kælkebakke ved at strø grus på. Da vi nåede skøjtealderen, erobrede vi nyt land – eller vel rettere nyt vand – da vi indtog Halvmånen, en sø i Sdr. Anlæg, så snart isen kunne bære en hærske af skøjteløbere.

»Malerens port« var en vigtig del af børnenes domæne. Det var indkørslen mellem Grønnegade 5 og 7, der bar dette navn port, men en egentlig port var det ikke. Den var ikke overbygget, men en åben indkørsel mellem de to gavle. I porten var der et mærkeligt højfrekvent ekko, som jeg aldrig har oplevet andre steder, og det skulle vi naturligvis afprøve en gang imellem. Vi var i det hele taget nok ret hørlige, og det skete da, at en beboer bad os trække længere hen ad gaden, men hos maler Christensen i nr. 5 var vi altid velkomne, både i port, gård og have, og malerens lysthus fungerede som vores klublokale.

En levende by

Var bilerne sjældne, var der til gengæld en overvældende cykeltrafik i myldretiden. Især om midt dagen ilede lange rækker af syersker og andre fabriksansatte hjemad med den obligate emaljerede madspand fra pensionatet i hånden. Hele byen holdt en pause på en time, så alle kunne nå hjem til den varme middagsmad, før turen igen gik tilbage til kontorer, fabrikker og skoler.

Middagspausen kunne lade sig gøre, fordi byen endnu i 30'erne ikke var større, end at de fleste kunne gå eller cykle hjem, spise den varme mad sammen med familien og nå tilbage til arbejdspladsen inden for en time. En meget stor del af byens befolkning boede ganske tæt på deres arbejdsplads, og mange af de selvstændige – både butiksdrevende, håndværkere og småfabrikanter – boede i samme hus som forretningen. Pendling var et nærmest ukendt begreb, når man ser bort fra gymnasieelever og lign. Boligkvarterer tømt for mennesker i dagtimerne oplevede vi først efter krigen. I 30'erne var der liv og aktivitet overalt, og der var arbejdspladser

og indkøbsmuligheder alle vegne. Grønnegades beboere kunne vælge mellem mindst 6 købmænd og 4 bagere plus et righoldigt sortiment af andre slags specialforretninger inden for en afstand af 2-300 m. Man boede og arbejdede lokalt, og man handlede lokalt.

Ikke ti vilde heste ...

Enhver ejendomsmægler kan med hårfin nøjagtighed udpege byens bedste, næstbedste og tredjebedste kvarter og videre lige ned til den gade, ingen har lyst til at bosætte sig i. Det samme kan enhver, der har boet en årrække i byen. I 30'erne blev Kirkegade, Nørre Allé og Østre Kirkevej betragtet som det mest attraktive kvarter, og det har vist ikke ændret sig synderligt frem til i dag. Nogle år efter krigen besluttede mine forældre sig til at købe et hus, og de så på forskellige emner, bl.a. et hus, tilhørende en direktørenke. Da de over for hende nævnede muligheden for, at hun kunne overtage lejligheden i Grønnegade, svarede hun spontant: »Ikke ti vilde heste vil kunne slæbe mig i Grønnegade.«

Det var så hendes billede af Grønnegade. For os, der havde boet der en snes år og kendte kvarteret indefra, var billedet noget mere nuanceret. For børn var det et sted fyldt med oplevelser, som det nok er fremgået af denne artikel. Set i professionelt tilbageblik var det et typisk provinsbykvarter med en skønsom blanding af boliger og erhverv. Arkitektonisk var det også blandet, men ikke rodet, og husene blev holdt ved lige. Beboerne var stræbsomme mennesker, fortrinsvis af middelklassen, og der var absolut ikke tale om et kvarter på social nedtur. Børnene kom normalt »godt i vej«, og påfaldende mange fik en studentereksamen. De var mønsterbrydere, som man kalder det nu, for der var vist kun én eneste såkaldt akademiker blandt gadens mange voksne.

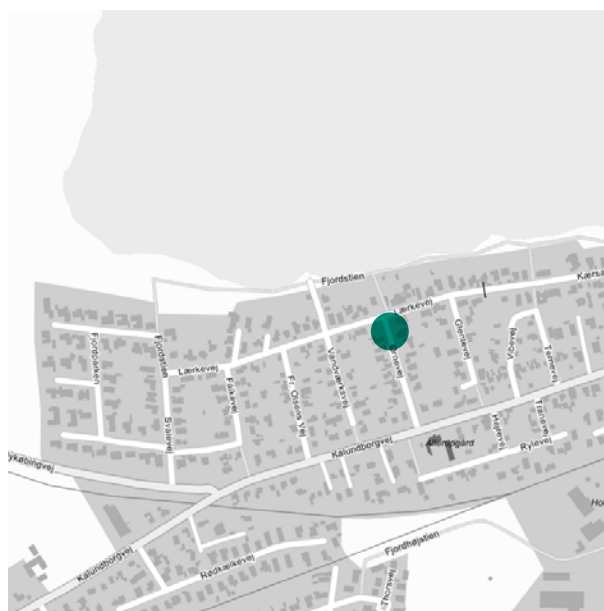
Villa Nordly på Ørnevej

Vibeke Dalgas

Født 1933 i Holbæk.

Afgang fra Kunstakademiets Arkitektskole 1958.

Har bl.a. haft egen byplankonsulent tegnestue, været deltidslærer på arkitektskolen og professor i Stadsbyggnad ved Lunds Universitet.

Tid og sted

De bedste år, som jeg husker fra min barndom, er årene under krigen, hvor min familie boede i et lejet hus villa ”Nordly” på Ørnevej i udkanten af Holbæk. Det var i årene 1941-44, og da jeg er født i 1933, hat jeg været 8 - 11 år gammel. Efterhånden som børneflokken voksede flyttede mine forældre fra bolig til bolig: Først til forskellige lejligheder, så til lejede småhuse og villaer og sidst til egen nybygget villa kort efter krigens ophør. Men så var vi også seks børn i alle aldre.

Jeg var den næstældste og ældste pige, så der var mange forpligtigelser i hverdagen i form af husarbejde og pasning af de mindre søskende. Det var nu mest, da jeg blev ældre, da min mor på Ørnevej havde en ung pige i huset.

Min far var civilingeniør og ansat ved Holbæk Amts Vejvæsen, mens min mor forblev hjemmegående husmor, selv om hun havde en uddannelse som husholdningslærerinde. Begge var født og opvokset i Jylland. Min far i 1898 på skovriergården ”Birkebæk” i Arnborg ved Herning i en familie, hvor mændene i generationer havde været embedsmænd, og hvor kvinderne også fik en uddannelse. Som 10- årig blev han sendt

fra det mørke Jylland til Sorø Akademi for at få den bedst mulige uddannelse. Min mor, som var født i 1900, kom derimod direkte fra et landligt miljø, fra ”Søndergaard” i Madum ved Ulfborg nær Ringkøbing. Da der var en søn til at overtage gården, brød min mor op fra miljøet og fik sin uddannelse som husholdningslærerinde på ”Ankerhus” i Sorø. Da mine forældre traf hinanden i slutningen af 20erne, havde hun oven i købet egen bil, en høj, gammel Ford, som jeg tydeligt husker fra min barndom. Min far havde en motorcykle i sine unge dage, men senere hen fik min familie skiftende bilmærker. Under krigen havde vi dog ikke så meget glæde af Opel Super Six-en, som stod opstaldet det meste af tiden på grund af benzinmangelen.

Villa ”Nordly”, som var et typisk murmesterhus, blev opført i 1927. Huset, der havde en stor glasveranda mod gaden, lå lidt tilbagetrukket på en temmelig stor grund. Der stod også en garage, nogle udhuse og mange store gamle frugttræer på grunden. Jeg husker både de tidlige skovfogedæbler, de delikate gråpærer og de dejlige saftige gravenstener. Og så fornægtede mine forældres baggrund sig ikke. Der blev dyrket kartofler og grøntsager, og min mor havde en ret

Udsnit af nyere kort, der blandt andet viser kommune-grænse, udstykning, gadenavne og terrænforhold. Ørnevej og nr. 13 ses et lille stykke vest for kommune-grænsen.

krigen forsinkede mange aktiviteter, lykkedes det Holbæk at få udarbejdet og godkendt en af de første dispositionsplaner i landet allerede i 1944. Holbæk fik også i disse år etableret den første danske omkørselsvej, anlagt i beton og ført i en stor bue syd om byen.

Baggrunden for dette var formentlig, at der fandtes en flok engagerede ingeniører og arkitekter i amt og kommune, som brændte efter at afprøve de nye ideer, og som havde god kontakt med centraladministrationen og byplanlæggere i København. Blandt drivkræfterne var amtsvejsinspektør K. P. Danø, stadsingeniør L. Malchow-Møller og den unge arkitekt Edmund Hansen, som allerede i 1941 blev ansat af stadsingeniøren for at udarbejde en byplan for byen. Kort tid derefter blev han også bedt om at bistå amtet med forskelligt byplanarbejde. Min far, civilingeniør C. A. Dalgas, har givet været optaget af byplanlægningen i disse år. Han var studiekammerat med både sekretæren for Dansk Byplanlaboratorium civilingeniør V. Malling og stadsingeniøren og en god ven af begge. Desuden ved jeg, at han gennem årene stod for både planlægningen og udførelse af

flere betydningsfulde vejanlæg i amtet som f.eks. vejanlæggene ved Munkholmbroen og gennemførelsen af Tuselågevejen, der forbandt omkørselssystemet med vejen til Nykøbing Sj.

Skolegang og andre aktiviteter

Tuse Skole lå ved Kalundborgvejen ca. 3,5 kilometer fra Ørnevej. Den var opført i 1927 og bestod af en hovedbygning i halvanden etage med aula og to klasselokaler, samt af to sidefløje omkring en gårdsplads. I sidefløjene boede henholdsvis frk. Vognsen, der havde ansvaret for den fælles undervisning af første og anden klasse og lærer Hansen, som underviste tredje, fjerde og femte klasse også i fælles lokale og samtidigt. De ældre elever måtte transporteres til nærmeste centralskole. Der var kun skolegang hver anden dag, men til gengæld fra klokken halv otte til tre. Så vi skulle tidligt op om morgenen.

Undervisningsformen, hvor man samler flere klassetrin, er fremme i diskussionen i dag. Den har mange sociale fordele, men som jeg oplevede den, må der ekstra hjælp til de svage elever, som ellers vil blive helt marginaliserede. De stærke elever klarer sig fint, men har behov for større udfordringer og en rimelig systematisk undervisning. Det kræver stor dygtighed og fleksibilitet hos læreren, som da jeg f. eks. fik lov til at lave alle de regnestykker, jeg havde lyst til, uanset klassetrin. Men lærer Hansen, som var en ældre gemytlig person, underviste med stor autoritet og havde, så vidt jeg husker, aldrig disciplinære problemer.

Tuse landsby bestod fortrinsvis af en samling gamle gårde, en meget fin traditionel kirke, et forsamlingshus, skolen og et mejeri m.v. De fleste gårde blev flyttet ud ved udskiftningen og placeret langs med landevejen. Kirken, som var kendt for sine smukke og fornøjelige kalkmalerier, gav gode muligheder for underholdning, hvis man kede sig under præstens prædiken en juleaften. Jeg husker f.eks. de dramatiske scener, hvor djævlene piner og plager de stakkels mennesker, den levende beskrivelse af dommedag og af de mange vigtige begivenheder i bibelhistorien.

Udsnit af kalkmaleri fra Tuse kirke. To djævlø har travlt med at drille en ung kvinde, som kærner smør. Foto: Nationalmuseet.

Der var ingen skolebusser dengang, så vi var en hel flok børn, inklusiv min et år ældre storebror og jeg, som måtte gå den lange vej til skolen i al slags vejr. Det var lidt af en fidus, hvis man kunne hænge bag på den hestetrukne mælkevogn, som kørte fra gård til gård for at hente mælkejungerne til mejeriet. I de hårde krigsvintre måtte de endda køre med kane!

Jeg husker også, at min gode veninde, Anne Marie, og jeg kørte på rulleskøjter til skole i flere måneder. Men det endte med, at de blev slidt helt op.

I forsamlingshuset blev der af og til afholdt forskellige arrangementer. Blandt andet gik de fleste af de større børn til folkedans der. Det holdt jeg meget af, og opvisningen fandt sted udendørs ved sommertid på boldpladsen bag skolen. Det lykkedes min mor at fikse en fin hjemmesyet dragt til mig, og fra min faster fik jeg en ægte broderet hue med fine silkebånd. Der var et godt sving i min dansepartner, som hed Elmo, og som var en halv gang højere end mig.

Det skete, at vi kom til fødselsdagsselskab eller på besøg hos gårdmandsbørnene. Der fandtes i øvrigt ikke andre aktivitetstilbud, som vi kunne

deltage i. Dog kunne vi låne bøger hver uge fra skolens lille bibliotek, som jævnligt fik nye forsyninger. Det var jo før fjernsynets tid, så bøgerne udgjorde den bedste stimulans for fantasien og alle vore fælles lege. Jeg kan ikke huske, at vi hørte radio eller læste "Holbæk Amts Tidende". Men vi holdt "Skipper Skræk" bladet, og hver lørdag formiddag lå min bror og jeg på maven på gulvet i entréen og ventede på, at bladet skulle komme dumpende ind ad brevsprækken. Jeg skulle straks læse "Prins Valiant" og min bror "Fantomet" m.m.

Vinterens og sommerens lege

Når jeg begynder med vinterens lege, er det især fordi jeg husker de lange og kolde vintre under krigens år. Det var den naturligste sag af verden, at sne og is forekom i rigelige mængder.

Ørnevejs bakke var ideel som kælkebakke, og flere af familierne på vejen havde store kælke med plade til fire til fem personer. Når man satte i gang helt oppe ved landevejen kunne kælken i bedste fald køre helt ned til fjorden og et stykke ud på isen. Men så skulle der også være fuldt læs på og en af de store drenge bagerst med en lang styrepind. Der blev råbt og skreget: "Af banen

dernede, der kommer en tyk rødbede”. Sikkert noget mere dramatisk i min erindring, end det var i virkeligheden- -

Under isvintrene frøs fjorden i perioder helt til. Vi ryddede en god stor skøjtebane ud for Ørnevej, og så blev der trænet på livet løs. Enkelte gange, når isen var helt sikker, løb vi på langtur over til den anden side af fjorden. Jeg var meget glad for at løbe på skøjter og lærte da at krydse både forlæns og baglæns, selv om jeg kun havde et par almindelige skøjter, der skulle skrues så fast som muligt på mine gummistøvler. Drømmen om “Skøjteprinsessen” blev først realiseret, da jeg selv fik børn og altid sørgede for, at mine døtre havde de fineste hvide skøjtestøvler.

Vores nærmeste legekammerater var de jævnaldrende tvillinger, Vagn og Inga, der boede lige overfor. Men ellers gik den vilde jagt gerne

Min bror og jeg ude at sejle i familiens robåd, som lå forankret i Holbæk Fjord for enden af Ørnevej.

om aftenen ved sommertid i hele kvarteret. En slags “Røvere og soldater”, som alle vejens børn deltog i.

Min storebror, der var en meget kreativ og innovativ person, havde altid projekter i gang. Jeg husker f.eks. en hule, som han byggede af gamle brædder oppe i et par af de høje træer i hønsegården. Den forblev meget hemmelig, da man kun kunne komme derop ad en rebstige.

Engang skulle han lave et forsøg med at flyve med faldskærm. Det foregik til min mors store forskrækkelse ved, at han med en stor paraply i hånden sprang ud fra rækværket på verandaen på første sal. Han brækkede heldigvis ikke noget ben, men paraplyen havde set sine bedste dage. Indendørs havde vi forskellige spil, som han beherskede suverænt. Han slog mig altid i “Matador” med sine dristige dispositioner. Men han blev også senere hen direktør i ØK- -

Vi brugte også en del tid på havearbejde, idet mine søskende og jeg altid havde et lille stykke have, som vi selv skulle passe. Vi havde også en lille flok dværghøns, som spankulerede frit omkring i haven. Og så skulle der samles æg ind hver dag til min mor.

Jeg husker også den dejlige duft af tørrede æbleringe, æbleskræller til æble the og af forskellige urter, som min mor havde til tørring i et særligt indrettet skab.

Farvel til Villa Nordly

I 1944 blev villa “Nordly” solgt hen over hovedet på familien, og vi måtte flytte først til en midlertidig bolig og derefter til et ældre hus ved Roskildevej i den anden ende af byen. Her boede vi til mine forældre byggede deres eget hus lige efter krigen. Dette hus lå også ved Kalundborgvej, men lidt længere inde mod byen end sidst og med en fri udsigt over fjorden.

Mine søskende og jeg måtte skifte skole, og det var en brat overgang at komme fra landsbyskolens frie og afslappede former til kommuneskolens klasseundervisning af 25-30 elever på en

gang. Jeg måtte anstrenge mig en hel del for at blive opdateret. Dansk, regning og religion gik det udmærket med, mens mine kundskaber i geografi, historie og naturfag var meget tynde. Andre fag havde vi ikke haft. Sang, gymnastik og tegning som selvstændige fag var helt nye for mig. Men jeg kunne alle salmeversene i de mest kendte salmer og morgensange udenad (hvilket formentligt skyldtes, at lærer Hansen også var degn i Tuse Kirke). Jeg husker stadig de fleste af versene og synger gladeligt med, når jeg lejlighedsvis hører dem igen.

Stof til eftertanke?

Når jeg som en gammel pensioneret byplanlægger kigger i bakspejlet på årene i villa Nordly, er der ingen tvivl i min sjæl om, at de har haft afgørende betydning for min videre udvikling og for mine interesser senere hen.

Jeg tænker især på, at det var en meget rolig periode på flere år, hvor der var masser af tid til fantasi og leg, gode legemuligheder og rigelige fysiske udfordringer hele året rundt. Vi mærkede ikke så meget til krigen før end de sidste år. Jeg er også overbevist om, at min store interesse for naturen, landskabet og havekunsten stammer herfra.

Naturligvis har arven fra mine forældre betydet meget, men jeg tror, at de landlige traditioner og påvirkningerne fra det nye miljø på grænsen mellem land og by har haft en ganske frugtbar indflydelse på hinanden.

Det giver stof til eftertanke: Hvilke byplanmæssige vilkår giver vi vore børn og børnebørn, så de kan udvikle deres fantasi og lege, og så de kan lære at forstå og tage ansvaret for den fantastiske natur, vi lever i? Jeg er stærkt bekymret over den fortætning af byerne og højhusbyggeriet, som finder sted overalt, uden nogen diskussion af børnenes muligheder!

Familiebillede foran glasverandaen. Det er mig til venstre.

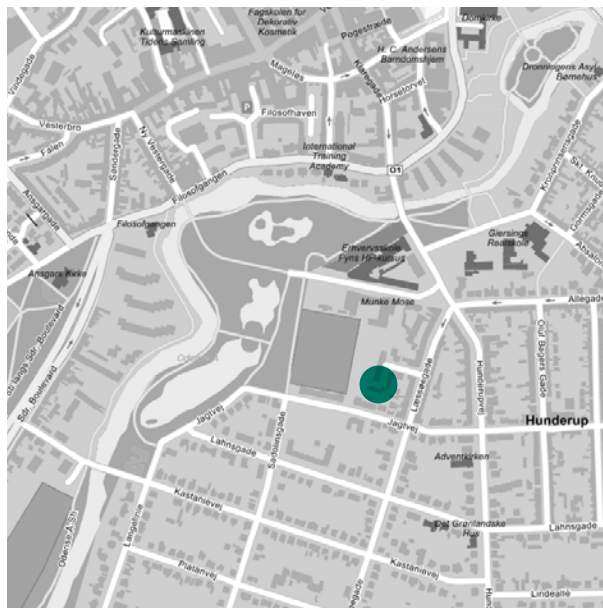
Om erobringen af Odense

Peder Boas Jensen

Født 1935 i Odense.

Byplanarkitekt med afgang fra Kunstakademiets Arkitekt-skole 1959

Har bl.a. arbejdet hos, og været medindehaver af, arkitektfirmaet Skaarup og Jespersen, samt været professor i byplanlægning på Arkitektskolen i København.

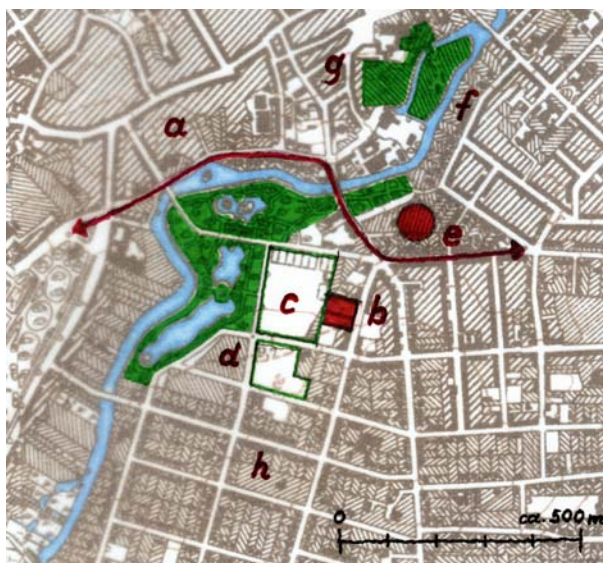
Jeg er født og opvokset i Odense. I Istedvænget 8. En lille gade med kun de otte husnumre, men i noget for Odense dengang så usædvanligt som et etagehuskvarter.

Der var stuen (delvis kælder), mezzaninen (fint skulle det være), 1., 2., 3. og 4. sal, værelser på 5. (til halv voksne børn eller til udlejning), vaskerum med grukedel (hvor der også blev vasket børn, når mor ellers var færdig med tøjet), tørreloft og pulterkammer.

Vi blev lejlighedsvis udnævnt til Odenses ”værste unger”. Det skrev man i avisen. Vi var ”proletarunger”, hed det sig, da en af de ”fine damer” i en brandtale skældte ud fra sin altan på anden sal.

Men hvad var en ”proletarunge” for noget? Måske et os ubekendt fremmed slags farligt kat-tedyr fra de varme lande?

Hun kunne lige så godt have kaldt os ”løveun-ger”. Vi var pavestolte.

Udsnit af kort fra min barndom, kvarteret og nabo-områder: a. Bymidten, b. barndomshjemmet i Istedvænget, c. OB's baner, d. Munke Mose, e. vikingebor-gens ca. placering ved Odins Ve, som byen hed i vikingetiden, f. Æventyrhaven, g. St. Knuds Kirke og h. villakvarteret Hunderup.

Barndommens geografi

Der blev jeg født og voksede op til jeg blev 18 i et etagehuskvarter syd for Odense Å, på kanten af bymidten (eller midtbyen, som de siger i Jylland). Kun ca. 1. km fra Flakhaven (rådhuspladsen i andre byer) og St Knuds Kirke. Det var et bykvarter tæt på al tænkelig bymæssig service og alle tænkelige udvalgsvarebutikker. Inden for en radius af 2 – 300 m havde vi: købmand, slagter, ismejeri, bager, grønthandler, ostebutik, apotek og fiskehandel.

Små drenge blev dengang vasket godt og grundigt i en uendelighed af deres mødre eller andre kvindelige medlemmer af familien. Min ellers elskelige faster forsøgte at vaske et modernmærke væk med pimpsten. Således vasket, stod den på lige så uendelige indkøbsture i diverse kedsommelige tøjbutikker. For en lille dreng var der ellers nok af egne spændende projekter at tage sig til.

Man blev også selv sendt på indkøb. Dengang kendte man de handlende i kvarteret, og de kendte os. Fint nok, når blot der ikke var kø af travle husmødre hos købmanden. Så tog det tid. Travle husmødre har det med at springe små drenge over i køen. Derfor gik jeg helst kun til købmanden, når der også var tilpas mange øllede mænd i baglokalet. De havde som regel deres store fornøjelse med at føre skrap kontrol med køkulturen ikke mindst til glæde for småfolk af deres eget køn.

Der boede vi så på kanten af den gamle by med fantastisk udsigt over OBs baner (som siden er flyttet ud af byen) til Munke Mose mod vest og med det fine villakvarter i Hunderup mod syd. Det var måske ikke lige frem indrettet på ”proletarunger”. Men mine venner og jeg selv strejfede trygt rundt på villavejene, besøgte skolekammerater endda i de flotte ”strandvejsvillaer” på Langelinie med have ned til Odense Å.

Hele familien. Fra venstre min lillebror, min far, min mor og jeg selv. Bagest i billedet den i krigsårene helt uundværlige stueantenne. Med den kunne man uden større risiko høre BBC. De sendte hver aften, så vidt jeg husker kl. 20.00 med morsetegnet for V – Victory, og, de første akkorder i Beethovens symfoni nr. 5, Skæbnesymfonien. ”HER ER LONDON. Bagermester Svendsen er på besøg hos dyrepasser Hansen i Fåborg” osv. – Besked til frihedskæmperne.

Hele byen var vores legeplads

Egentlig legepladser var ganske få og kedsommelige. Den nærmeste lå i Munke Mose ved åen. Jeg kom der kun sjældent. Den var stort set mennesketom, måske tænkt som legeplads for mindre eller helt små børn med mødre på slæb. For børn på vej i den skolepligtige alder og ældre var der ikke noget at komme efter.

Min mor var det, de kristne kalder et uægte barn. Som helt ung har hun efter realeksamen i Svendborg vel nærmest fungeret som servitrice i mine bedsteforældres skiftende række af fynske kroer, bl.a. Kværndrup Kro. Siden var hun den typiske, hjemmegående husmoder, den absolutte bestyrer af hjemmet og husholdningen, men med drømme om udegående arbejde. Smørrebrødsjomfru drømte hun om. Når først man var hjemme fra skole tidligt på eftermiddagen og havde spist frokost hos sin mor, så var der frit slag for opdagelsesrejser resten af dagen til spisetid og lektier om aftenen. Og der var stort set ingen restriktioner på, hvor man kunne færdes i byen.

Besættelsen mærkede vi mest til, da skolerne (først den fine Hunderup skole og så Munkebjerg) blev taget af tyskerne og lukket. Så blev undervisningen flyttet ud i kældre hos far og mor til skolekammerater i villakvarteret. Der var sabotage og schalburgtage. Odinstårnet, som var vor stolthed, ikke mindst måske blandt barnlig sjæle, blev sprængt i luften som mange andre bygninger.

Folkestrejken 1944 ramte særlig hårdt i Odense. Vi (min far, mor og lillebror) rejste på landet hos min bedstefar i Ringe og var hjemmefra en uges tid. 5. maj, på befrielsesdagen var der vildt skyderi på Flakhaven. Min mor og jeg søgte ly i en kælder på politistationen med kuglerne flyvende omkring hovederne på os. Min far og lillebror gik bare hjem.

Der var tyske vagter hist og pist bl.a. til beskyttelse af vores købmands benzinpumpe. Dem drillede vi. Men det var unge fyre, som tog drilleriet med sindsro, måske ligefrem værdsatte denne beskedne kontakt med lokale småfolk.

Biltrafikken var minimal, også selvom hovedvej 1 dengang gik tværs igennem byen ganske tæt på barndomshjemmet. Bilerne var få, og under besættelsen var benzin forbeholdt tyskerne og deres tanks. Hele byen stod frit til rådighed. Måske blev man jagtet af en nidkær vicevært, men han var sjældent hurtig nok. Der var stort set ingen som helst restriktioner på vore aktiviteter.

Og så alligevel!

Det forbudte slaraffenland

De første mange år fra jeg blev født i 1935 til en gang efter besættelsen boede vi i stuen, hed det sig. Mod gaden, hvor man kom ind i hovedindgangen eller ad køkkentrappen, var den en

To gardister, Børge til venstre og jeg til højre, på vagt i vores såkaldte have. Til venstre hegnet ned mod OBs tennisbaner. Vi er på vej til afdansningsbal, hvor vi skal optræde med en slags sabeldans. Min mor elskede dans, min far desværre ikke. Men så havde hun mig. Vi dansede til al slags musik. Bachs Brandenburg nr. 3 er helt fremragende!

kælderlejlighed, som man gik ned til. Til den anden side var det en stuelejlighed, hvor man gik ud i en såkaldt have. Haven var ikke andet end en 4-5 m bred stribe gangareal med en lille, bitte veranda om sommeren nærmest skjult af ægyptiske bambus, og lidt sølle blomsterbede.

Uden for bredte OB sig med fodbold-, kriket- og tennisbaner. Om vinteren var store dele sprøjtet til med vand og i brug som ishockey- eller skøjtebaner. Længere væk var der udsigt til Munke Mose. Et sandt slaraffenland. Men, det kostede penge at være medlem eller betale billet som publikummer. Det var stort set lukket land for små drenge. Når vi skulle spille bold var det på gaden og i gårdene, f.eks. med tennisbold op ad naboens gavl. Det gungrede slemt i lejlighederne og bidrog just ikke til vores popularitet. Når så de fine damer fra villakvarteret i Hunderup forsøgte sig med en for små drenge at se ubehjælpelig gang tennis på de rigtige OB baner, var det noget af en provokation. Det meste af tiden gik med fjollet voksensnak ved nettet, ikke med at skyde til bolden. Så lå ”proletarungerne” med luftbøsse skjult bag en hæk i viceværtens have og skød damerne bagi med spidshagl. Sikke de spjættede!

Så meget om den første barndom, leg i haven, så sølle den end var, på gaden og i de nærmeste gårde. Siden bredte vi os i resten af byen.

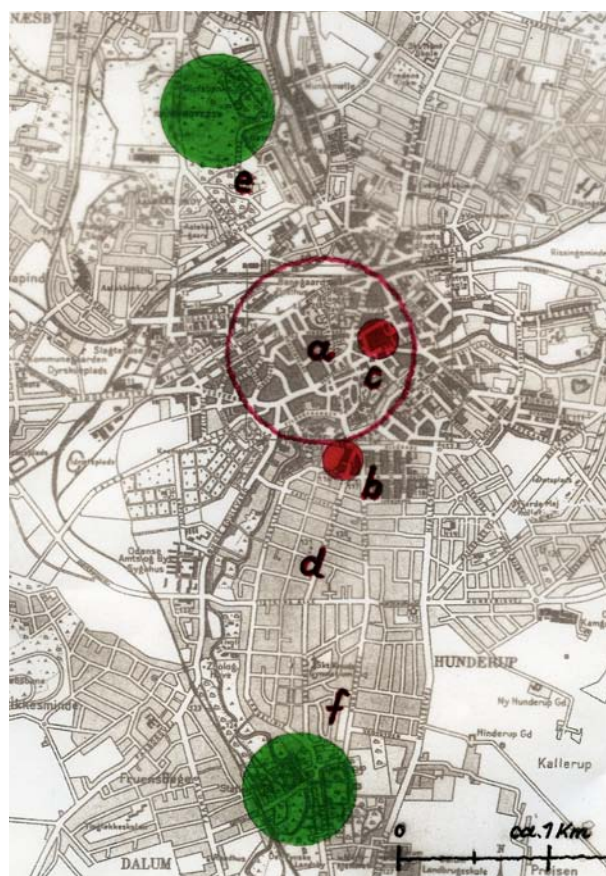
Hele Odense blev erobret

Som sagt, hele byen stod stort set til vores rådighed. Hovedvej 1 gik godt nok tværs gennem den centrale by, men biler var der ikke mange af. Jeg husker, hvordan vi tog hele byen, også den tætte by på tværs på rulleskøjter, hu hej vilde dyr, på de fine odenseanske fortove med gule teglstens klinker. Men det larmede og blev måske ikke oplevet som en udsøgt fornøjelse for ældre ægtepar på den daglige spadseretur.

I første omgang bredte vi os i de nærmeste nabodele af byen, især Munke Mose, de centrale parker ved Odense Å, Æventyrhaven (som jeg mener den hed i min barndom) bl.a. med klosterhaverne bag St. Knud og Kongens

Have ved Odense Slot. Gaderne og gårdene i middelalderbyen var næste mål. Der var meget middelalderby i Odense dengang før det store gadegennembrud i 60’erne. Jeg husker bl.a., Apoteker Lotzes Have midt inde i anden-tredje baggård i H. C. Andersen Kvarteret. Det var en nationalromantisk have fra H. C. Andersens tid (formoder jeg) med finurlige scenerier som f.eks. et kunstigt klippeparti. Jeg husker Lotzes Have næsten som min egen. Den var stort set ukendt i byen, i min fantasi kun kendt af mig. Og der kom aldrig et øje.

(Senere har jeg med selvfølelse konstateret, at Steen Eiler Rasmussens senere omdiskuterede kommentar til gadegennembruddet bl.a. gik ud på bevaring af større dele af H. C. Andersen kvarteret og netop Lotzes Have).

Kort over hele Odense, også fra min barndom: a. Middelalderbyen, b. barndomshjemmet, c. Apoteker Lotzes Have, d. villakvarteret Hunderup, e. Næsby Hoved og f. Fruens Bøge.

Barnets aktionsradius: Det begynder i vuggen eller kravlegården, så følger haven, gaden, gården, naboområdet og til sidst hele Odense, (Frit efter Steen Eiler Rasmussens "Tingbjerg - forklaring til en byplan" 1963, og hans senere berømte forelæsning på årsmødet i Socialpolitisk Forening).

Siden bredte vi os længere ud til skovene mod nord ved Næsby Hoved og havnen, mod syd ved Fruens Bøge og småskovene uden for i byens nære opland. Her kunne vi bygge huler og lege (ikke røvere og soldater) men englændere og tyskere eller frihedskæmpere mod hipoerne.

Mit første arkitekthonorar

I moderne velfærdsbyer vil alle børn være sådan noget som viceværter eller skraldemænd, når de engang bliver store. Det er den eneste form for voksenarbejde, de møder derhjemme i barndommen. Alle andre arbejdspladser for de voksne er fjernt og lukket land.

Sådan har det ikke altid været. Blandt bønder, håndværkere og andre erhverv var også børnene i et eller andet omfang til stede. Min far var ud af en håndværkerfamilie. Min farfar var malermester, min elskelige farmor af den slags, der om morgenen lunede vand på komfuret, når der skulle druknes mus, som i nattens løb var gået i fælden oppe på loftet.

Selvportræt som 17 årig. Herefter stod København for tur, senere Paris, London og den halve verden. I dag er det omvendt. Aktionsradius bliver mindre og mindre. Til sidst ender det med et hul i jorden.

Min far røg tidligt ud af folkeskolen, kom i lære som tømrer, gik på teknisk skole som bygningskonstruktør og siden på arkitektskolen i København. Den første akademiker i familien! Han tegnede statslånhuse på sit tegnebord i spisestuen. Jeg sad over for med kniv og gaffel (dvs. hovedlineal og trekant) og mit eget lille tegnebræt. Han røg store cigarer, jeg spiste lakridspibe.

Jeg tegnede dobbelt retvinklet projektion, plan, snit og facader i mål 1:100, næsten før jeg kunne læse, skrive og regne. Små villaer, som jeg solgte til nabokonerne for 25 øre.

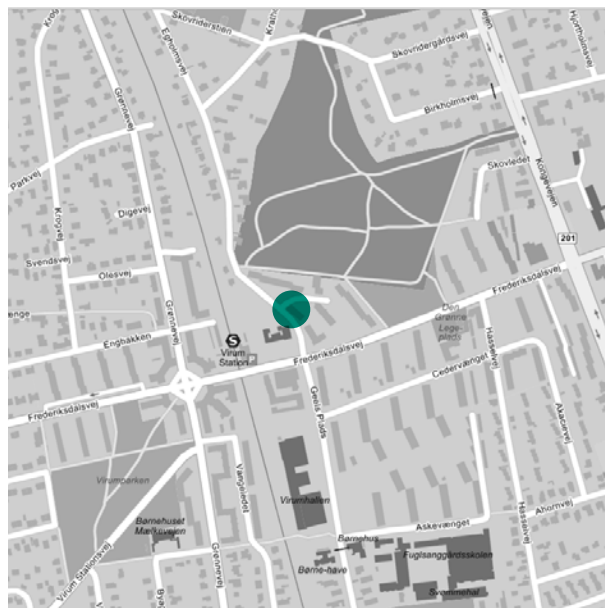
En barndom på flyttefod

Sven Illeris

Født 1936 i København

Magister i geografi Københavns Universitet 1962 og doktor i 1988

Har bl.a. arbejdet i Landsplanudvalgets sekretariat og Planstyrelsen, i Amternes og Kommunernes Forskningsinstitut og som professor i geografi ved Roskilde Universitet.

Som det vil fremgå, flyttede jeg meget rundt i min barndom. Indtil jeg fyldte 11 år, boede jeg 7 forskellige steder foruden i 4 sommerhuse og 1 uge under jorden. Denne beretning vil derfor bestå af adskillige - men ikke ret detaljerede - beskrivelser af de steder jeg har boet.

Sexualparken

Jeg er født i 1936. De 3 første år, som jeg naturligvis intet husker fra, boede mine forældre og jeg i Ryparken, en større bebyggelse af 3-etages røde murstensblokke, øst for Lyngbyvej og nord fra S-togsstationen Ryparken. Bebyggelsen, hvis arkitekt var Edvard Heiberg, stod færdig i 1933 og var et af de første eksempler i Danmark på funktionalistisk arkitektur; det var ”in” blandt 30ernes lille kulturradikale miljø at bo der. Hans Scherfig har leveret en karikeret beskrivelse af området i ”Det forsømte forår” og ”Idealister”. Området kaldes her ”Sexualparken”, hvorved han får nævnt et af de spørgsmål der optog dette miljø mest. Der er i 2014 af journalisten Lea Korsgaard udgivet en faglitterær bog ”Orgasmeland”, hvor området beskrives mere neutralt. I øvrigt har flere af det kulturradikale miljøes medlemmer skrevet erindringer, mest

interessant er nok Erik Ib Schmidts ”Fra psykopatgruppen”. For lige at runde miljøet af: Det var centralt for disse kulturradikale at de forenede sexuel frigørelse med politisk marxisme som lige vigtige bestanddele af menneskehedens fremskridt, hvorfor 1968erne var interesseret i dem. Men i 30’erne gik den ikke ret længe – Stalin ville absolut ikke have klassekampen forurenset med Freud, og DKP (med Scherfig) frøs freudianerne ud. Min far, Tage Philipson, blev ekskluderet for kontingentrestance.

Mine forældre havde to lejligheder i Ryparken, en til beboelse og en til min fars konsultation. Han var uddannet som læge, men kaldte sig erhvervsmæssigt ”psykoterapeut” og var elev af østrigeren Wilhelm Reich. (Deraf Scherfigs navn ”Riege” for min far). Der blev også drevet en lille børnehave for 4 af det kulturradikale miljøes børn her, deriblandt den senere arkitekt Jens Rosenkjær og mig.

Min far havde nær føling med der skete i Tyskland. Han var, ligesom Freud og Reich og mange andre psykoanalytikere jøde, og mange kom på flugt fra Hitler gennem Danmark. I begyndelsen af 1939 var han klar over at der ville

blive krig, og at Hitler ville angribe nabolandene. Han overvejede hele tiden hvor vi ville være i størst sikkerhed. Hele sommeren 1939 tilbragte vi i Skåne, og isvinteren 1940 i Oslo. Herfra har jeg nogle få erindringer, men ikke nok til at tegne et billede. Så fandt han ud af at Island var mere sikkert, og vi rejste den 5. april tilbage til Ryparken med henblik på at sejle til Island. Men med besættelsen den 9. april blev dette umuligt.

Den nye forstad i Virum

I sommeren 1940 gemte vi os i et sommerhus ved Sjælsø. Under alt dette havde min far indimellem passet sin konsultation i den ene lejlighed i Ryparken, og da tyskerne ikke gjorde noget ved de danske jøder, lejede vi i efteråret en villa på Krogvej i Virum. Med S-tog lå det bekvemt for at passe konsultationen, og i begyndelsen af isvinteren 1941 byttede vi den ud mod en anden villa, vi havde købt på Frederiksdalsvej i Virum, hvor vi boede de næste halvandet år. Jeg kom i Sonja Rasmussens børnehave – hun var også en fra det kulturradikale miljø – der lå lige ved Lyngby station, og jeg blev ret hurtigt betroet

selv at trave de $\frac{3}{4}$ km til Virum station og rejse med S-toget. (Der var jo næsten ingen biler på vejene under besættelsen). Hvis der var børn og bolignært miljø på Frederiksdalsvej, har jeg ingen erindring om dem.

Mine forældres ægteskab havde længe skrantet, og i foråret 1942 blev de skilt. Min mor, min bror og jeg fik ved denne lejlighed min mors pigenavn Illeris – der var jo ingen grund til ligefrem at skilte med et jødisk efternavn. Vi flyttede til en 3 værelses lejlighed i en af de tre 3-etages gule boligblokke, der ligger ved Skovridergårdsvej 100 m øst for Virum station. De rummede en lille købmandsbutik og en lille grønthandler, hele resten var beboelse. Man ser dem fra perronen hen over posthusets tag, men da vi boede der, var det en mark. Der blev vi boende fra jeg var 6 til 10 år, og det blev mit eneste nogenlunde stabile barndomsmiljø.

Husene var ret nybyggede, der var et helt moderne badeværelse med badekar og i kælderen vaske- og rullemaskine, som lejerne kunne reservere efter tur. Jeg var det næstældste barn i

Fastelavn 1945 på Skovridergårdsvej – jeg står yderst til højre.

området. I de følgende år væltede det imidlertid ud med de store årgange fra næsten alle lejlighederne. De fire ældste havde stor indflydelse på hvad vi skulle lege. Det var en dreng der hed Mogens, hans søster Kirsten som jeg gik i klasse med, mig og den fjerde den et år yngre Ole Asmussen, som jeg senere fik en del at gøre med – han fik arbejde i Indenrigsministeriet og var en af nøglepersonerne ved 1970-kommunalreformen. Ud over min alder havde jeg yderligere to ressourcer: Dels en legevogn, og dels generel tilladelse til at tage kammerater med op i lejligheden når vejret ikke var til udendørs – det var der ingen andre forældre der tillod. Og vi havde endda ganske meget legetøj.

Det skal nævnes at jeg ingen anelse havde om hvad de voksne i bebyggelsen tog sig til. De fleste drog på arbejde om morgenen og kom hjem sidst på eftermiddagen. Nogle husmødre må sikkert være blevet hjemme, og lige under os boede en ældre enlig dame, der var hjemme hele dagen og ringede op og klagede når vi støjede for meget.

Med legevogn til New York

Den bedste legeplads var byggepladsen mellem vores huse og Geels Skov, hvor en treetages rød murstensbygning var under opførelse. I lange perioder skete der ingenting – formodentlig på grund af mangel på materiale og byggepladser var dengang ikke afspærrede. Grunden var støbt, og den tids vakkelvorne, groft sammensømmede stiger forbandt de halvfærdige etager, og vi løb op og ned ad dem. Senere har jeg set at bygningen blev færdig i 1944 og straks blev beslaglagt af tyskerne til officersboliger, men derom husker jeg intet.

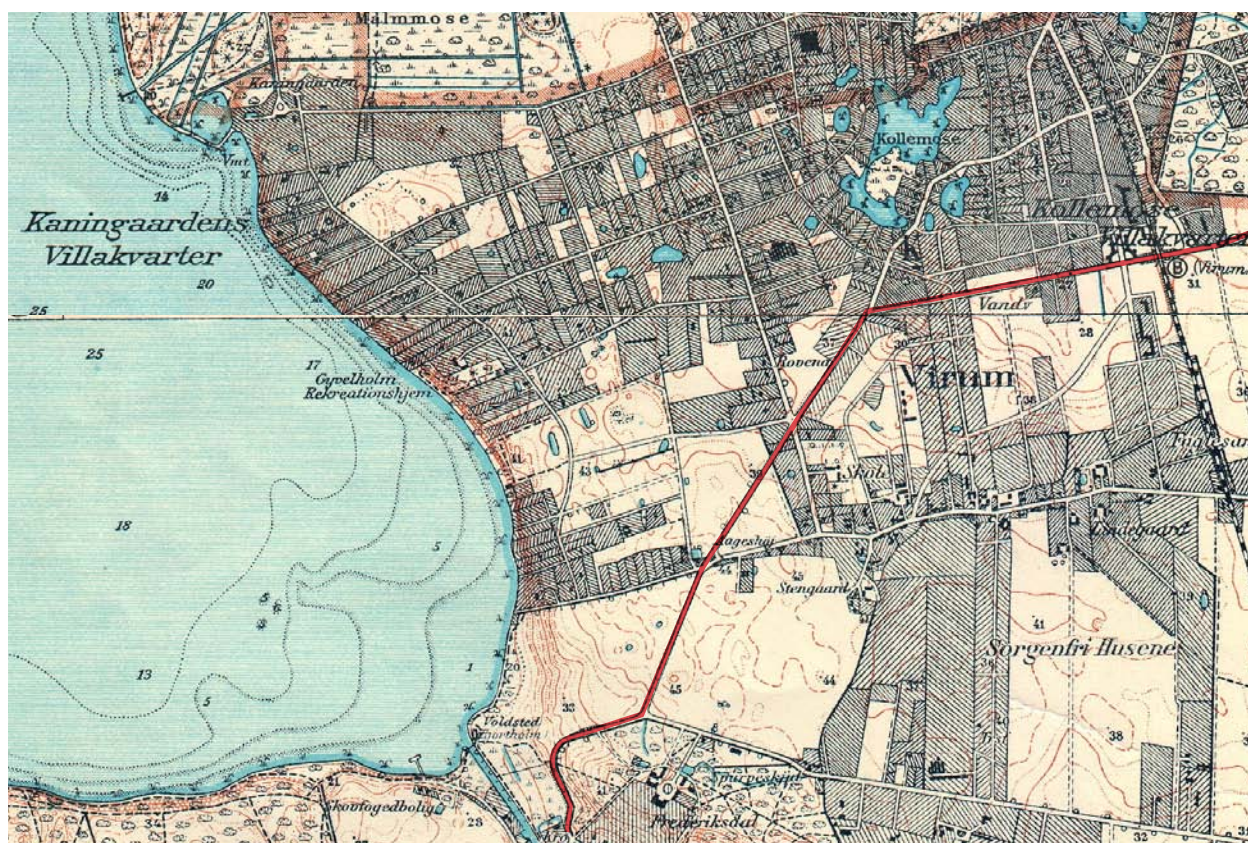
Umiddelbart bag denne bygning begyndte Geels Skov, hvor vi legede røvere og soldater og lignende, og hvori der var de farlige vandhuller ”Myggesøen” og ”Kattesøen”. Jeg skal lige nævne at ifølge min mors beretning var der i en periode udgangsforbud om aftenen i København og omegn, incl. Lyngby-Tårnbæk kommune, som vi boede i, men derimod ikke i Søllerød kommune. Geels skov lå i Søllerød, og bare for

princippet skyld sneget sig om aftenen de 100 meter over til kommunegrænsen og videre til biografen i Holte.

Men først og fremmest legede vi på vores egen vej og på Frederiksdalsvej mellem Skovridergårdsvej og stationen. Jeg har altid været fascineret af trafik, og legevognen blev til et tog mellem København og Kalundborg (på den rigtige bane havde jeg kørt i sommeren 1943): København var en brandhane ud for min opgang, Tølløse var en udkørsel fra marken, Holbæk var hjørnet mellem Skovridergårdsvej og Frederiksdalsvej, og Kalundborg var Virum Station. Efterhånden blev vi dristigere og forlængede banen mod vest helt til Frederiksdal kro og Mølleå-slusen, som blev til New York.

Dristigheden hang sammen med at de ældste af os kom i skole, og at Virum Skole lå halvvejs til New York. Virum var en blanding af skov, marker, gammel landsby og nybyggede parcelhus- og etagehuskvarterer. Det hele lå (og ligger) i Lyngby-Tårnbæk Kommune, og Hans Kristensen har gjort mig opmærksom på at denne kommune allerede i 1930'erne havde lavet byplaner, så at der var system i hvilke arealer der blev anvendt til hvad. Skolen husker jeg som en af de mest overskuelige bygninger, jeg har set: Foruden en separat gymnastiksal var der to opgange, hver med to etager, og på hver etage 4 rum. Det gav 16 klasseværelser, to spor med hver syv klasser brugte 14, og de resterende var ét (blandet) faglokale og et lærerværelse. Dertil beskyttelsesrum i kælderen.

Min rejse på Kalundborgbanen i 1943 hang sammen med at min mor stadig havde kontakter i det kulturradikale miljø. Vi var først inviteret til et sommerhus på Jyderup Lyng ved Sejerøbugten. Derfra fortsatte vi til ”Østerlyng” nord for Nykøbing S., hvor en gruppe af disse mennesker havde lejet et areal, der var ubrugeligt til landbrug, og opstillet nogle type-sommerhuse på 2 x 3 meter (det er sandt) med to brede køjer og en lille petroleumsovn. En tømrer havde vist givet et billigt tilbud på disse huse. På grunden var der desuden en vandpost og et das. Først og fremmest gik vi til Kattegatkysten og i vandet.

Målebordsblad over Virum 1946. Redaktionen har markeret Frederiksdalsvej med rødt.

Under jorden i Tåstrup

Denne herlige tilværelse blev afbrudt i begyndelsen af oktober 1943, hvor tyskerne forsøgte at få fat i de danske jøder. Ingen vidste om de også – som i Tyskland – ville tage ”halvjøderne” som min bror og mig med. Vi blev derfor anbragt under jorden, helt bogstaveligt, idet vi fik logi i min mors mosters kælder i Tåstrup, med strenge ordrer om ikke at stikke snuden op over etageadskillelsen. Efter en uges tid viste det sig at tyskerne ikke ville tage halvjøderne, og vi flyttede hjem

Under folkestrejken i København i sommeren 1944 truede tyskerne med at lukke for vand, el og gas. Vi og nogle venner flygtede pr. cykel til Østerlyng. Jeg cyklede selv, de mindre børn blev på forskellig vis hængt på de voksnes cykler. Senere avancerede vi til at leje et værelse i Lodsoldermandsgården, den gule bygning over for færgelejet i Rørvig, det var også et kulturradikalt mødested. Og igen i 1946, men mens 1944 havde været en af århundredets bedste somre, var 1946 kedelig.

Krigen set fra børnehøjde

Andre krigserindringer: Der var jævnligt luftalarm, så gik vi i kælderen. Men jeg kan ikke huske at have set fly over Virum. Som begyndende forstad må Virum have haft en ret ung befolkning, Mor mente i hvert fald at der var mange kommunister og nazister. Der var nogle gange om aftenen skyderi på veje og gader, så skulle vi holde os under vindueshøjde. Så kunne vi samle patronhylstre op om morgenen. Thorkild Hansen har i sine erindringer en barsk beskrivelse af en stikkerlikvidation i S-toget mellem to stationer. Ved næste station stod frihedskæmperne bare af og forsvandt.

I skolen gik vi med hjemmestrikkede RAF-huer, med Royal Air Force's rød-hvid-blå kendetegn. Det forbød tyskerne dog. Jeg husker en diskussion i et frikvarter om vi kunne lege med en kammerat hvis far var nazist. Vi blev dog enige om at det kunne han jo ikke gøre for, så han blev ikke isoleret.

Det mest dramatiske var de ungarske soldater

med kæmpegeværer, som i krigens sidste tid 2 og 2 med 100 meters mellemrum bevogtede S-togsbanen, som gennem Virum ligger på en dæmning noget over det omgivende terræn. Baggrunden var, har jeg siden fået at vide, at Ungarn (ligesom Finland og Rumænien) i 1944 skiftede fra tysk til allieret side, men at nogle ungarske hærenheder strandede rundt om i de tysk besatte lande. Tyskerne vidste vist ikke rigtig hvad de skulle stille op med dem, men gav dem i hvert fald mindst mulig mad. Foretagsomme unger fandt ud af at kravle op ad dæmningen og sælge madrester til dem mod ungarske mønter. Tænk at vi turde – men efter krigen fik vi at vide at tyskerne ikke havde givet dem ammunition til geværerne.

Det markante ottesidede torv i Virum var, da vi flyttede dertil, kun færdigt på nordsiden. Sydsiden kom til i løbet af besættelsen. Heri lå Virum Bio, der efter befrielsen blev samlingsstedet for os unger, især da den engelske ”Det ligger i luften” kom dertil – med komikeren George Formby som RAF-pilot. Vi så den alle sammen og hulkede af grin fire aftener i træk!

Guldbryllupskvarteret ved Hagens Allé

I 1946 giftede min mor sig med en møbelarkitekt. De købte en stor, grim villa på Hagens Allé i Hellerup, hvortil vi så flyttede. Det var på ”den forkerte side af Lyngbyvejen”, men dog tæt ved Lyngbyvejen og et udpræget guldbryllupskvarter med store, ældre villaer. Der var en enkelt jævnaldrende pige i nabohuset, men hun kom snart efter på Zahles Skole, og så var vi ikke fine nok til at lege med. Dan Turèll har i ”Vangede Billeder” beskrevet sin muntre barndom på Hagens allé, men det var adskillige år senere, og i øvrigt i den anden ende af vejen med nyere og mere beskedne villaer. Min barndom var forbi – også fordi jeg kom i 1. mellem på Aurehøj Gymnasium i Gentofte året efter. Når jeg alligevel cyklede dertil, kunne jeg ligeså godt cykle alle mulige andre steder hen, hvor mine klassekammerater boede og/eller ting foregik, dvs. det meste af Gentofte kommune og den nordlige del af Københavns kommune. Horisonten voksede langt ud over lokalmiljøet.

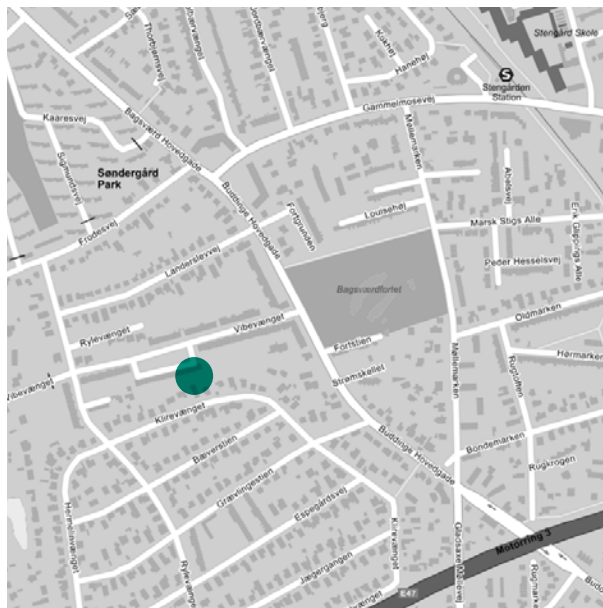
En forsigtig dreng i Vibevænget

Karsten Jørgensen

Født 1941 i Esbjerg.

Afgang fra Kunstakademiets Arkitektskole, Byplanafdelingen 1966.

Har bl.a. arbejdet på Peter Bredsdorffs tegnestue, hos "Den Kommitterede i Byplansager" og i Miljøministeriet

Vibevænget

Jeg er den mellemste af tre brødre. Mine forældre besluttede under krigen at flytte fra Esbjerg til København. De mente, som jeg har fået det fortalt, at uddannelsesmulighederne var bedre i København, hvor vi i begyndelsen af 1945 havnede i Vibevænget. Vi brødre blev senere til én ingeniør og to arkitekter.

Mange byer har en Vibevej. Det er mere sjældent med et Vibevænget. I Gladsaxe Kommune er det en sidevej til Buddinge Hovedgade, over for Bagsværd Fort, den gang postdistrikt Søborg, skoledistrikt Bagsværd og i Gladsaxe Sogn. Nærmeste S-togstation – fra 1977 – er Stengården. Vibevænget har ikke noget entydigt bydels-tilhørsforhold.

Kommunen rummer fire gamle landsbyer: Buddinge, Mørkhøj, Gladsaxe og Bagsværd. Det er lykkedes tidligere tiders politikere og forvaltning at udslutte næsten alle spor heraf – bortset fra enkelte vejforløb og den romanske Gladsaxe Kirke.

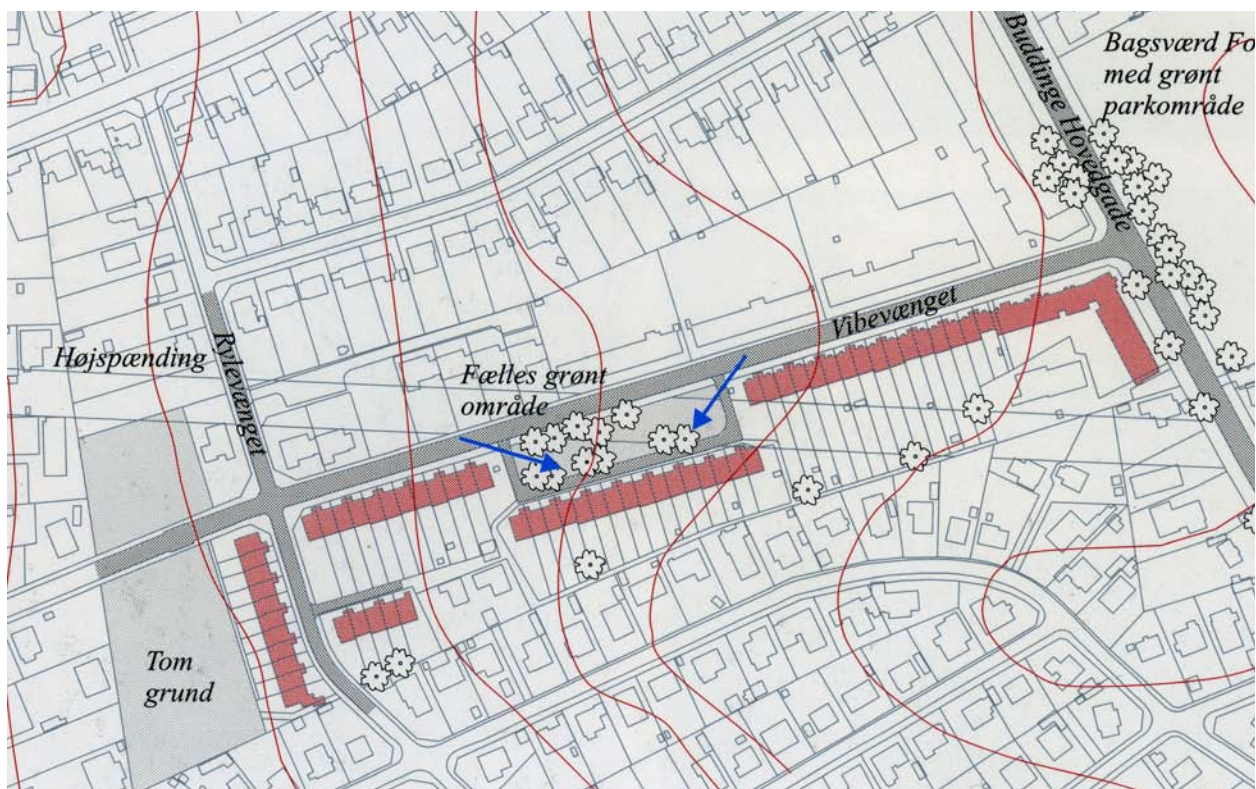
Vibevænget ligger i en forstad – 11 km fra Nørreport. Mange mener, at forstæderne i denne

afstand fra København opstod som produkt af den voksende bilisme. Det er ikke korrekt. Bilerne kom, men senere. Det tog en time at komme til København. Der gik bus til Søborg, hvorfra man kunne tage sporvogn linje 16 via Frederiksborgvej og Nørrebrogade.

Rækkehusene ved Vibevænget er den første almene boligbebyggelse i Gladsaxe Kommune opført i 1944-45 af Gladsaxe Almennyttige Boligselskab ved arkitekterne Poul Ernst Hoff & Bennet Windinge. Bebyggelsen rummer 76 boliger, dels rækkehuse i halvanden etage og dels en toetagers bebyggelse med butikker ved Buddinge Hovedgade. Hoff & Windinge stod efterfølgende for flere kendte almene byggerier i kommunen: rækkehuse ved Søborg Parkalle, Søndergårdsparken og Søgårdsparken. I 1960'erne var de medarkitekter på den også almene Høje Gladsaxe-bebyggelse med ca. 2000 boliger i kransporenes epoke.

Hvem boede i Vibevænget

Jeg fik aldrig spurgt mine forældre om, hvordan de fik en almen bolig. Men det lykkedes efter halvandet års ophold i Københavnsområdet.

Bebyggelsesplan for rækkehuse ved Vibevænget. Fra Kommuneatlas Gladsaxe, Miljø- og Energiministeriet 1998.

Mine forældre var lærere. Naboerne var bl.a. murer, revisor, tømrer, vognmand og fraskilt fabriksarbejderske med børn. Beboersammensætningen var rimeligt blandet, og der var næppe forskel i forhold til den anden side af Vibevænget, hvor der lå en lidt ældre halvandet etagers privat udlejningsbebyggelse.

Kvarteret var præget af mange børn – i gennemsnit måske tre per lejlighed – og af, at en relativ stor del af kvinderne ikke havde erhvervsarbejde, men stod for husholdning og børneomsorg. Nogle få børn kom i børnehave – omkring 5 procent på landsplan – men der blev faktisk etableret en børnehave i tilknytning til bebyggelsen.

Kvarteret virker i dag som et attraktivt boligområde og der er lange ventelister: ”10 år eller mere”. Der er ingen ”fleksible udlejnings-kriterier”, som anvendes i bebyggelser med sociale problemer, hvor der ønskes en mere blandet beboersammensætning. Kommunen har anvisningsret til en fjerdedel af de ledige lejligheder. Boligselskabet administrerer de øvrige efter

ventelister og forskellige sociale kriterier. Huslejen for mine forældres lejlighed er i 2015 ca. 6.200 kr.

Erindringer fra krigen og koldkrigen

Fra vinteren 1945 husker jeg, at min ældre bror fik besked om at gå ad bagstier til Bagsværd Skole. På Buddinge og Bagsværd Hovedgade blev der i foråret 1945 skudt engang imellem. Befrielsesbudskabet fra London har jeg kun oplevet efterfølgende, men jeg husker 4. maj-aftenture med mine forældre, hvor vi tjekkede ud, hvem der huskede datoen.

I 1948 besluttede mine forældre gennem Red Barnet at tage imod et tre måneders ophold for en dreng fra Budapest. Nikolaus – fem år ældre end jeg – var meget hurtig til at lære dansk og blev en del af familien. Forløbet blev så godt, at det lykkedes at gentage opholdet året efter – og forbindelsen er opretholdt til i dag. Denne kontakt har præget mine holdninger til senere begivenheder i Central- og Østeuropa.

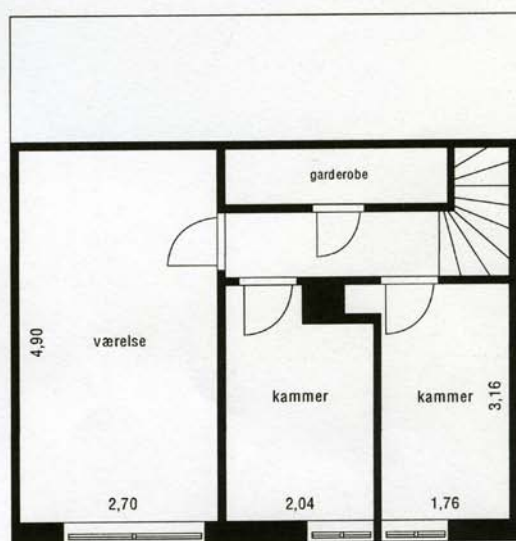
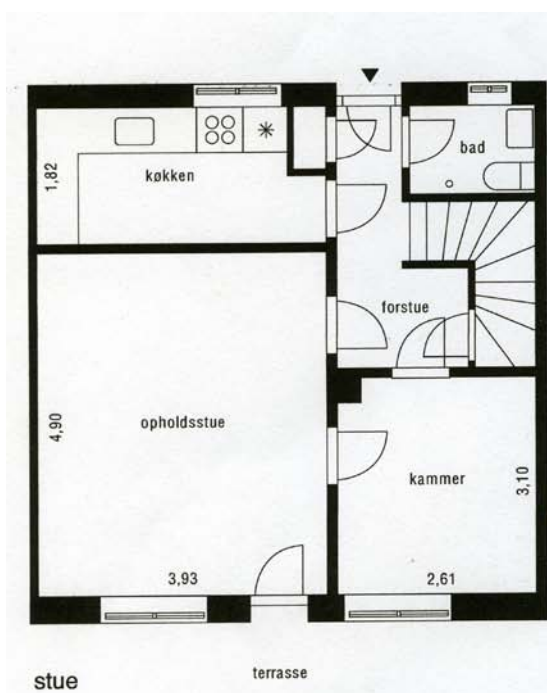
Vibevænget 47 i 1940'erne.

Boligen

Vores lejlighed var på 89 m² med halv kælder og ”krybekælder” samt et lille udhus til cykler og haveredskaber ved indgangen. Det var skrabet krigsbyggeri. Der var badeværelse med koldt brusebad, kakkelovn i stuen, og i ét af kamrene på 1. sal. Vinduerne var med ét lag glas. Stueetagen rummede køkken, badeværelse, en stue og et kammer, mens der på 1. sal var der to meget små kamre og et soveværelse. Havefacaden var i to fulde etager.

Kakkelovnen på 1. sal blev ikke brugt, og om vinteren var det koldt at gå i seng. Dynerne blev varmet på kakkelovnen i stuen. Derefter måtte man sparke sengen varm. Der var måske ikke frost i kammeret, men vinduet var dækket af de smukkeste isblomster.

Det medførte, at vi lavede lektier i stuen – og legede der. Det måtte vi gerne, også store projekter f.eks. ”Metallo” og ”Tekno”, som fyldte hele gulvet. Men der skulle ryddes op hver aften – dog kunne særlige konstruktioner stilles til side.

Lejlighedsplan. Fra Gladsaxe Almennyttige Boligselskabs hjemmeside.

Udsnit af bebyggelsen i 2015.

Mine forældre gennemførte – som mange i kvarteret – hvert forår en hovedrengøring. Projektet indebar, at møbler og inventar skulle en tur ud i haven, bankes og luftes, bøgerne støvsuges og gulvene ferniseres. Det var et fælles projekt, hvor hele familien var selvskrevne deltagere. I det daglige havde vi børn beskedne udfordringer. Vi skulle hjælpe med opvasken, gå til købmanden (”det der står på sedlen”) osv. Og vi fik ”ugepenge”, som ikke blev kædet sammen med vores ”pligter”.

Der blev vasket tøj – storvask – hver anden uge. Det var med optænding af en gruekedel, og det var et heldagsprojekt. Afslutningen var, at vi børn blev skrubbet rene i en zinkbalje i noget af restvandet fra gruekedlen. Senere kom vi oftere på badeanstalten ved Bagsværd Skole. Det rene tøj skulle holde en uge, inden det blev lagt til vask.

Vi var så heldige at have et ende-rækkehus, hvor haven var i dobbelt bredde. Det betød, at vi udover græsplane og stauder havde plads til en relativ stor køkkenhave, som bidrog til

den daglige husholdning. Det fik jeg at mærke, da min bror og jeg engang havde brugt alle grønkåls-stokkene til at bygge en hule. Det blev straffet med, at vi måtte slagte vores sparegris og aflevere indholdet.

Min mor var hjemmegående, mens vi var små. Hun genoptog sin lærergerning i 1950 på den nybyggede Stengård Skole i nabolaget. Jeg var ni år, og min yngre bror seks. De første efterfølgende år var der på deltid ansat en pige til børnepasning, rengøring og forberedelse af aftensmaden.

Udeleg

Leg med venner foregik udendørs. Der var hverken tradition for eller plads til at invitere dem ind. Vi må have fået en fantastisk mængde frisk luft – året rundt. Legene var de traditionelle: Robin Hood – bue og pil, indianere – cowboys, spille land, hinkeruder, fodbold, spille med kugler osv.

Bebyggelsen havde på midten en tilbagetrækning af rækkehusene på grund af en højspændingsledning fra NESA. Det gav plads til en boldbane og en legeplads. Desværre gav det også plads til, at en fyr med en transformer, som efter at have afviklet en del tråd, kastede transformeren op omkring højspændingsledningerne. Heldigvis nåede han at slippe ledningen inden den ramte højspændingen. Ingen døde. Strømmen i Nordsjælland gik ned i nogen tid, og vores fodboldbane blev brændt af. Højspændingsledningerne, som summede lystigt i fugtigt vejr, er i dag gravet ned.

Det udendørs liv forudsatte også beskyttelse af territoriet: Hvorfor skal 30-40 teenagere i Vibevænget finde sig i, at et tilsvarende antal fra Kidhøj mener, at drengene i Vibevænget skal have tæsk! Og omvendt! Jeg har set flere kampe på fodboldbanen under højspændingsledningerne – som en lidt yngre kryster på afstand.

Bebyggelsen i Vibevænget har en række bagstier, som var gode under lege, hvis man skulle gemme sig eller få andre til at falde i baghold. Det var også herfra, der var muligheder for at gå på æble- eller blommeskud i kolonihaveområdet bagved. Engang brugte en gruppe af os taget på et kolonihavehus for bedre at kunne få fat i blommerne. Desværre dukkede ejeren op, og min bror hang fast i et søm. Jeg stak af og gemte mig i vores kælder. Lidt efter skete det uundgåelige: Der blev ringet på, og jeg blev kaldt frem til en fælles røffel.

Bebyggelsens legeplads var flisebelagt. Det faste inventar var sandkasse, gynge, vippe og en karrusel. Om vinteren blev legepladsen sprøjtet over med vand, så den kunne fungere som skøjtebane. Karussellen har givet mig flere ubehagelige minder. Engang var midterdækslet faldet af, og jeg var tæt på at få mast en finger, som absolut ville ned i maskineriet. Jeg har også siddet fast med tungen, fordi jeg skulle prøve at slikke på det frosne gelænder.

Ud over de sædvanlige historier om børnelokkere, som vi snakkede om på legepladsen, havde jeg en særlig leg: Hvis jeg kunne undgå at tænke

på en ting, som jeg valgte, en hel dag – så var det en god dag. Det kunne lykkes, men blev selvfølgelig sværere hen ad vejen. Som 11-årig – inden puberteten – husker jeg, at jeg med tilfredshed konstaterede, at dette måtte være den bedste alder!

Et udvidet aktivitetsområde

En del af vores udendørsaktiviteter lå uden for Vibevænget. Vi cyklede til Hareskoven og Frederiksdal Friluftsbad. Om vinteren stod vi på ski i Hareskoven eller balancerede på isflager på Furesøen. I gode vintre var der muligheder for skøjteløb på Bagsværd Sø og ikke mindst på Dammen – ved siden af Bagsværd Sø – hvor pigerne fra skolen skøjtede.

Men vi skulle også kultiveres. Jeg gik til klassisk klaverundervisning i fire år. I den periode var de bedste ugedage fredag og lørdag – der havde jeg lige klaret torsdags-klavertimen og behøvede endnu ikke øve på de nye lektier. Som mange i 40'erne og 50'erne gik jeg også til dans – men det var ikke normen i kvarteret.

Jeg gik til fodbold i et par år som mange kammerater fra Vibevænget – i BIF, som dengang betød Bagsværd Idrætsforening. Jeg var ikke særlig god og blev som venstrehåndet altid placeret som venstre back – mange anså det for vigtigere at have en placering, hvor man kunne score end at forsvare eget mål.

Ferien udvidede også horisonten. De fleste var til mine bedsteforældre i Nyborg – sommer, efterår, jul og påske. Gode ferier tæt på skov og strand og dejlige kusiner. Vi var så meget på ferie, at jeg nogle gange syntes, det var pinligt i forhold til mine mere hjemmegående kammerater i Vibevænget – man vil jo helst ikke stikke for meget ud. Vi var også i en del år på sommerferie på Gentofte Kommunes feriekolonier med min far som lærer. Det kunne godt give en særlig status at have relationer til lederen.

Mine forældre var gode til at arrangere cykelture – endagsture i omegnen eller større ture på vandrerhjem i Danmark. Min eneste udlandsrejse

Bebyggelsens tidligere fodboldbane – nu uden højspændingsledninger.

inden min konfirmation var en vandrerhjemscykelstur med familien til Sydsverige i 1954.

Fem års sommerferier på en gård i Vestjylland, da jeg var 10-14 år, har også præget mig. Det var sjovt og lærerigt, og i de år var jeg helt sikker på, at jeg skulle være landmand.

Skolen

Bagsværd Skole var firesporet med ca. 28 elever pr. klasse, i alt omkring 1000 elever. Der var grundskole fra 1–5. klasse, eksamensmellemskole fra 6. til 9/10. klasse samt eksamensfri mellem-skole til og med 8. klasse. Undervisningspligten sluttede efter 7. klasse, hvor nogle holdt op.

Delingen efter femte klasse var svær. På Bagsværd Skole var det knap halvdelen, som kom i eksamensmellemskolen – efter en optagelsesprøve. Min bedste ven og klassekammerat, Alex – fra Vibevænget – skulle i fri-mellem, mens jeg kom i den såkaldte ”mellem-skole”. Jeg opdagede først skellet, da jeg fik afbud på Alex’ deltagelse i min fødselsdag den 11. august, dagen før det nye skoleår startede. Siden sås vi aldrig – Alex’ forældre modsatte sig det.

Fra ”mellemskolen” var det omkring en fjerdedel, der kom på gymnasiet – de fleste på det nye kommunale Gladsaxe Gymnasium. Fra gymnasiet var det også omkring en fjerdedel, som tog en videregående uddannelse, men mange tog en mellemlang uddannelse – som f.eks. folkeskolelærer, pædagog eller bibliotekar.

Bagsværd Skole er nu lukket, og der er bygget en ny skole – nær Søndergårdsparken. Den gamle fine hovedbygning er nedrivningstruet. Det gælder også tilbygningen langs Bagsværd Hovedgade opført af Vilhelm Lauritzens tegnestue.

Jeg havde gode lærere på skolen, både i de centrale fag, men ikke mindst i tegning og sløjd – som mange steder måske hænger lidt efter i dag.

Skolevejen var på knap to km. Det meste på Buddinge og Bagsværd Hovedgade, en amtsvej med cykelsti. Skolen havde ikke cykelpladser til alle elever, men vi, som boede længst væk, måtte cykle. Og der blev ikke stillet spørgsmålstegn ved, om vi var sikre trafikanter. På det tidspunkt var der i Danmark omkring 400 årlige trafikdødsfald – det er i dag trods mangedobling af

bilejerskabet reduceret til mindre end 200 – men vi har i vækstårene omkring 1970 været oppe på ca. 1200 årlige trafikdødsfald.

Vibevænget var ikke en del af Bagsværd Sogn, vi hørte til Gladsaxe Sogn.

Konfirmationsforberedelsen for os, der boede i Vibevænget, foregik i præstegården ved Gladsaxe Kirke. Undervisningen var om morgenen i skoletiden. Det kunne godt tage laaang tid at nå tilbage til skolen – men det var en fælles dagsorden, man kunne ikke lave et udbrud. I midten af 50'erne blev næsten alle i kvarteret konfirmeret. Der var ikke nogen ”nonfirmation”, men et par stykker fra klassen blev borgerligt konfirmeret.

Jordbærvænget

I 1954 – da jeg var 13 år – købte mine forældre en grund i Bagsværd, tæt på Vibevænget. Grunden var en del af et tidligere gartneri med jordbærmarker og frugttræer. Formålet var at bygge et parcelhus med bedre plads til alle, herunder eget værelse til os børn. Det nye hus skulle have dobbelte vinduer, isolerede vægge, lofter og gulve, centralvarme samt varmt vand og vaskemaskine.

Vi startede med at sælge jordbær og bygge en redskabsbygning, men i 1956 byggede vi fra marts til oktober et hus som selvbyggere med professionelle til dele af projektet. Min ældre bror og jeg var med gennem hele forløbet. Det har måske betydet, at jeg valgte et arkitektstudium frem for landbrug eller ingeniør.

Karstens første skoledag i 1948.

Fra almenntilg bolig til eget hus i Vallerød

Inge Alstrup

Født 1943 i København.

Arkitekt MAA, med afgang fra Kunstakademiets Arkitektskole 1972.

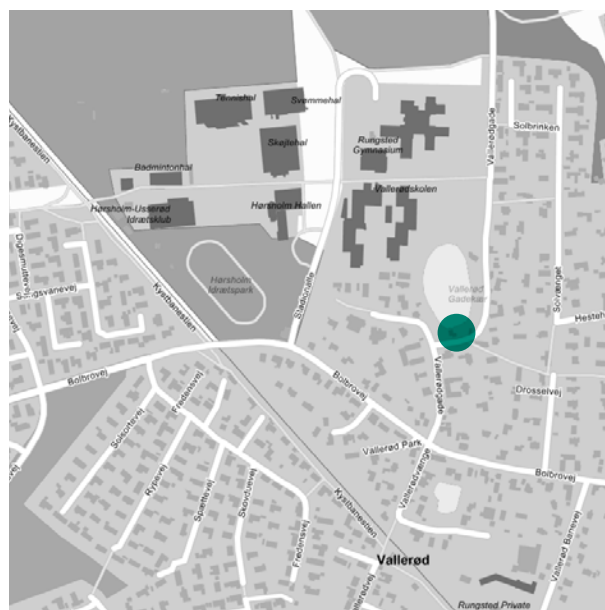
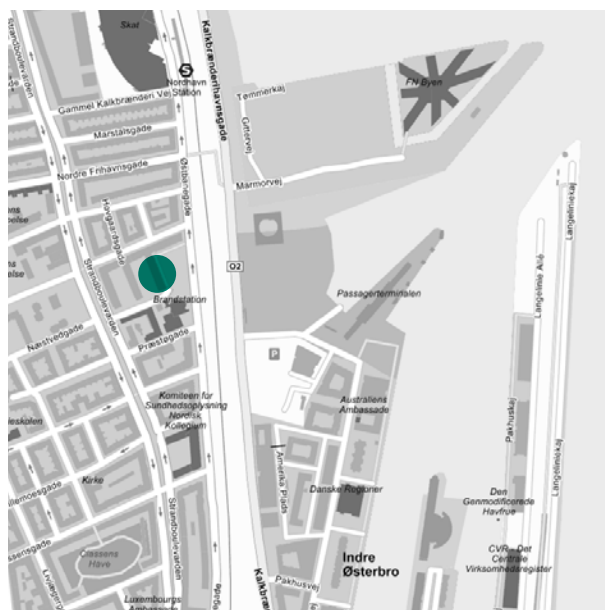
Har bl.a. arbejdet som byplankonsulent hos Peter Bredsdorff, som byplanlægger i Køge Kommune, og har eget rådgivningsfirma Alstrup & Avnby Architects.

Almenntilg byggeri på Østerbro.

Haunstrupgaardbebyggelsen stod færdig i 1942, og består af 350 boliger på ét til tre værelser. Bygningerne er opført i gule håndstrøgne mursten med eternittage. Alle lejligheder fra 1. sal og op har indbyggede altaner. Enkelte stuelejligheder har en mindre have. Der er fællesvaskeri og alle lejligheder har enten loft- eller kælderrum.

Arkitekt MAA Karl Johan Frederik Larsen var sagsarkitekt på bebyggelsen. Han var i mange år medarbejder hos Thorkild Henningsen, og førte fra 1931 dennes tegnestue videre med Edvard Heiberg. Fra 1934 til 1946 var virksomheden sammen med Ivar Bentsen og Harald Petersen kernen i Kooperative Arkitekter, der i 1930'erne skabte nogle af landets bedste boligbyggerier. Efter krigen stod Karl Larsen sammen med Edvard Heiberg for bl.a. Voldparken i Husum. Det var især Karl Larsens fortjeneste, at der blev bygget så mange gode boliger.

FDB's almenntilg bebyggelse Haunstrupgaard ligger mellem Strandboulevarden og Østbanegade på Østerbro i København. Bebyggelsen er formet med en lang længe mod nord og tre kortere længer vinkelret på den

lange. Den østligste af de korte længer har en fantastisk udsigt over hele nordhavnen.

Vi boede på 4. sal i den østlige længe i Næstvedgade og min bror og jeg blev aldrig trætte af at følge med i havnens mange aktiviteter. Malmøbåden lagde til dagligt, og en gang imellem kom amerikabåden Batory i havn. Det var en stor begivenhed. Der var en lang række kraner i stadig bevægelse i den nordlige ende af

Med mor i gården i Næstvedgade på vej i Tivoli 1944.

havnen, vel at mærke rigtige kraner, der lignede fortidsuhyrer med lang halse og store hoveder. Bebyggelsen ligger lige syd for Nordhavn station, så S-toget kører jævnligt forbi på sin høje baneterræn. Larmen fra toget var på ingen måde en gene, snarere en daglig rytme i hverdagen.

Arkitekturen

Haunstrupgaard var med sine gule mursten og lange vandrette vinduesbånd med store ruder og indbyggede altaner i sit udtryk et meget moderne byggeri. FDB byggede flere afdelinger rundt omkring i København med samme arkitektoniske udtryk. Især var altanerne en stor gevinst, selv om de var små. Der kunne lige være et bord med 4 stole og en barnevogn. Køkkenvinduet vendte mod altanen og fungerede som serveringslem.

Med far og mor på en engelsk destroyer i Frihavnen i maj 1945 sammen med Keld Bonfils, hans kone og søn Bo.

Dagligt liv i bebyggelsen

Bebyggelsen havde 5 etager og et tørreloft med pulterkamre samt en kælder under hele bebyggelsen. Her var vaskekældre, cykelskure og endestation for nedfaldsskakterne, som var en ny opfindelse, der lettede husmødrene. Men det var stadig et kæmpeslæb at vaske tøj. Man havde aftalte vaskedage, som det var vigtigt at overholde. Tøjet skulle i kælderen fra fjerde sal, hvor vi boede. Der blev tændt op under gruekedler og skyllekar med brænde, og vasket med vaskebræt og skyllet med store træskovle. Det våde tøj blev båret i kurve op på tørreloftet på sjette etage, hvor det kunne tørre på et par dage. Der blev vrøvl, hvis det hængte længere.

Derefter tilbage i kælderen til rullerummet med de store varmruller. Alt tøj blev rullet selv undertøjet og sokker og selvfølgelig sengetøj og duge. Man måtte være to til at rulle, en til putte ind i rullen på den ene side og en til at tage imod på den anden. Så blev tøjet foldet pænt sammen

og båret op på 4. sal igen. Jeg var ikke ret gammel før det var min tjans at være med til at vaske. Det var hyggeligt at have sin mor for sig selv en hel dag, og der var dejligt varmt i kælderen om vinteren.

Lejlighederne

En opgang rummede ti lejligheder, en 1½ værelses til venstre og en 2½ værelses til højre. Det var kun i hjørnerne, der var lidt større lejligheder. Der var en ret stor kvadratisk entré, et badeværelse med brus, wc og håndvask midt for entreen i midten af bygningen, og opholdstue og køkken med altan mod øst og udsigten, og et værelse og et kammer med vest og gården. Stuen var stor med udgang til altanen og med store vinduer i rummets bredde. Køkkenet var langt og smalt men lidt bredere mod altanen, så der var plads til en lille spiseplads. Der var en dør mellem stue og køkken, som min far fik lavet om til en serveringslem i en glasvæg, hvad der gjorde møbleringsmulighederne bedre, og rummene til at synes større. Lejligheden var meget lys.

Vi boede der i 12 år, og i alle årene havde min far tegnestue i kammeret, og vi sov alle 4 i værelset. Vi sov i køjesenge og havde hver sit lille arbejdsbord, og der var et stort klædeskab mellem køjesengene og mine forældres afdeling. Både min bror og jeg tænkte aldrig over den sag, sådan var det bare. Men det må have været drøjt for mine forældre.

Legemuligheder

Ungerne måtte ikke lege i kælderen for den strenge vicevært Hr. Berløv, men det gjorde det kun mere spændende og farligt, når råbet gik: ”Berløv kommer!”

Der var to gårdrum mellem længerne med buske, sandkasse og kolbøttestang. Hele gården var belagt med kvadratiske fliser, som var perfekte til hinkeruder, og alle ungerne kunne nå deres hjemmegående mødre med råbet: ”Moar, det er Inge der kalder nede fra gården!” Husene var hævet ca. 1 m over jorden på søjler, som man kunne komme til fra bagsiden. Der var

På vej ned at lege 1948.

plantet blomstrende buske foran bygningerne, så frirummet under var glimrende gemmesteder, når alle gårdens unger legede skjul. Man kunne løbe krumbøjede under husene, for at undgå at blive fanget.

Lige foran bebyggelsen ud mod Østbanegade lå og ligger der stadig i dag en stor brandstation, hvor man kunne følge både de daglige øvelser og når der var udrykning. Min lillebror tilbragte timer af sin barndom med at kigge på brandbiler.

Bykvarteret og Langelinie

På Østbanegade var der en række træer, og når de sprang ud var det tid til at løbe på rulleskøjter. Der var den fineste, sorte, glatte asfalt på fortovet i Østbanegade, og det var den direkte vej til broen over jernbaneterrænet til Langelinie, som var det bedste sted at løbe på rulleskøjter. Især omkring Gefionspringvandet, hvor det gik herligt nedad til begge sider. Vi måtte ikke løbe der for opsynsmændene, men de kunne ikke fange os på skøjter. Der var en legeplads på vej ud til den lille havfrue, og på selve den lange linje var der også herlig asfalt hele vejen. Det er først i nyere tid, at kommunen har etableret chikaner i form af brostensbånd, da det igen blev in at løbe på rulleskøjter for ca. 10-15 år

Min bror i barnevognen, mig og min far 1947.

siden. Nu var det inlinere, som også voksne folk løb på, og det gik meget hurtigere end de gamle 4-hjulere, der larmede. Jeg var dog så heldig, at min far efter krigen havde købt et par trehjulede rulleskøjter med gummihjul og bremses til mig i Belgien. De larmede ikke og kunne let løbe fra sure opsynsmænd.

Mellem Strandboulevarden og Den Franske Skole

På den anden side af bebyggelsen løb Strandboulevarden, i mine øjne den flotteste

gade med to rækker træer og et bredt grusspor til Linje 9, sporvognen med det rød/grønne skilt delt på diagonalen og et smukt formet hvidt 9-tal. Den kørte ud til min mormor på Frederiksberg Allé, og vores bedste fornøjelse med hende var sporvognsture fra endestation til endestation, hvor man fik lov at stå oppe hos vognstyreren. Jeg har aldrig forstået, hvorfor man nedlagde det tætte sporvognsnet, der dækkede hele byen, og hvor man kunne bevæge sig sikkert og frit over lange strækninger. Det kunne jo være moderniseret, som f.eks. Göteborg og Rostock har gjort.

Gaderne på den anden side af Strandboulevarden, Classensgade med spejderlokaler i kælderen under Classenshave-bebyggelsen, Lindenowsgade med det gamle mejeri med smørdritler, Holsteinsgade med skolen, var en del af min skolevej til Den Franske skole på Dag Hammerskölds Allé via Kristianiagade. Man måtte ikke løbe på rulleskøjter til skole, for nonnerne ville have, at man skulle gå pænt frem og tilbage uden svinkeærinder. Vi havde skoleuniformer, så man kunne se hvor vi kom fra, men søster Cecilie i porten gemte mine rulleskøjter for mig i skoletiden, for hun syntes, det var en lang tur for en 7-årig.

Ved Østerport, Kastellet og Nordre Frihavnsgade.

Om vinteren løb vi på skøjter på Vaniljeisen, den første del af Kastelsgraven nærmest Østerport Station. Man kunne ikke løbe hele vejen rundt om kastellet, for kommunen holdt nogen huller åbne til ænder og svaner, som ellers holdt til i Østerbrogade enden af søerne. Min farmor boede i Marskensgade med kig ned til

Østerbro kaserne, hvor der var liv hele dagen. Østerbro Svømmehal var et pragtfuldt sted at tilbringe lange eftermiddage med en veninde. Ture rundt om søerne var gode til at samle kastanjer om efteråret.

Nordre Frihavnsgade var den vigtigste indkøbsgade på den del af Østerbro. Ingen supermarkeder, som vist ikke var opfundet endnu, men mange små og store specialbutikker: Bageren, hvor man kom med en skål og fik pisket flødeskum og fik stegt and eller flæskesteg til juleaften, grønthandleren i kælderbutikken, hvor man fik at hak af agurken som smagsprøve, slager Roed og Dagny Rasmussens charcuteri, hvor vi ikke kom så tit, men hvor vi også fik lov at smage. Men den mest spændende for os unger var en lille kælderbutik, der blev kaldt Potifars hustru, hvor man for 10 øre kunne få et stykke lakridsrod og andre vigtige småting. Han var en sikkert venlig gammel mand, men i børneøjne uhyggelig. Det var et farligt sted at komme, men tiltrak os som en magnet, så snart vi havde lidt småpenge.

Huset i Vallerødgade.

Eget hus i Vallerød, Rungsted

Da jeg fik eksamen fra den Franske Skole i femte klasse, blev jeg sat i mellemskolen på Rungsted Statsskole. Min forældre havde købt en lille nordvendt grund på en skrænt ned mod Vallerød Gadekær. Ingen havde tænkt på, at der kunne bygges på den grund, men min far fik en aftale med den lokale smed, hvis smedje lå på grunden ved siden af, og et ja fra kommunen til at bygge. En årsag var at huset havde en speciel konstruktion, og derfor kunne opføres som et statslåns-hus. Et af de store huse på vejen mistede sin udsigt, og ejeren var meget oprørt. Han og mine forældre blev dog senere gode venner.

Byggeriet blev forsinket pga. et par hårde vintre, så i to år fra jeg var 10 til 12 år kørte jeg hver dag med S-tog og kystbanens gamle, utætte tog med åbne bagperroner frem og tilbage mellem Rungsted og Østerbro. Der var en ret lang bane-sti mellem stationen og skolen. Jeg husker mest, at jeg var bange for at komme for sent til toget om morgenen, og at trappen op til Nordhavn station var enormt lang. Der var dog også lange og kolde ventetider på Klampenborg station, når

toget var forsinket eller aflyst pga. frosne spor-skifter. Der var andre børn fra København, der tog den samme tur, så der var selskab på turen, og tid til at læse lektier.

At flytte til Rungsted og Rungsted Statsskole var et helt andet liv, end jeg var vant til.

Vallerød er et dejligt sted. Vores hus var et rart og særpræget hus med en lille have lige ned til gadekæret, og vi fik egne værelser. Der var jævnaldrende kammerater i nærheden og fælles skøjteløb om vinteren med fyrene fra Rungsted ishockeyklub. Der var run på vores varme stue-etage og toilet, og min far riggede lys op. Med skolen lå det lidt anderledes. Jeg gik der i 8 år med et års afstikker mellem 2. og 3. g som exchange student i Oregon, USA. På det tidspunkt var jeg godt træt af det meget snobbende miljø omkring skolen. Der var en kostafdeling med elever fra hele landet, men eleverne fra Vedbæk, Rungsted, Kokkedal og Nivå var den dominerende gruppe. Jeg kan huske, at jeg svor, at mine børn ikke skulle vokse op nord for Hellerup, men det er en helt anden historie.

Stuen i Vallerødgade.

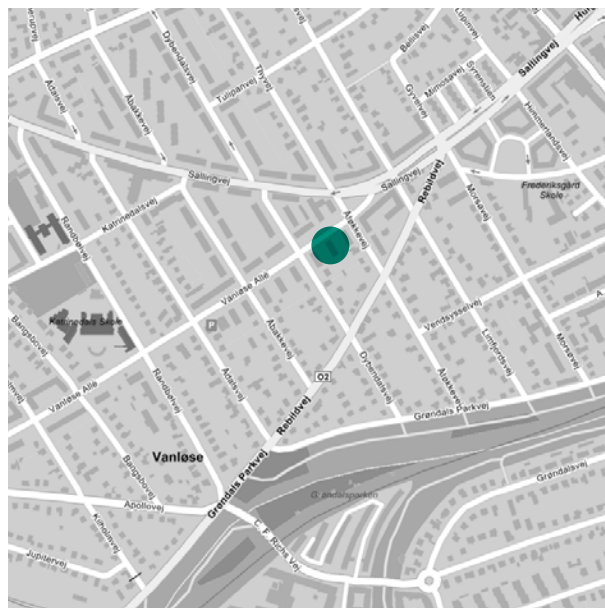
Barndommens gård og gader i Vanløse og Brønshøj

Hans Kristensen

Født 1944 i København.

Magister i sociologi fra Københavns Universitet 1972.

Har bl.a. arbejdet med levevilkårsundersøgelser og lavindkomstproblemer, og med by- og boligforskning på SBI og i Realdania's Center for Bolig og Velfærd på Københavns Universitet.

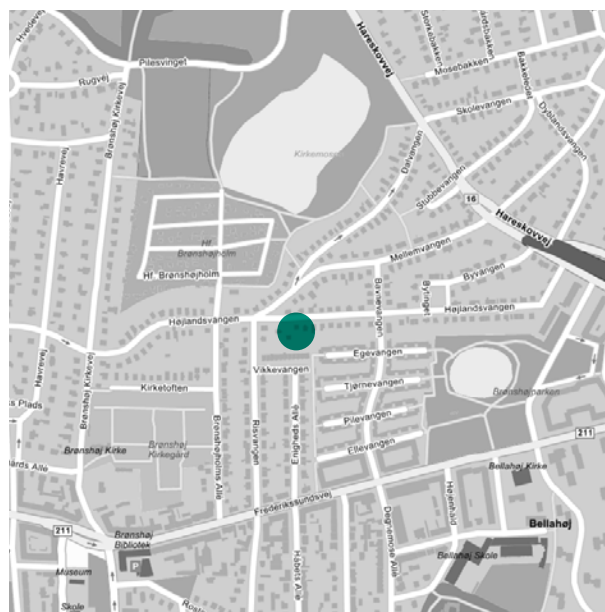

To værelser på Vanløse Alle

De første ni år af mit liv, fra 1944 til 1953, boede jeg på Vanløse Alle i nummer 15, anden sal til venstre, sammen med min far og mor og en senere tilkommen lillesøster. Der var to opgange i den treetages gulstens ejendom jeg boede i. Lige overfor lå en tilsvarende ejendom, som havde samme udlejer. Ned langs Vanløse Alle lå der mange lignende gulstens ejendomme, alle udformede som stokbebyggelser med græsplæner rundt om de enkelte ejendomme, mens der lidt nede ad sidevejene til Vanløse Alle lå villæer med egne haver. Der boede de fine. I vores bebyggelse var beboerne overvejende arbejdere og underordnede funktionærer. Min far var guldsmedesvend hos Georg Jensen og min mor gik hjemme. Lejlighederne i vores bebyggelse var på to værelser eller et værelse plus kammer. Det var moderne lejligheder med centralvarme og bad. Husene var opført i 1942, så mine forældre var de første lejere. I ret mange af lejlighederne boede der andre børnefamilier med to børn.

Gården

Imellem de to boligstokke var der en fælles ”gård”, som, i den repræsentative ende ud mod

Vanløse Alle, var udlagt med græsplæne, et blomsterbed og to buskbeplantninger. Bag et raftehegn længere inde i gården var der en sandkasse og et kolbøttestativ. Raftehegnet sikrede, at børnenes rod ikke kunne ses fra gaden. Vores boligstok havde sine to opgangsdøre ud mod denne fælles gård, hvor der langs huset var en asfalteret vej, som svingede ud mod Åløkkevej. Ejendommen overfor havde – lidt akavet set med børneøjne – sine opgangsdøre ud mod

Jeg (tv.) og mine to fætre i gårdens sandkasse 1947.

Åløkkevej, og vendte således ”ryggen” ind til den fælles gård. Til gengæld havde stuelejlighederne i den stok så hver en lille privat have ud mod Åløkkevej.

De første år jeg kan huske legede vi mest i gården. Sandkassen blev flittigt brugt. Og heldigvis kunne vi gå ned i skraldekælderen, hvor der godt nok lugtede fælt, og hente vand i vores små spande, så sandet kunne blive vådt og dermed brugbart til at bygge af. Vandhanen i skraldekælderen brugte husmødrene til at skylle affaldsspandene af med over gulvafløbet. Vi drenge brugte dette afløb til at tisse i, når vi ikke gad eller ikke kunne nå at gå op til lejlighedernes toilet. Vores tisseri forbedrede ikke lugten i skraldekælderen. Værre var det, at nogle brugte buskadset ved gavlen ud mod Vanløse Alle, som normalt blev brugt som en ”hemmelig” hule, til at lave stort i. Det var lidt ulækkert. Den anden buskbeplantning, som var en kraftig syrenbusk, var mere overvåget fra lejlighederne. Den lejede min kammerat Erik og jeg tit måneraket i. Der

blev ved de lejligheder rykket godt i håndtagene – diverse grene – når vi tog afsted ud i rummet. Græsplænen brugte vi en sjælden gang imellem til boldspil, men ellers var det kanten mellem den og blomsterbedet, som var mest interessant. Den temmelig lerede jord, som man her kunne komme til, var meget bedre end sandet i sandkassen til at anlægge stabile vejbaner og tunneler i, så vores Teknobiler kunne køre rigtigt. For de voksne må de mange huller i bedets kant have lignet et alvorligt rotteangreb.

Den asfalterede vej i gården gik langs vores hus og ud til Åløkkevej. Den brugte vi til alle former for kørsel: trehjulede cykler, løbehjul, rulleskøjter og sæbekassebiler. Der var ingen i de to boligblokke, som havde bil, så der var ikke brug for parkeringspladser i gården (hvad der er kommet senere). Det mest motoriserede var en knallert, som var en cykel med forstærket forgaffel og med en lille benzinmotor monteret, der hvor bagagebæreren normalt sad. Vi børn iagttog med interesse ejeren, når han startede det støjende – og lidt imponerende – monstrum ved at cykle afsted, indtil motoren gik i gang. Det var ikke altid, at det lykkedes lige med det samme. Men smart var det. Selv brugte vi kun muskelkraft til vores køretøjer. Især sæbekassebilerne var sjove. Vi kørte om kap i gården med dem, og tog af og til på længere ekskursioner på fortovene i nabolaget. Jeg havde en sådan bil sammen med min bedste ven Erik. På forunderlig vis havde Erik fået mig overbevist om, at jeg – der var den største af os to – var den fødte skubber, mens han, lille og væver, var den fødte chauffør. Så med få undtagelser var det vores arbejdsdeling.

Vores vej og andre veje

Vanløse Alle var ”vores” vej. Det var den man gik ad over til sporvognen linje 13’s stoppested bag bunkerne ovre på Sallingvej, og det var den man skulle krydse, når man gik på indkøb hos købmanden, bageren og ismejeriet. Det blev også min skolevej, da jeg i 1950 begyndte i første klasse på Katrinedals Skolen. Allerede på anden dagen (tror jeg nok) gik jeg alene i skole sammen med naboens Erik, der også var startet i første klasse. Selvom Vanløse Alle er en gennemgående

Lis og min bedste ven Erik og jeg på løbehjul i gården 1949.

vej, så var der ingen trafik af betydning sidst i 40'erne. Krystalisværkets hestetrucke, firkanterede isvogne, som forsynede de få isskabe, der var i bebyggelsens køkkener, og så naturligvis fædrene, der kom cyklende hjem fra arbejde ved fire, fem tiden, var den dominerende trafik. Biler kom der kun sjældent, så der var ingen skrappe restriktioner for os børn om, hvor vi måtte færdes. De få biler regnede åbenbart heller ikke med, at der kørte andre biler, for der var flere gange sammenstød i krydsene. Én gang var det vist rigtigt alvorligt. Det var i krydset mellem Vanløse Alle og Dybendalsvej. Den ene bil var væltet, og de tilskadekomne var trukket ud af bilerne og lå blodige og forslåede på græsset i rabatten og ventede på at ambulancen kom med gult flag og udrykningshorn. Det var gysende uhyggeligt og meget sensationelt.

Men Vanløse Alle var ikke nær så interessant som Rebildvej. For på Rebildvej kom der indtil flere biler i timen. Så da vi var kommet i skole og havde lært at skrive bogstaver og tal, satte vi

os tit ned på kantstene ved Rebildvej med blyant og papir, og skrev bilnumre op. De fleste var K numre fra København, men af og til kom der en bil med et A nummer fra Københavns Amt eller en med B fra Frederiksborg Amt. Langt sjældnere kom der biler med provinsnummerplader, og den eller de drenge der ”fik” dem på deres vagt blev misundte af os andre. Det var ikke alle de jyske amters bogstaver vi havde styr på, men jeg var specialist i H numrene fra Præstø Amt, som jeg kendte fordi min onkel, der var købmand i Vordingborg, havde en Ford Anglia med H nummerplade. Mens vi ventede på næste bil fik vi på de varme dage tid til at trille os små forsyninger af asfaltkugler, som vi lavede af den solvarme, bløde asfalt fra vejbanen. Rebildvej havde i øvrigt en dyster fortid, som vi tit talte om: I et hus lidt nede ad vejen var en kvinde blevet myrdet. De nærmere omstændigheder kendte vi ikke, men i vores fantasi var det en blodig affære. Og der var vist også noget med en stikkerlikvidering ved eller i et af husene.

Min søster og jeg på indflytningsdagen på Højlandsvangen, maj 1953.

Grøndalsparken

Åløkkevej havde også sit gys. Der boede nemlig en børnelokker halvvejs nede mod Grøndalsparken. Når vi gik ned til parken uden voksenledsagelse, så gjaldt det om, at komme hurtigt forbi netop det hus han boede i. Vi havde alle hørt om børnelokkere, og var meget bange for dem. Men jeg tror nok, at ham på Åløkkevej først og fremmest var en gammel, og dermed lidt uhyggelig, mand. I Grøndalsparken var vi med Tarzan i junglen, nede langs det åbne å løb, eller med Robin Hood i Sherwoodskoven mellem træerne, hvis vi da ikke var med eller mod Buffalo Bill og Den sidste Mohikaner på græsplænen prairie. Grøndalsparken var tiltrækkende, men også lidt farlig. For der var andre drengegrupper fra kvarteret, som også betragtede parken som deres domæne. Det kunne føre til konfrontationer, hvor den svageste part måtte renoncere på sine rettigheder og i værste fald flygte hjem til trygheden i gården på Vanløse Alle. Om vinteren opsatte kommunen en kunstig bakke-forhøjning på den naturlige bakke i Grøndalsparken nede ved rundkørslen, hvor Grøndals Parkvej og C. F. Richs vej mødes. Der

gik vi ned og kælkede. Det var lidt farligt, fordi nogle af de store drenge kom med dødssejlere, som var store, tunge, selvbyggede kælke til to, tre mand. De kørte vanvittigt hurtigt ned ad bakken, og pløjede alle os på de små en-mands kælke til side.

Eget hus på Højlandsvangen

Det forår hvor jeg fyldt ni år flyttede vi fra Vanløse Alle til Højlandsvangen 51 i Brønshøj. Mine forældre havde købt hus. Kvarteret var et villakvarter fra 1920'erne, så da vi kom dertil, var mange af husene beboet af ældre ægtepar eller enker, hvor børnene var flyttet hjemmefra. Kvarteret var – lige som i Vanløse – beboet af arbejder og underordnede funktionærer. Der var ingen rigtigt rige, men efter nogle år flyttede der et ægtepar ind lidt nede ad vejen, der som de første på vejen havde bil. De var derfor næsten per definition fine, selvom de ikke så sådan ud. Og så gravede de oven i købet ud til en garage i den høje forhave ud mod Højlandsvangen.

Det var dejligt, at have fået en have man kunne løbe lige ud i, spille bold i, klatre lidt i træer i – kun et træ var egnet – og det var i en kort periode også sjovt at få et stykke jord, som blev min have. Jeg samlede ihærdigt hestepærer på vejene som gødning til min have. Jeg cyklede rundt i kvarteret med en lille spand og en lille skovl for at finde hestepærerne. Jeg havde også hørt, at muldvarpeskud skulle være særligt god jord, så i en periode hentede jeg også friske muldvarpeskud i den nærliggende Kirkemose til jordforbedring. Den eneste afgrøde jeg kan huske som særligt vellykket var en stok vinrabbere, som trivedes særligt godt i min have. (Den har jeg i øvrigt aflæggere af endnu i min nuværende have).

En have er ikke en gård

Men en have er ikke en gård. Kammeraterne mangler. Når man, den gang jeg boede på Vanløse Alle, ville lege, gik man bare ned i gården til dem der allerede var i gang med noget, eller man gik ned og ventede lidt, til en af de andre kom ned for at lege. Sådan var det ikke på Højlandsvangen. Der kom ikke nogen, når man gik ud i haven. Og prøvede man så vejen, så kunne man også gå rundt der i halve og hele timer uden selskab, for der boede ingen jævnaldrene i husene omkring os. For mig på ni betød det, at jeg blev stamkunde på børnebiblioteket på Brønshøj Torv, og at bøgerne blev en slags substitut for kammeraterne. Men jeg kunne dog også på egen hånd cykle over til Vanløse Alle til min bedste ven der, Erik, når jeg havde fået fri fra skole. Og han kunne tilsvarende komme over til mig. Så vi sås fast mindst en gang om ugen hos hinanden. Det var værre for min søster, som var tre år yngre. Hun kunne ikke cykle alene til Vanløse Alle og hun kunne ikke læse sig ud af trængslerne. Så hun blev kedede sig bravt og blev meget ensom. Min mor annoncerede så i lokalbladet Brønshøj-Husum Avis efter en legekammerat til hende, og fik svar fra en mor i et af rækkehusene på Vikkevangen, som havde en jævnaldrene datter i næsten samme situation. Det viste sig oven i købet, at vores have og deres lå næsten lige ud for hinanden, så to huller i hækkene ud mod den lille græsklædte brandvej,

der delte rækkehusene fra parcelhusene, løste tilgængelighedsproblemet. Min søsters nye legekammerat havde en storebror, som var lidt ældre end mig. Han samlede lige som jeg på frimærker. Så vi byttede af og til frimærker. Jeg kan ikke huske hvilke han fik af mig, men jeg kan huske, at jeg fik mange fra Schweiz, på frimærkerne af uransagelige grunde benævnt Helvetia, med insektmotiver, som jeg syntes var meget flotte.

I løbet af nogle år kom der et par nye beboere med børn i nogle af husene på Højlandsvangen. De fleste var på min søsters alder, så hun fik legekammerater på vejen. For hende og veninderne blev vejen – der var stadig ikke megen biltrafik i anden halvdel af 1950'erne – en meget brugt legeplads. De tegnede hinkeruder, de sjippede og de spillede bold. Jeg var med en gang imellem, men ville så helst lege: ”Jeg melder krig mod...”, hvor man hver især havde valgt at være et land, og hvor den der meldte krig, så skulle fange et af de andre lande. Når man havde gjort det, så måtte man stå på et ben i sit eget land, der var tegnet op på vejen, og med et kridt tegne en cirkel ind på det fangne nabolands territorium. Cirkelslaget blev så annekteret og indlemmet i ens eget land. Men vejen blev aldrig min foretrukne legeplads. Hovedforklaringen er, at min aktionsradius var blevet større, og jeg havde fået skolekammerater, som boede lidt væk på Mellemvangen, Hyrdevangen eller på Frederikssundsvej. Afstanden til skolekammeraterne var ikke en stor forhindring. Som 11-12 årig kunne og måtte man stort set cykle til alt. Også til biograferne: Bella Bio, Husum Bio, Grøndals Teatret, Fasan Bio – blåt kaldet Fasanen eller Ligkisten (fordi den var lang og smal) – Nora eller for den sags skyld helt ind til byens biografer. Cyklen var en helt uundværlig del af tilværelsen som halvstor dreng.

Linje 7 og 8's endestation på Degnemose Allé ca. 1957.

Sporvognslinjerne og byens struktur

Mine forældre fik aldrig bil. Så enten cyklede hele familien afsted, når vi skulle på besøg hos onkler, tanter, mostre eller bedsteforældre, eller også tog vi sporvognen. Da vi boede i Vanløse var det linje 13 og linje 2, mens mulighederne blev flere da vi flyttede til Brønshøj. Linje 7 og 8 havde endestation på Degnemose Alle, som vi kunne gå op til på fem minutter. 7'eren brugte vi ikke så tit, men 8'eren kørte ind forbi Taarups Herremagasin på Nørrebro, hvor jeg blev forsynet med nye, lange bukser en gang om året. Linje 2 havde endestation på Brønshøj Torv, som vi kunne gå til på under ti minutter. 2'eren kørte vi med, når vi skulle til fødselsdag eller julefrokost hos min fætter på Frederiksberg. Endelig var der linje 5, som kom ude fra Husum og kørte ad Frederikssundsvej ind mod Nørreport og Daells Varehus i Nørregade. Der købte vi undertøj, skjorter, badetøj, gymnastiktøj og en masse ”voksenting” som lagner, dynebetræk osv. Sporvognslinjerne gav mig en struktur på den store by, de var det skellet jeg hængte byen op på, mens cyklen især åbnede de nærmeste bydele.

Kirkemosen og Utterslev Mose

En del af mine og mine skolekammeraters ekspeditioner foregik i Kirkemosen og i Utterslev Mose, som ligger umiddelbart op til Kirkemosen. Om sommeren klatrede vi i træer der, udspionerede kærestepar, stak af fra den emsige parkbetjent, der cyklede rundt på gangstierne på sin høje, sorte tjenestecykel. Hvorfor vi altid følte dårlig samvittighed når han dukkede op, det ved jeg egentlig ikke. Jeg tror ikke, at vi syndede særligt meget. Men en latent fare var han. Om vinteren løb vi på ski, især ude på ”Svæveflyverbakken” som lå på højre side af Hareskovvej et stykke ud mod Gladsaxe. Hareskovvej var den gang en fredelig, to sporet vej uden nævneværdig trafik. Mosen rummede stadig, trods anlagte stier og slåede plæner, lidt vild og ægte natur med et intenst fugleliv. Den var stor og dragende. Skøjteløb dyrkede vi næsten hver vinter henne i Brønshøj Parken, hvor kommunen opsatte et par lysstandere og dernæst overrislede den græsplæne, der vender ud mod Frederikssundsvej. Lysstanderne oplyste

Min søster og jeg på skøjter i Kirkemosen 1956.

den centrale del af skøjtebanen, mens kanterne ud mod buskadserne henlå i det dunkle. Der kunne man – efter sigende – komme til at kysse og kramme pigerne. Jeg kredsede en del rundt ude i denne dunkle periferi, men fandt aldrig et villigt offer. Måske fordi mine skøjter var usmarte. Det var nogle løse skøjter, som jeg spændte på mine skistøvler, og som havde den kedelige egenskab, at de, når man rigtigt skulle sætte af, ret ofte trak hælen af skistøvlerne. Deraf navnet ”hælebrækkere”. De smarte fyre havde hockeyskøjtestøvler.

Kønssegregation på Bellahøj Skole

Det forår vi flyttede til Brønshøj gik jeg i tredje klasse på Katrinedals Skolen, og fortsatte der frem til sommerferien. Efter ferien startede jeg på Bellahøj Skole, som jeg – lige som på Katrinedals Skolen – kunne og skulle gå til. Det var kun børn, der boede længere væk fra skolerne end jeg gjorde, som måtte cykle. Jeg forstod ikke reglen den gang, men der var tit razziaer ved skolernes cykelparkering om morgenen, hvor en lærer udspurgte de cyklende om, hvor de boede. Og de, der ikke boede langt nok væk, fik, så vidt jeg husker, en ”sveder”, dvs. en times eftersidning næste dag, når forældrene havde set og underskrevet svederen. Så reglen blev overholdt. Muligvis skyldtes denne regel, at skolen var ekstremt overbelagt. Vi var vist 3.000 elever på en skole dimensioneret til under 1.000. Mens jeg havde gået i blandet klasse på Katrinedals Skolen, var der mere orden i tingene på Bellahøj Skole. Der var alle klasser ”rene klasser”, hvor der enten kun gik drenge eller kun piger. Den kønslige apartheid var konsekvent gennemført på skolen. Den er bygget med en fælles aula i midten, og havde en pigefløj og en drengefløj til hver side for den centrale aula. Også skolegården var på tilsvarende vis delt op

i en drenge- og en pigegård. Det var helt OK i fjerde og femte klasse, men da jeg rykkede op i mellemskolen, hvor pigerne for alvor begyndte at blive interessante, var det unægtelig en barriere man skulle over, når man ville invitere en pige i biffen. Kontaktmuligheden var den brede fælles trappe, som førte fra gården op til aulaen, hvor man så som dreng skulle til venstre over i drengefløjen og som pige til højre til pigefløjen. I trappens kaos af drenge og piger, store og små, kunne det lykkes at få en aftale i stand med den eftertragtede. En af disse aftale som jeg lavede var ikke uden komplikationer, da hende jeg var varm på, var enægget tvilling, og hun og søsteren gik i samme klasse. Efter indledende kontakter skulle aftalen bekræftes endeligt. Da jeg nåede op på siden af den udkårne og hviskede: Bella Bio klokken 7 i aften, vendte hun sig irriteret imod mig og sagde: Det er ikke mig, men min søster du skal snakke med! Nå, det endte lykkeligt med den (formoder jeg) rigtige søster i Bella Bio.

Ghettoer i det nordlige København?

Jens Clemmensen

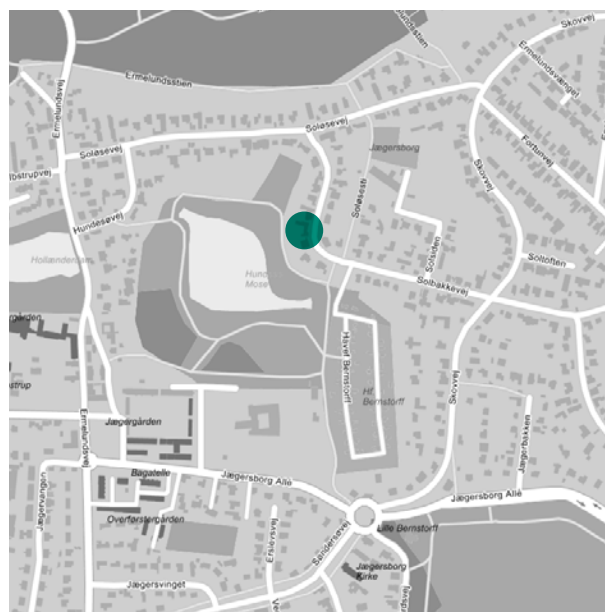
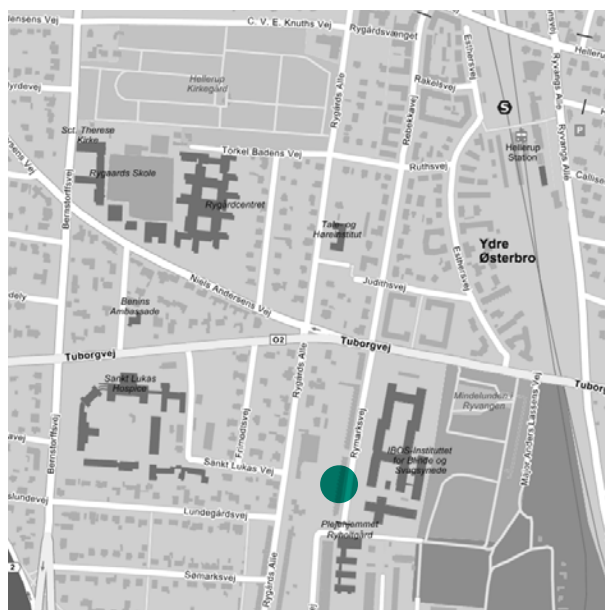
Født 1945 i Stockholm.

Arkitekt MAA, med afgang fra Kunstakademiets Arkitektskole 1970.

Har bl.a. arbejdet som byplanarkitekt hos Gjerding og Larsen og hos Byfornyelse Danmark.

Stockholm er min fødeby, februar 1945. Mine forældre flyttede dertil i 1943, ligesom en lille flok andre danske arkitekter, kolleger og venner fra arkitektskolen, der enten måtte flygte under besættelsen eller havde fået arbejde der. I maj 1945 kom min far tilbage til Danmark med Den danske Brigade og lidt senere på året fulgte min mor og jeg efter.

Vi flyttede ind i et lille nybygget rækkehus i Nærum, hvor vi boede til jeg var knap to år. Rækkehusene var for middelklassens børnefamilier dengang en meget attraktiv boligform. Herefter flyttede vi til et lidt større nybygget rækkehus i Hellerup, i den nordligste del af Københavns kommune. Det lå på Rymarksvej, en nord-sydgående sidevej til den - også dengang - meget trafikerede Tuborgvej, der var del af Københavns inderste Ringvej. Ikke langt derfra krydsede den en af byens store udfaldsveje, Lyngbyvej, der dengang var brolagt og med vejtræer. På Rymarksvej boede vi til jeg var 9 år.

I 1954 flyttede vi til Solbakkevej i Jægersborg ved Hundesømosen i den nordlige ende af Gentofte kommune, i et hus mine forældre havde tegnet. Der blev jeg til jeg fik 'fast kæreste' og flyttede hjemmefra som 19-årig. Jeg blev gift med min 'faste kæreste' og er det også nu.

Rymarksvej 1953. Nogle af mine legekammerater på vejen. Jeg står i midten ved siden af min lillebror Lars – klemmt inde med styrhjelm, min fætter Peter yderst til højre. Porten ind til kolonihaverne ses i det fjerne.

Min første barndoms vej

På Rymarksvej – min første barndoms vej – var der på vestsiden, før og umiddelbart efter krigen, bygget 3 stokke af rækkehuse, en lidt ældre op mod Tuborgvej med i alt seks huse, og to nye stokke syd for, adskilte af en legeplads med hver hhv. 16 og 15 huse. Vi boede i nr. 66 i den sydlige række. På østsiden var der grusfortov og et højt trådhegn ind til Ryvangens Kaserne, der nærmest lignede en skov (nu Blindeinstituttet og Ryvang Naturpark). En del af kasernen var netop indrettet til ”Mindelunden” for de faldne under den tyske besættelse, der ophørte bare 1 år før vi flyttede ind.

Ryvangens Kaserne var under besættelsen overtaget af tyskerne og anvendt som indkvartering til besættelsestropperne, og øvelsesterrænet blev brugt som henrettelses- og begravningsplads for de modstandsfolk, der var blevet arresteret. Først efter besættelsen gik det op for offentligheden, hvad der var foregået på stedet, og en del af området blev kort efter krigen indrettet til mindested. Siden er anlægget blevet udvidet flere

gange, senest i 1990. Men stedet står i dag stort set som det gjorde ved indvielsen den 5. maj 1950. Det gav dengang næring til en del røverhistorier blandt vejens børn. Da vi havde boet på Rymarksvej et års tid fik jeg en lillebror, Lars.

Mine forældre var knap 30 år gamle, da de købte rækkehuset. Det har kun kunnet lade sig gøre med penge fra min morfar, der havde bygget og solgt nogle boligejendomme i Sønderborg, hvor de boede. Både min mor og min moster flyttede fra Sønderborg for at studere i København, da de var 17-18 år. Under studierne på arkitektskolen boede min mor på et lejet værelse hos noget familie og min far boede formentlig hjemme – i en villa i Gentofte. Da de var færdiguddannede og besættelsen og tiden i Stockholm var ovre, fik både min moster og min mor økonomisk hjælp til køb af hver et rækkehus på Rymarksvej. De boede med blot to huse imellem sig.

Byggeriet må have været attraktivt for de der havde råd, og måske var det et byggeri som særlig arkitekter og læger lagde mærke til. Når

jeg tæller efter boede der på Rymarksvej mange arkitekter: Alex Poulsen (sønnerne Finn, Ulrik og Tom, der alle 3 blev arkitekter), Jørn Nielsen (kompagnon med Haldor Gunløgsson), mine forældre Karen og Ebbe, Peter Hvidt (Hvidt & Mølgård, sønnen Henrik blev arkitekt og har ført tegnestuen videre), Tage Nielsen (senere TNT) og Peder Skole Overgård (startede Boliglaboratoriet på Arkitektskolen). Der boede også en del læger: Kirsten og Ole Storm (min onkel og moster – en af deres sønner er arkitekt, en anden læge), Knud Eldon (han opfandt blodtypesystemet), Brandt, Poul Kjær, Tove og Ove Jacobi og Gunnar og Kirsten Auken (han var dr. med, hudlæge, og var en kendt modstandsmand). Jeg lagde allerede den gang mærke til Auken familien, idet den ældste datter Gunvor indimellem var vores babysitter. De boede i de ældre huse helt oppe mod Tuborgvej, så vi børn havde ikke så meget kontakt.

Ved siden af os boede Fru Kindberg, pianist, med sin søn Win. Hendes flygel stod lige op ad væggen ind til vores børneværelse, så vi faldt ofte i søvn til piano-etuder. Til den anden side boede en rigtig sød familie, globetrotteren Falk-Rønne med sin kone og to døtre, den ene var mongol (Downs syndrom, som det hedder nu om dage). Den anden bor stadig på vejen. Kun to huse fra os boede min onkel og moster med deres ældste søn Peter, der var på min alder. Efterhånden fik han, med hver fem års mellemrum, tre brødre. Den ene blev læge og den næste arkitekt. Hvad er det for noget med de arkitekter og læger?

Bebyggelsen – vejen - stien

Husene er bygget som et gedigent, lidt tungt murstensbyggeri i to etager med udnyttet høj kælder, de første år med fyrrum og koksrum, og den øverste etage en udnyttet tagetage. Små forhaver langs vejen mod øst og større lange haver mod vest med en låge ud til en bagsti langs bebyggelsen. Den forbandt haverne og den fælles legeplads i midten af bebyggelsen. I bagstiens vestskel går grænsen mod Gentofte kommune. Mod nord drejede stien og blev til indkørsel til vejens 8 garager. En lille blind sti fortsatte videre

mod nord på bagsiden af de ældre rækkehuse haver.

Rymarksvej var en blind vej. Det er den stadigvæk, men med stiforbindelse til et nyere alment byggeri videre ind mod etagestokkene i Ryparken. Der var ikke mange biler, men vi var en af familierne med bil, en Opel Olympia, senere en delebil med min moster og onkel, en Folkevogn. Bilen havde vi med særlig tilladelse, da min far for Boligministeriet havde tilsyn med statslånhuse i Sønderjylland.

For enden af vejen mod syd var der en lille rund vendeplads, der tillod Tuborgs hestevogne at vende ved en pompøs låge ind til en kolonihave med egen kiosk. Fra rundkørslen var der, syd om Poulsens store have – enderækkehus, en forbindelse om til bagstien og et lille smuthul over til Rygårds Allé og videre til Ryparken, hvor min faster og hendes to børn boede. ”Rygårdsbisser” holdt til der omme, og det var derovre fra vi om sommeren hørte jordbærsælgeren med sin vogn råbe: ”jåbe, jåbe, jåbe, jåbe”. Først senere blev jeg klar over at også ’Studiebyen’, kendt blandt arkitekter, lå på Rygårds Allé, ovre i Gentofte kommune. På vestsiden af bagstien var der et lukket hegn ind mod en række villahaver, og på et stykke i midten var der et bræddeplankeværk, der dannede bagside for nogle lave skure over mod Rygårds Allé, en slags oplagsplads og værksteder. Op over det hele tronedes nogle kæmpe-mæssige poppeltræer og en fantastisk okkergul eksotisk træbygning med store højtsiddende småsprossede glaspartier. Det var Dansk Tennis Club, hvor ’mærkelige’ mænd i hvidt tøj færdedes i en stemningsfuld tilgroet ’have’ med pergolaer og kinesisk udseende små pavilloner i røde, gule og grønne farver. I oplagspladsens skure mente vi børn, at der færdedes ’børnelokkere’, hvis aktiviteter vi tydeligt kunne se gennem knasthuller i plankeværket.

Der må have været noget sladder, som vi børn har fantaseret videre på, for det er senere gået op for mig, at hallen var bygget i 1919 af den velhavende homoseksuelle tennisstjerne, forfatter og samfundsdebattør Leif Sadi Rovsing (1887-1977), der, på grund af sin homoseksualitet, af

Rymarksvej 1952. Vi legede tit på vejen. Her en simpel prøve på, hvor skrækindjagende det virker at springe op fra et skjul under en bunke blade. Jeg er nummer to fra højre. Min kammerat Henrik Hvidt er nummer tre fra venstre.

Landsretten var blevet udelukket fra samtlige danske tennisklubber ”til værn for de unge medlemmer” i klubberne, som det hed i dommen. Hallen anvendes stadig, nyligt istandsat og med lidt for ryddelige omgivelser.

I det sydvestlige hjørne af rækkehusområdet, for enden af bagstien, lå bebyggelsens fælles indhegnede kompostbunke. Hvis man stak en bambuspind godt langt ned i bunken af grene og blade kunne man mærke børnelokkere, der lå og gemte sig.

Butikkerne

Ud over kiosken i kolonihaven, som vi ganske vist ikke brugte, var der ingen butikker på den ’rigtige’ side af Tuborgvej. Men på den anden side fortsatte Rymarksvej i Rebekkevej, hvor familien Sanders ismejeri lå. Kun når det virkelig

kneb med et indkøb fik vi lov til at krydse Tuborgvej. Nu hvor Blindeinstituttet er bygget, kan Tuborgvej krydses i fodgængertunnel, ellers foregik det kun i al hemmelighed, f.eks. når vi skulle have fat i en ”skovsnegl” eller banan-slikkepind. Sanders Ismejeri havde et cykelbud, der på Long-John, og udstyret med ’japansk’ skulderbeskytter og issyl, leverede isblokke til vejens isskabe. En tur op til Tuborgvej på cykel-ladet, oven på et par isblokke, var et tilløbsstykke for os drenge.

Længere oppe ad Rebekkevej lå flere butikker: købmand, slagter, frisør - hvor vi fik klippet skråt pandehår, cykelsmed - hvor jeg fik min første brugte cykel, Norsk Fars og helt oppe om hjørnet på Hellerupvej en fiskeforretning med levende fisk i flisebassiner og fasaner og harer hængende udenfor. Ved siden af var en Ostebutik med løbende vand på indersiden

af ruden for at holde varerne kølige. De store indkøb foregik helt nede på Strandvejen.

Barnepige - børnehave

Jeg og min bror havde barnepige, da vi var små. Mine forældre havde travlt. De var begge ansat på tegnestue – min mor hos Kaj Gottlob og min far hos Fritz Schlegel – og de havde også startet egen tegnestue hjemme, i det store af værelserne oven på – tidligere børneværelse, der måtte rømmes. Barnepigerne og min moster, der var tæt på, var derfor til stor hjælp og glæde. Den bedste af barnepigerne var Jonna. Hun var 16 år, blå spejder og boede inde i København på Blågårds Plads, hvor hendes forældre havde kiosken – en af de fine gamle. De havde også en kolonihave i Søborg. Hun var sød, klart et frisk pust ude fra den store verden og spændende at besøge.

Det må have været da vi var tre og fem år, at vi kom i børnehaven. Den lå langt væk, på Marievej – en sidevej til Strandvejen midt i Hellerup, 10 -15 min. kørsel på cykel. Jeg på egen cykel og min bror på bagagebæreren bag på min mors cykel. Vi kørte ad Tuborgvej, forbi Mindelundens mærkelige indgangsportal, forbi Tuborgs arbejderboliger ned mod det karakteristiske Tuborg-tårn med klokkespillet, som kunne høres hjemmefra. Ad Strandvejen forbi Hellerup Glasværks kolossale bunker af brugte flasker og det bagvedliggende Strandvejs Gasværk og bjergene af kul i Tuborg Havn, før vi nåede Marievej og villaen med børnehaven.

Min bror hadede børnehaven, så både turen ud til cyklen og selve cykelturen foregik ofte under vilde protester. Det var en lettelse, når vi blev hentet kl. 14 og lederen til hver enkelt af os med kælen 'frøken-stemme' sagde: "Farvel søde skat".

Leg

Der var mange børn på vejen. I næsten alle huse boede familier med flere børn – det er der stadigvæk, eller nu igen. Vi legede overalt omkring bebyggelsen, selvfølgelig mest i vores egen ende af vejen. Vejen var en vigtig legeplads, hvor man altid kunne finde andre at lege med.

Vi tegnede på asfalten, spillede med hønseringe og lerkugler, gik på stylder, legede dåseskjul eller noget vi selv fandt på. Så snart vi kunne, cyklede vi også. Det sværeste var at komme af cyklen, så vi lod os bare falde ned på grusrabatten ind mod kasernen.

Husene var ret ens, lidt variationer i forhaverne og placeringen i rækken gjorde en lille forskel på de enkelte huse. Min far havde bygget et lille halvtag over hoveddøren af træ og runde aubergine-farvede jernstolper. Det gjorde vores hus let at kende, og det er der stadigvæk, nu med glastag. Fra bagsiden kendte vi haven på havelågen, de nyplantede birketræer - måske en blandt mange inspirationer fra Sverige - og vores legehuse med lille køkkenhave.

I starten af perioden på Rymarksvej havde vi en dejlig legeplads midt mellem de to nyere blokke. Der var mure omkring, både mod de tilstødende haver og mod vejen og bagstien, hvori der var låger. Legepladsen var fra starten et stort knoldet landskab af volde og små høje, lavet af den overskydende jord fra kælderudgravningerne - så sparede man at køre så meget jord væk. Oven på og mellem jordbunkerne var der efterladt masser af overskudsbrædder og tømmer fra byggeriet. Et ideelt sted for en "byggelegeplads" a la den C. TH. Sørensen havde lavet ude i Tingbjerg, som vi senere var ude at besøge med skolen. Det var nok mest de store, der byggede huler og hytter på legepladsen, men vi mindre følte, at vi var med i det hele. Ideen med byggelegepladsen var en byggeriets havearkitekt, Morten Klint, havde fået.

Legepladsen lå lige ved siden af huset, hvor grundejerforeningens formand boede. Og det skabte lidt problemer. Der var til tider for meget gang i den, og der så jo ikke ligefrem velordnet ud. Grundejerforeningen besluttede, at der skulle ryddes op og reguleres. 'Huse' og byggematerialer blev fjernet, jordbunkerne blev omformet til én stor 'jordplint', der blev sat gyngestativ, borde og bænke op, der kom sandkasse og blev bygget et 'bræddeskib' med rorpind, der, uden at det gjorde noget, kunne bevæges fra side til side. Vi børn var rasende, kastede os straks over det nye

inventar og splittede det ad, indtil grundejerformanden fik fat i kraven på os og indkaldte vores forældre til et møde om erstatningsansvar. Jeg ved ikke hvordan det endte, men byggelegepladsen kom ikke igen. Til gengæld kunne arealet nu bruges til den årlige tøndeslagning til fastelavn. Det gør det stadigvæk.

Andre aktiviteter

Grundejerformanden var ejer af et stort vaskeri og renseri, så han kunne nok godt lide, at der var rent og pænt. Han havde en søn, som ikke var en af vores bedste venner. Men det var vist i øvrigt en sød og aktiv familie. Én gang om året inviterede de ved opslag alle vejens familier til dukketeater forestilling nede i deres kælder. De havde indrettet en hel lille teatersal med stole-rækker, opstillet et dukketeater (Prior-typen) forsynet med stort lys- og lydanlæg, hvor de kunne frembringe tordenvejr, fest- og dansescener med musik, og galoperende heste. Man skulle købe billetter i forvejen og forestillingerne var et stort tilløbsstykke. Hele vaskerifamilien arbejdede ihærdigt bag forhængene og der blev klappet vildt.

En anden familie, hvor der blev lavet arrangementer for vejens børn, var Poulsen drengenes. Finn og Ulrik omdannede hele deres kælder til et ”spøgelsestog”. Hængte sorte lagner op på tørresnore, så der blev dannet en nærmest uendelig lang kulsort labyrint med tableauer. Når der blev uddelt løbesedler varede det ikke længe før vi stod i kø foran deres kældernedgang for at opleve det store gys: Skeletter der kunne åbne munden og brøle, spøgelser der kastede sig over en og våde slimede ting man fik i ansigtet. Det var mageløst.

Skolevejen

Min skolevej var lang, men også fascinerende. Til at starte med, i 1951, gik jeg på ”Den lille Skole”, oprettet af Jens Sigsgaard. Skolen lå i en villa – et tidligere landsted - på Nøjsomhedsvej over for Øbro Svømmehal, der hvor Kennedygården ligger nu. Til fods krydsede jeg først Tuborgvej - nu er der underføring, der

primært bruges af de blinde fra Blindeinstituttet, bygget på Rymarksvejs østside - og jeg fortsatte ad Rebekkavej, Ruthsvej og Estersvej til Hellerup Stations bagindgang. Hvis jeg cyklede parkerede jeg cyklen i et langt mørkt cykelskur, hvor en gammel mand holdt vagt og styrede det hele med nummersedler. Så tog jeg S-toget til Nordhavn Station - den med udsigt over Verdenshavet, og krydsede i zigzag op gennem det indre Østerbro: Gammel Kalkbrænderivej, krydsede Strandboulevard med Kryolitfabrikken (nu Charlottenhaven), Silkeborggade, Krausesvej, Randersgade op til Nøjsomhedsvej. Det der gjorde mest indtryk var ikke den lange indviklede skolevej men, at jeg på en af de første ture fik en tyk konvolut med Ægyptiske frimærker af en mand i S-toget.

Den lille Skole var ’lille’. Vi havde klasseværelse på første sal i en gammel hestestald, men der var kun ét klasseværelse til de to startende 1. klasser, så vi kunne kun gå i skole hver anden dag. Det blev selvfølgelig bemærket hjemme på Rymarksvej. Jeg gik jo ikke i en ’rigtig’ skole, men jeg var meget glad for den. Det blev der lavet om på efter et år. Før Den lille Skole var jeg allerede skrevet op på Bernadotteskolen i Hellerup, hvor vi jo boede, og det lykkedes at komme ind i anden klasse. Nu kunne jeg i stedet for at tage S-toget, bare gå videre gennem stationens underføring og ad Hellerupgårdsvej op til skolen. Til gengæld skulle jeg tage sporvogn linje 1 eller 14 frem og tilbage ad Strandvejen og Østerbrogade for at gå til skolesvømning i Øbro-hallen. På Rymarksvej var der kun én anden, som gik på Bernadotteskolen, en pige jeg var lidt forelsket i, men selvom vi kom til at gå i klasse sammen, fulgte vi ikke til skole. Forelskelsen var nok forduftet, og i 1954 flyttede vi fra Rymarksvej ud til Hundesømosen i Jægersborg.

Min senere barndoms vej

Mine forældre havde længe drømt om at tegne deres eget hus i mere ’grønne’ omgivelser, og de havde fundet en grund i Jægersborg ud til Hundesømosen. Stedet var de formentlig blevet opmærksomme på gennem nogle af deres arkitekt-venner, der allerede havde bygget eller

også drømte om at bygge deres eget hus: Kjeld og Elsebeth Ussing og Niels og Eva Koppel. Senere viste det sig, at flere andre arkitekter fra omtrent de samme årgange havde fundet - eller fandt - ud i netop dette område: Niels Rowehder, Mogens Black Petersen, Magnus Stephensen, Børge Mogensen, Hans J. Wegner m.fl.

På grunden, Solbakkevej 57, lå et ældre sommerhus, ligesom flere andre steder i området. Vi børn fandt det meget idyllisk og eventyrligt med små karnapper, småsprossede vinduer, overdækket pergola og en helt tilgroet have med trapper, små siddepladser, grotte, springvand og et lysthus. En have med masser af buske og frugttræer og en låge lige ud til mosen. Alt dette, på nær en række frugttræer - herunder et meget markant mirabeltræ og det lille havehus - måtte vige for det nye drømmebyggeri. Sommerhuset blev solgt, skåret midt over og kørt på en blok-vogn til Rørvig, hvor det måske ligger endnu. Fældning af træer, udgravning og støbning af fundament blev i øvrigt udført af faren til en alle dengang havde hørt om i radioen og set i aviserne, 'Kaptajn Carlsen' med det skæve skib, og den tophemmelige last.

Det nye hus var et statslåns hus bygget inden for de særlige begrænsninger for et sådant hus, udført i billige materialer: gasbeton og paptag, men udformet med stor omhyggelighed, hvad angår de arkitektoniske overvejelser. Det blev færdigt til indflytning i 1954.

Villavejene og mosen

Solbakkevej, Skovvej, Soløsevej osv. var villaveje der snoede sig gennem området, ud og ind, op og ned, anlagt i et ret kuperet terræn. Vores hus lå i et sving og havde fået et knæk, så det fulgte vejens krumning. Huset vendte ryggen til vejen - var måske lidt afvisende, ganske vist med et markant indgangsparti og frilagt forareal, men kun med ét vindue ud mod vejen - køkkenvinduet. Til gengæld åbnede huset sig helt mod Hundesømosen, der blev vores store legeplads. Nu havde vi bil i garage ligesom så mange andre på vejen.

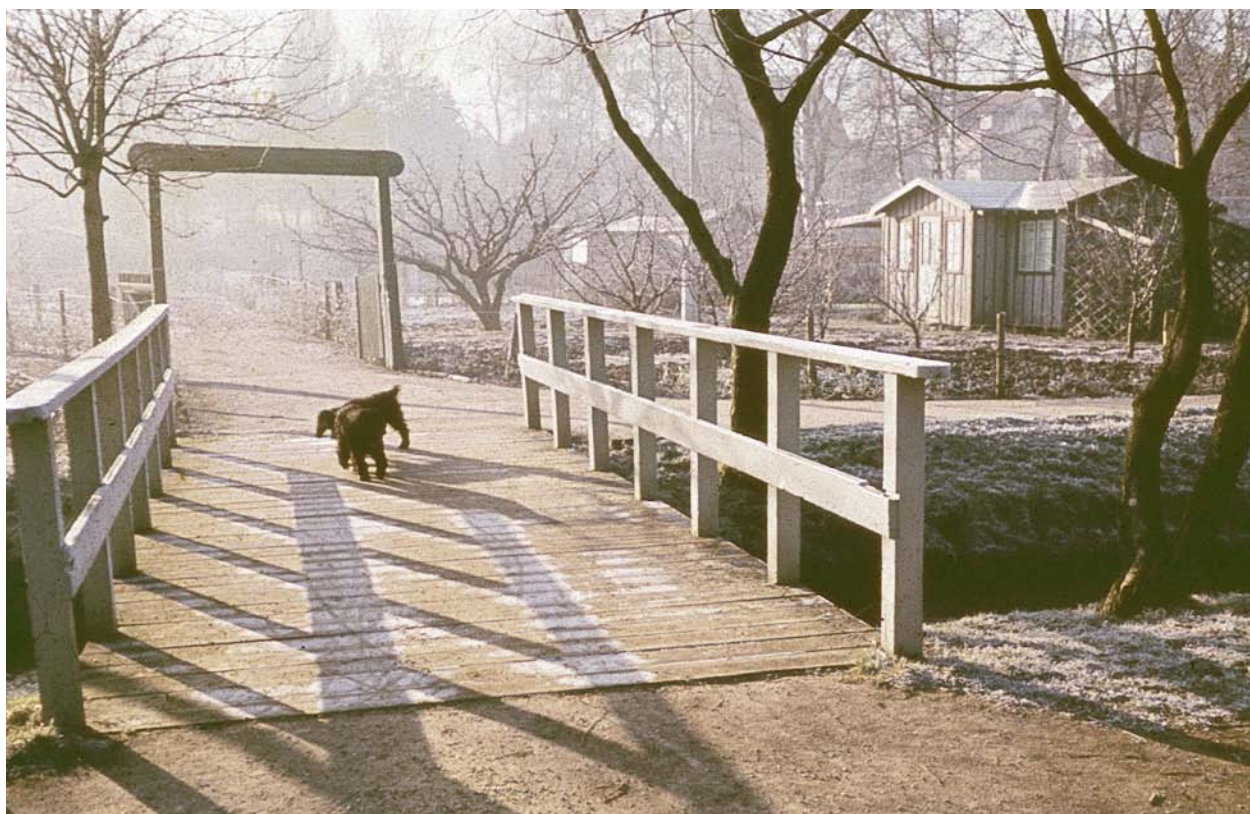

Sådan ville jeg se ud på mit togkort. Min mor kunne bedre li' mig uden "Biodopp" og med pjuske-hår. 1957.

Der var fritliggende villaer i hæk-omkransede haver overalt og derfor langt mellem legekammeraterne sammenlignet med Rymarksvej. Vi fik dog hurtigt nogle gode legekammerater, f.eks. Steen i huset ved siden af naboen - han havde dværghøns, fugle i voliere og bistader. Og der var en hel børneflokk i en stor familie, 'Stubberne' (Stubbe Teglbjærg-familien) lidt længere oppe ad vejen. De var 7-8 børn, senere 11, men da var de store flyttet hjemmefra. Efter nogle år flyttede Børge og Alice Mogensen til Soløsevej og Peter og Thomas, som vi kendte fra Bernadotteskolen, blev nogle af vores gode legekammerater. Lige efter svinget dykkede vejen lidt, hvor den passerede en åben kloaklignende å. For at man ikke skulle falde i åen var der 'bomme' langs vejen, og her samledes vi børn om aftenen under en gadelygte og snakkede og legede. Det var også der vi mødtes med enkelte børn fra kolonihaverne, bl.a. 'Hunner-kongen'. Kolonihaverne lå i en lavning ved siden af mosen med broforbindelser over åen. Åen brugte vi til stangspring og rottejagt - kommunen gav 10 øre pr. hale. Efter

Bøfler (græstuer) jages med bue og pil.

Broen over til kolonihaverne i østsiden af mosen. Åen var en åben kloak, bred nok til at vi kunne bruge den til stangspring. En fanget rottes hale gav 10 øre i kommunen.

nogle år blev åen lagt i rør og legemulighederne begrænsedes.

Vi var næsten altid i mosen efter vi kom hjem fra skole. Vi legede Robin Hood eller Gøngehøvdinge med kårder, flitsbuer og spyd, byggede huler under jorden og tildækkede med blade, så mosebetjentene ikke skulle opdage dem, fiskede skaller og enkelte gedder, skød efter mosegrise med luftbøsse og sejlede i vaskebaljer - senere kanoer. Om vinteren løb vi på skøjter og spillede ishockey - om aftenen omkring en karbidlygte, som Steens far satte op, når han syntes at isen kunne bære. På bakken oppe fra Jægersborg kasserne - hvor der i øvrigt engang havde ligget et slot, der lignede Rosenborg - stod vi på ski med skihop og slalompinde. Om sommeren fløj vi med hjemmebyggede svæveflyvere. Når det var spisetid blev der ringet med en stor kobjælde, der kunne høres over hele mosen.

Folk gik tur i mosen, bl.a. var der en gammel venlig herre med stok, grå puddelhund og et sjovt ansigt, der lignede hundens. Han boede også på Solbakkevej sammen med en knap så gammel meget livlig, lidt aristokratisk kone. Han hed Scavenius og havde været både udenrigsminister og statsminister før og under besættelsen. En anden fremmed vi lagde mærke til var Fru Hunter, der vistnok boede tæt på Scavenius. En flot dame med hvide tænder, som vi havde set i avisen afbilledet i små annoncer. Hun reklamerede for noget hun selv fremstillede, noget så mærkeligt som sort tandpasta. Reklamerne for "Hunters sorte tandpasta" var tit placeret ved siden af Gösta Schwarcks annoncer for "Vigær", der fremmer hårvækst.

Årets store friluftsnr. var Sct. Hans Aften i mosen, hvor købmand Madsen og kommunen arrangerede bål med Heks, Vikingskib eller Ridderborg til afbrænding. Der var skydetelte og tombolaer, orkester på tribune og dansegulv med kulørte lamper omkring. Så var der fest, og det trak folk fra hele Jægersborg og omegn.

Butikker m.m.

Øverst oppe på hjørnet af Soløsevej og Ermelundsvej lå den for os mest interessante indkøbsmulighed, en slikkiosk med aften-åbning. Den lå ved siden af postkassen og for os børn var det ikke noget problem at "gå i postkassen" med breve, hvis der stadig var lidt lommepenge tilbage. Breve var der flere af næsten hver dag, idet vi havde tegnestue hjemme.

Butikker i øvrigt fandtes i Jægersborg, i gåafstandovre på den anden side af mosen, på Ermelundsvej: Ismejeri, bager, dyrehandel med levende abe og talende papegøje, Skous Sæbehus, frisør, og så Købmand Madsen ved siden af krosten og Jægersborg Hotel (senere IT-Factory).

Andre små-indkøb kunne eventuelt gøres sammen med "postkassen" på Femvejen. De store og specielle indkøb foregik på Jægersborg Allé i Charlottenlund, hvor der også var biograf, "Allé Teatret". De øvrige lokale biografer, der alle nu er nedlagt, var: Gentofte Bio, Strandteatret, Skovshoved Bio, Bellevue og Villabyernes Bio.

Skolevejen og andre veje

Både jeg og min bror fortsatte på Bernadotteskolen efter vi var flyttet, selvom den nu lå meget længere væk. I starten gik vi gennem mosen til Jægersborg, der var endestation for den elektriske trolleybus, Linje 24. Den kunne vi tage til Kildegårds Plads og skifte til en anden bus til Hellerup Station, hvorfra vi gik resten af vejen, som vi plejede. Hurtigt fik vi lov til at cykle gennem mosen over til bussen, men da vi nu var i sadlen og følte os voksne nok til lidt trafik, gik der ikke mange dage, før vi sneg os til at cykle hele vejen til skole.

Jeg havde en skole-kæreste, der boede i Charlottenlund. I en periode cyklede vi altid sammen hjem fra skole ad Strandvejen og Jægersborg Allé. Jeg tog gerne den omvej for at vi kunne følges. Vi spillede håndbold og jazz begge to, jeg banjo i "Jacob Rues Teenageband" og hun trompet. Hun var rigtig go'. Så da vi blev lidt større kom hun med i et band, "Jazz'n Babies", med drengene fra klassen over, og så

Cykeltur til Tibirke Bakker, hvor min faster havde et hus. Min kusines veninde var også med på ferie der, og vi sov i telt. 1958.

var det knap så interessant at følges hjem fra skole.

Kammeraterne i skolen boede spredt over store dele af København. Jeg havde kammerater i Brønshøj, Holte, Nærum, ved Søerne og i Amaliegade. Jeg spillede håndbold ved Bellahøj og kampe i Husum, på Amager, Vesterbro og i Valby. Og jeg svømmede fortsat i Øbro-hallen. Så jeg færdedes overalt i byen med S-tog, sporvogn, bus og - uden for den tætte by - meget ofte på cykel.

Cyklen blev et uundværligt transportmiddel og vi var da også på længere ture ud i landet. Vi cyklede til Tibirke, hvor min faster havde sommerhus, og helt til Sønderborg, hvor min mor og morfar boede. Et år cyklede vi også på telt-lejrskole til Rørvig. Da "Hørsholmvejen" - Danmarks første motorvej - efter 20 års byggeri blev færdig i 1956, var vi ovre og prøvekøre den på cykel, før de åbnede for bilerne. Fantastisk fornemmelse, ligesom senere med de bilfri søndage.

Kammerater omkring mosen

Mange af vores kammerater boede ved og omkring Hundesømosen. Og da vi blev større var jazz-musikken en af de samlende aktiviteter. Jeg spillede traditionel swingpræget Jazz sammen med kammerater fra skolen, heriblandt Peter Mogensen, som var flyttet ud til området fem år efter os. Min bror Lars var startet på en cello, som vi havde fundet som smadret instrument på skolens loft. Den blev limet sammen og forsynet med sejlgarvsstrenger. Inden længe fik han en rigtig bas og den traditionelle jazz blev udviklet til Bebop og moderne jazz. Han har det meste af sit voksne liv været bassist i Det Kongelige Kapel.

Mine forældre byttede værelse med Lars, så der blev mere plads til musikken, og i soveværelset væltede det i perioder ind med musikere til jamsessions om lørdagen. På den anden side af mosen boede Anders Refn, der var en habil pianist, og Simon Koppel, en voldsom trommeslager. Men der kom også folk udefra for at jamme, før de skulle spille på spillestederne

Jægersborg, 1954, en landsby og endestation for trolley-bus, linie 24. Ermelundsvej en butiksgade: Bager, Mejeriudsalg, Schous Sæbehus, købmand, dyrehandel (med levende abe i vinduet), Frisør, kro m.m. Butikkerne er væk og Hotellet i baggrunden har været hovedsæde for IT-Factory.

inde i byen. Af de mere kendte husker jeg: Tete Montoliu, Don Cherry og Robert Joseph. Per Goldsmidt, Bo Stief og Jan zum Vohrte var dengang nok ikke så kendte. Huset var heldigvis indrettet, så stue og tegnestue lå i den modsatte ende af soveværelset, så jeg har aldrig oplevet, at det var 'for meget'.

åbnet min arkitektverden og knyttet mig til nye politiske og sociale miljøer, byer og bydele uden for det nordlige København. Det har jeg haft stor glæde af.

Tryghedsnarkoman?

Som det fremgår af denne beskrivelse, har jeg ikke brudt med mit miljø, hverken hvad angår boligform, bosted eller beskæftigelse og barndommen har jeg tilbragt i beskyttede miljøer – en form for ghettoer i positiv forstand. Siden min barndoms veje har jeg kun boet i lejligheder sammenlagt i fem år - Christianshavn, Vanløse og Indre by. Jeg har altid boet i den nordlige del af København / Storkøbenhavn og jeg er blevet arkitekt som store dele af min familie. At jeg blev byplanarkitekt var nok et forsigtigt forsøg på et 'brud', men for mig var det oprindeligt en ukendt del af arkitektfaget. Byplanarbejdet har

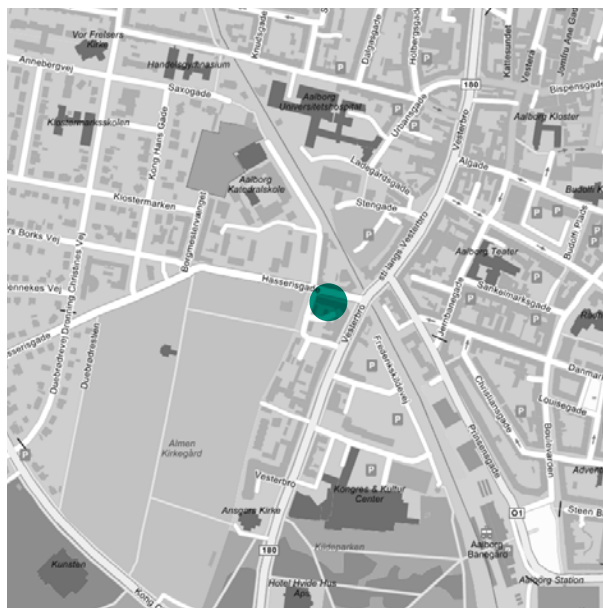
Liv og død i Hasserisgade

Niels Helberg

Født 1947 i Aalborg.

Magister i sociologi, Københavns Universitet 1977.

Har bl.a. arbejdet som byplankonsulent hos Sven Allan Jensen og COWI, som sekretariatschef i Danske Byplanlaboratorium og som forskningschef i Trafikministeriet.

Jeg boede i Hasserisgade de første 15 år af mit liv. Det var fra 1947 til 1962. Livet havde jeg på den ene side i form af Nordjyllands mest trafikerede vejstrækning og døden på den anden side i form af to kirkegårde med jævnlige begravelser.

Funkis i Aalborg

Hasserisgade forbinder bymidten i Aalborg med forstaden Hasseris kendt for de dyre villaer for det bedre borgerskab. Men de første ca. 100 meter af gaden fra starten ved Vesterbro bestod – og består stadig – af seks etagers høje karrebebyggelser med butikker i bunden og fortrinsvis to-tre værelses lejligheder fra første sal og op. I én af disse karreer boede jeg.

Resten af Hasserisgade var på nordsiden kantet af den jødiske kirkegård og lav bebyggelse. På sydsiden lå Aalborgs største kirkegård, Almen Kirkegård. Længere ude lå Arresthuset i Aalborg med sin truende grå facade. Efter arresthuset begyndte den fine bydel Hasseris, men det var langt uden for mit revir, og jeg har ingen minder om at have været der i min tidlige barndom. Huset, jeg boede i, var en del af den omfattende sanering og byfornyelse, der fandt sted i Aalborg

i 30'erne samtidig med etablering af den nye limfjordsbro. Hele det nuværende Vesterbro – som i Aalborg er en gade, og ikke en bydel – fra Limfjordsbroen og ud til Ansgar Kirke og Kildeparken er resultatet af denne byfornyelse, som blev gennemført i 10-året inden anden verdenskrig.

De nye bebyggelser på begge sider af Vesterbro og starten på Hasserisgade blev opført midt i 30'erne i en karakteristisk funkisstil, som jeg først senere fandt ud af er ganske enestående med deres diskrete ornamentering og tilbagetrukne, kobberbeklædte overetager. Tilsammen udgør de også i dag et smukt og helstøbt bymiljø. Arkitekten for hovedparten af bebyggelserne var den nordjyske arkitekt Carlo Odgård, der blandt mange andre nordjyske byggerier også er kendt for Aalborgtårnet.

Men hvad brød jeg mig om det? For mig handlede det om familien, kammeraterne og de lokale udfoldelsesmuligheder.

Lejligheden – opgangen – kammeraterne

I Hasserisgade nr. 5 tæt ved Vesterbro var der ti to- og treværelseslejligheder i et seksetagers

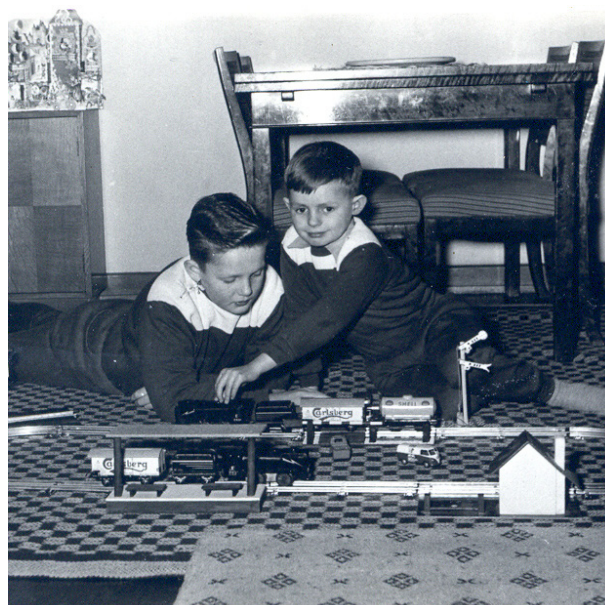

lejlighedskompleks fra sidst i 30'erne. De toværelses lejligheder lå til venstre og de treværelses til højre i opgangen. I kælderetagen var der gennemgang til køkkentrappen og til gården. Det var brandmæssigt ikke så godt, men for børnene var det uvurderligt, at det var så nemt at komme fra gården til gaden.

Jeg boede med min far og mor og to ældre søskende i en treværelses lejlighed på tredje sal til højre. Hvordan det kunne fungere, kan man i dag undre sig over, men den gang var det meget normalt, og jeg husker det ikke som det store problem. Mine forældre kom fra København, hvor også mine store søskende er født. De flyttede til Aalborg på grund af min fars arbejde i et forsikringsselskab i 1946. Min mor var uddannet kontorassistent, men var hjemmegående indtil jeg var omkring 10 år. Det betød, at "mor altid var der".

Lejligheden var vel på godt 80 m². Vi havde et køkken, et badeværelse med indbygget badekar, en spisestue og en dagligstue en suite mod nord, ud mod Hasserisgade med høj bebyggelse over for samt et soveværelse med altan mod syd. En lidt upraktisk værelsesfordeling med mørke

Hasserisgade set fra Vesterbro 2002. Husene er de samme. Kun bilerne og butikkerne har ændret sig. Længere nede af Hasserisgade ses Almen Kirkegård. Bemærk de karakteristiske tilbagetrunkne øverste etager, som går igen på alt byggeriet langs Vesterbro fra den tid.

Jeg leger i spisestuen med min storebror Vagn. Jeg husker det ikke, men jeg tror det er en fotograf, der har sat det i scene!

opholdsrum og et meget lyst soveværelse med udsigt. Ikke særlig funkisagtigt!

Som lille sov jeg i køjeseng i soveværelset, i starten sammen med min fem år ældre storebror. Indendørs leg foregik hovedsagelig i spisestuen, der ofte var fyldt op med togbaner, bondegårde med dyr eller soldater og kanoner. Alt skulle dog ryddes væk, før vi skulle spise aftensmad. En særlig finesse var, at ejendommens øverste etage bestod af en række klubværelser, hvor hver lejlighed rådede over et værelse. Det betød, at husets børn kunne rykke op på ”overværelset” som det blev kaldt, når de blev ældre – hvis det ikke blev udlejet til anden side. Jeg selv rykkede så vidt jeg husker derop i 11-12 års alderen.

Overværelserne lå flere etager over selve lejligheden. Her boede også unge fra de andre lejligheder, ligesom flere af værelserne var lejet ud. Værelserne rådede over et fælles toilet, så vi unge mennesker behøvede kun at vise sig i familiens lejligheder til måltiderne. Jeg husker et meget livligt ungdommeligt miljø på den øverste etage, hvor forældrene kun sjældent viste sig.

Ud over mig var der fire-fem andre børn i min aldersklasse i opgangen. Alle i min aldersklasse var piger, men det spillede vist ingen rolle. Vi legede, som drenge ville have leget – indianer og cowboys med masser af skydevåben med knaldhætter osv. Men også hinkeruder, glaskugler, sjipling osv. indgik i repertoire. Ved nærmere eftertanke var der vist også lidt far-mor-børn leg med mig i faderens rolle. Min bror og søster er henholdsvis fem og 10 år ældre end mig, og i min erindring spiller de ikke nogen særlig rolle som legekammerater. De havde deres eget liv med egne kammerater. Min storesøster flyttede hjemmefra i en tidlig alder, da hun startede på lærerseminariet Ranum. Det må have været som 16-17 årig.

Gaderne– gården – legemulighederne – butikkerne

Jernbanestrækningen mellem Aalborg og Hjørring/Frederikshavn krydser Vesterbro meget tæt på krydset mellem Vesterbro og

Gården ved Renault-værkstedet var fyldt med disse flotte 4 CV'ere fra 50'erne.

Hasserisgade. I sammenhæng med byggerierne omkring Vesterbro/Hasserisgade opførtes en bro over jernbanen.

Det betød, at de omliggende bebyggelser op til broen blev hævet over det omgivende terræn, og det gav bl.a. plads til et større underjordisk garageanlæg under bebyggelsen og Vesterbro, en mindre tunnel fra vores gårdanlæg til gårdanlægget på den anden side af Vesterbro og en række større og mindre kælderrum med forskellig anvendelse.

Det betød desværre også, at gården i vores karre blev optaget af en tilkørselsvej til det underjordiske garageanlæg, en mindre benzintank og et autoværksted for Renault-biler med tilhørende parkering. Jeg har en klar erindring om de mange 4CV'er – Anders And biler som vi kaldte dem, der fyldte gården.

Bortset fra en lille gård med betonbelægning, skraldespande og cykelskure var det derfor småt med egentlige opholds- og legearealer. Alligevel husker jeg ikke, at vi manglede arealer, vi kunne boltre os på. Det gjaldt ikke mindst diverse porte og tunneler under Vesterbrogade og det store garageanlæg, der blev passet af en formentlig flink mand, der af gode grunde ikke ville have, at vi løb rundt blandt bilerne i garagen, hvilket naturligvis kun gjorde det ekstra spændende at gøre det.

Leg i gården ca. 1959. Oven på mig ligger mine faste legekammerater, tvillingerne Annette og Marianne, der boede i lejligheden under vores. Bemærk det triste gårdmiljø – ikke et træ, ikke en busk.

Kun nogle få af familierne i karreen havde biler. Mine forældre har aldrig haft bil, men takket være det store garageanlæg, som givetvis betjente en større del af Aalborg midtby, og de mange biler i gården, udgjorde bilerne på godt, og måske især ondt, en stor del af mine barndomserindringer.

Kareen var relativt åben mod syd og mod vest på grund af kirkegården og en lav bebyggelse, så lys og luft var der egentlig nok af. Fra vores altan, der vendte mod syd, var der en storslået oversigt over kirkegården og det bagvedliggende skov- og parkområde kaldet Skovbakken.

Vi brugte alle udearealer, herunder fortovene på ydersiden af karreen, parkeringspladser, garageanlæg, gangtunneler og mørke uhyggelige kælderrum til vores lege. Vi løb og cyklede i hele området, tit flere på hver cykel. Det kostede mig bl.a. et brækket ben, en brækket arm og et brækket kraveben – men herom senere. Det har sikkert været farligt, men det var i hvert fald pragtfuldt!

På ydersiden af karreen, især mod Vesterbro, lå en række mindre butikker, som familien brugte dagligt. Jeg husker især købmand Karl Kold og

bager Helweg, som havde bageri inde i gården med et stort vindue, hvorigennem vi kunne se de raske bagersvende i aktion. Der var også en slikbutik, som engang i halvtredserne anskaffede noget så eksotisk som en softice maskine. Der var ikke råd til softice hver dag, men nogle stykker blev det til. Til gengæld var der næsten altid råd til pinocchiokugler. De kostede 1 øre stykket.

Endelig var der også i karreen en herrefrisør en fotograf og en stor blomsterhandel. Sidstnævnte profiterede af sin beliggenhed lige over for kirkegården. Det samme gjorde to stenhuggerier med facader og udstillinger af gravsten ud imod Kirkegårdsgade, som var den fredelige baggade langs karreens vestside og sydside.

Omgivelserne

Almen Kirkegaard ligger som et stort grønt område tæt på Aalborg bymidte. For os var det en rigtig fin udvidelse af vores begrænsede udfoldelsesmuligheder i karreen, hvor vi boede. Jeg husker at have tilbragt mange timer på kirkegården, hvor man både kunne lege røver og soldater, indianer og cowboys og andre spændende ting. Man skulle bare ikke larme alt for meget, for larm og ballade var ikke specielt

velset af de ansatte og besøgende på kirkegården. Kirkegården var samtidig en fin genvej, når vi skulle videre mod syd ud til Skovbakken og Skovdalen, hvor legemulighederne var endnu større. Her var bl.a. et stort område med skøjtebane om vinteren, hvor en stor del af Aalborgs børn og unge udfoldede sig, når der var frostvej. Området optages i dag af Alvar Altos kunstmuseum. He lå også det imponerende Aalborgtårn, der stammer fra den store udstilling 1933. Længere ude lå Aalborg Zoologiske Have som et eksotisk strejf fra dyrelivet i fremmede verdensdele.

Skolen – skolevejen

Af uransagelige grunde (noget med skoledistrikter) blev jeg i 1954 som syvårig sendt i første klasse på Hobrovejens Skole, som lå et par kilometer syd for Hasserisgade ved den stærkt befærdede Hobrovej - Vesterbros forlængelse mod syd. Hobrovej, Vesterbro og i forlængelse af den mod nord, Limfjordsbroen, var dengang – og er stadig - Aalborgs trafikale navlestreng, som både havde stor lokaltrafik og gennemkørende, tung trafik mellem Vendsyssel og Himmerland/Midtjylland.

Eneste transportmuligheder til skolen var at cykle eller eventuelt gå, hvis man havde rigtig

P: * INDHOLD BRØD cyklede

C: * INDHOLD FORFATTER Vesterbro og Hobrovej mellem Hasserisgade og Hobrovejens Skole. Der var så vidt jeg husker ingen cykelstier, og nogle gange, hvis der var tid nok, valgte jeg i stedet at krydse igennem villakvartererne øst for Hobrovej, men det tog noget længere tid.

P: * INDHOLD BRØD

Mindst én gang om dagen cyklede jeg to sammenhængende fritimer. Der kørte jeg så frem og tilbage en ekstra gang (hjem til mor), for der var ikke så meget at tage sig til på skolen.

I flere år spillede jeg fodbold i AaB, hvor min far i en periode var næstformand. Som venstrebenesskytte havde jeg en sikker plads som venstre (yder-)wing på puslingeholdet. AaB's baner lå dengang ude ved Ny Kærvej bag Hobrovejens Skole, hvor jeg jo alligevel kom hver dag. Det

På dette hjørne ved Aalborg Stenhuggeri blev jeg i 1954 påkørt af en motorcykel, der var på vej ud fra karreen. I baggrunden ses sydsiden af det hus, vi boede i. Billedet er fra 2002.

har formentlig givet nogle ekstra cykelture frem og tilbage. Holdet var med i en turnering, hvor vi spillede mod andre puslingehold i Aalborg. Dem var der mange af, og vi cyklede rundt i hele Aalborg og Nr. Sundby hver søndag for at spille imod dem. Så vidt jeg husker, vandt vi hver gang!

Selvom biltrafikken var begrænset i 50'erne var det temmelig farligt at færdes i den. I 1954, hvor jeg gik i første klasse, var der 636 dræbte i den danske trafik. Det tilsvarende antal dræbte i 2014 var 183, altså mindre end en tredjedel, trods en mangedoblet trafik siden den gang. Det siger meget om datidens indretning af vejene og datidens mere letfærdige omgang med motorkøretøjer.

Færdselsuheld undgik jeg dog ikke, men ironisk nok var det ikke på skolevejen med den hurtige og tætte trafik, men hjemme i gården i Hasserisgade med den begrænsede og langsomme trafik, at det gik galt. En dag i 1954, hvor jeg lige var begyndt i skolen i første klasse, løb jeg som sædvanlig rundt derhjemme på

Danmarksgade Skole på hjørnet af Boulevarden. Byens fine mellem- og realskole.

fortovene omkring karreen sammen med nogle kammerater. Da jeg skulle krydse udkørslen i Kirkegårdsgade fra karreens indre, glemte jeg (som sædvanlig) at se mig for og løb derfor ind i en intetanende motorcyklist, der var på vej ud. Det resulterede i et kompliceret benbrud, et langvarigt hospitalsophold og et venstreben i gips fra hoften til anklen i mange uger. Det betød seks uger fri fra skolen, og det er faktisk ikke særlig sjovt, når man går i første klasse. Mit gipsben vakte dog en vis beundrende interesse!

Det hører med til historien, at den uskyldige motorcyklist var meget ulykkelig over, hvad der skete. Ved andre lejligheder brækkede jeg en arm og et kraveben. Jeg tror de var i forbindelse med vores dristige og skodesløse færden på cykel, men jeg husker ikke de nærmere omstændigheder.

Aalborg bymidte – og resten af verden

Efter femte klasse blev jeg – igen noget med skoledistrikter – flyttet til Danmarksgade Skole, som lå på Boulevarden i Aalborg Bymidte. Skolen var lidt ”finere” end de andre skoler i byen og var kun for elever, der havde

gennemført grundskolen andre steder.

Det gav mig en kortere og væsentlig sikrere skolevej og et andet forhold til bymidten og dens mange muligheder. Jeg kunne gå i skole ad flere forskellige gader, og jeg kunne tage diverse omveje ad Boulevarden, Budolfi Plads, Bispensgade, Havnen – byen åbnede sig for alvor.

Jeg fik også nye lærere og en del nye kammerater fra andre dele af byen. Dermed fik jeg et større udsyn, end jeg var vant til. Min første udlandstur gik med klassen til Norge med skib fra Frederikshavn. Jeg husker det som en fantastisk oplevelse. Jeg var også flere gange i København, hvor resten af familien boede. Det foregik altid med skib – Jens Bang eller H. P. Prior - og ofte på dæksplads på en dag-tur over Kattegat. Jeg husker især at der var gratis filmforevisninger i et rum helt ude i stævnen – tegnefilm og reklamer i en skøn blanding.

I 1962 fik min far nyt arbejde i København, og min Aalborgtid var slut. Det blev en stor omvæltning for en følsom 15-årig jyde. Men det er en helt anden historie.

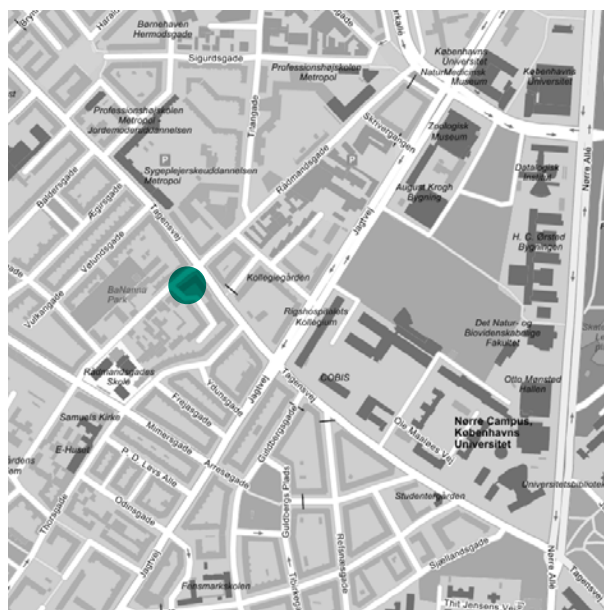
Jamsession i dagligstuen

Michaela Brüel

Født 1947 i København.

Arkitekt, med afgang fra Kunstakademiets Arkitekt-skole, Byplanafdelingen 1974.

Har bl.a. arbejdet på Statens Byggeforskningsinstitut og i Generalplandirektoratet, Plandirektoratet og Center for Bydesign, alle Københavns Kommune.

Rådmandsgade

Min tidligste barndom foregik i Rådmandsgade på Ydre Nørrebro, først sammen med Mormor og Morfar i nr. 47, siden i vores egen lejlighed i nr. 42B, 4. sal, på den anden side af gaden. Vi boede til leje hos Ejendomsaktieselskabet Rådmandshuse, der i 1933 havde opført 4 etages vinkelformede boligblokke i gule sten på alle fire hjørner af krydset Tagensvej/Rådmandsgade. Min mor, Birgit Brüel, gik på Det Kongelige Teaters elevskole, som hun dog aldrig fik mulighed for at færdiggøre. Med datidens kønsrollemønster havde min far, Max' arkitektuddannelse første prioritet, og han tog afgang i 1951. Mine søstre, Susanne (Sanne) og Rebecca (Becca) blev født i 1952. Vores lejlighed på 55 m² havde 2 værelser, køkken og bad. Værelset mod gaden var mine forældres soveværelse og vores fælles opholdsrum, mens værelset mod gården var børneværelse for os 3 søstre. Mine forældres fælles kærlighed til jazzen, som oprindeligt havde ført dem sammen, udfoldedes ofte med jamsessions i opholdsstuen, der befolkedes af gode jazzmusikere som Boris Rabinowitsch, Erik Moseholm og Jørgen Ryg. Det accepterede naboerne uden brok, og vi børn sov fint til musikken.

Fra børneværelset var der udgang til en lille altan, som vi delte med familien Larsen i naboopgangen. Fru Larsen kaldet Lasse passede fra tid til anden mine søstre. Jeg husker hende bedst fra hendes energiske fløjten Chaplin's tema "Smile", når hun støvsugede, og hendes kalden "John og Finn", når hun skulle have sønnerne op fra gården. Der var råbende kommunikation mellem børn i gården og mødre i lejlighederne. Tit kastede mødrene på opfordring poser med

Min barndoms gård. Vores altan er øverst til venstre.

havregryn, blandet med sukker ned til de legende børn. Mere avanceret foregik det, når min mor fra altanen hejste min frokost ned i en lille filt-taske i rødt og grønt. Tasken var lige stor nok til, at Jette Nederby på 3. sal kunne få sin madpakke lagt i tasken.

Når jeg fra tid til anden faldt på asfalten og slog mig, skulle jeg trøstes af mor. Men turen hen omkring bygningens hjørne og hele vejen op til 4. sal var længere, end jeg kunne holde liv i gråden. Derfor sparede jeg gråden på gadesiden og opgangens nederste etager. Min mor lurede tricket, men trøstede mig alligevel kærligt. I opgangen boede også hr. Karlsen, som stammede voldsomt. Kort efter, at mine forældre havde købt en Vespa (scooter) mødte han min far i opgangen og indledte samtalen: ”G-g-g-goddag, hr. B-B-Brüel. J-j-jeg ser, De har f-f-fået sc-sc-sc- motorcykel.”

Familien Larsen rykkede hver sommer ud i deres kolonihave. Det gav mulighed for, at deres lejlighed en sommer kunne udlejes til den svenske jazzsaxofonist Lars Gullin, hans kone Gerd og deres søn Dennis. Dennis og jeg legede

på altanen, og tit lavede Dennis noget, han efter Gerds mening ikke skulle have gjort. Så faldt hans standardsvar: ”Inte var det jeg som gjorde det, Mamma. Det var Johansson”. Hvem denne Johansson var, blev aldrig klart...

Gården var rummelig med et asfalteret areal langs bebyggelsen, en legeplads med stor sandkasse og legeredskaber og et stort kastanjetræ, der var lige så højt som bebyggelsen. Her udspilledes jævnligt dramaer, når en fugleunge var faldet ud af reden og lå ynkeligt død på gruset. Sandkassen var fin til at grave tunneller til legetøjsbiler, når sandet havde den rigtige fugtighed. Vippen brugte jeg ofte sammen med min glasdukke, som jeg stablede op i den ene ende – naturligvis med det resultat, at dukkens porcelænshoved gik i stykker, når den i første vip faldt ned. Ulykkelig var jeg, men min søde gamle morfar reddede gang på gang situationen og reparerede dukkens hoved med hæfteplaster.

Ved siden af min mormor og morfar boede min mors søster Rie med mand og 2 døtre, Janne og Gitte, der var jævnaldrende med mig og yndlingskusinen. Vi måtte godt gå over

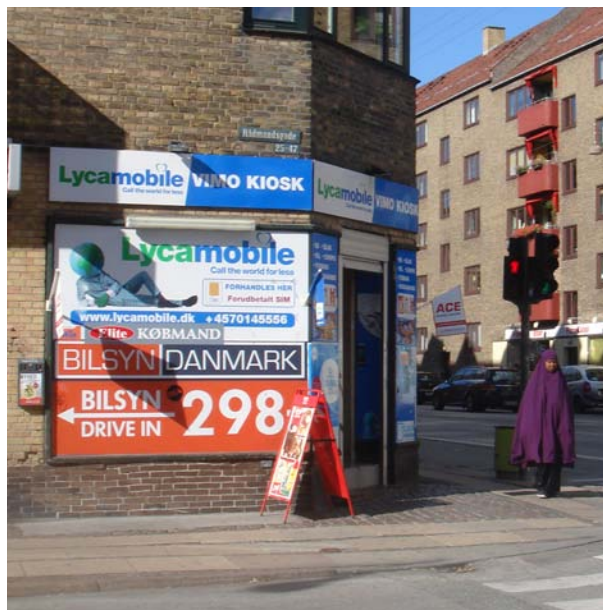
Krydset Tagensvej/Rådmandsgade. Bagerbutikken er blevet til glarmester.

Rådmandsgade, men ikke krydse den mere trafikerede Tagensvej. Her skulle jeg få en voksen til at følge mig over, hvis jeg blev sendt til bageren på den anden side.

Kvarteret

Langs Tagensvej var hele stueetagen fyldt med butikker. På "mit" hjørne lå slikbutikken "Kaddara Is", hvor vi børn hyppigt trykkede næserne flade, mens vi på skift sagde "Helle for det og helle for det". På Gittes hjørne lå cigarhandleren frk. Feigh. Her havde mine cigaretrygende forældre regning. Det gav mig mulighed for en gang imellem at købe 10 blå North State, som jeg fik "skrevet", hvorefter jeg overrakte "gaven" til min mor. På de to hjørner på den anden side af Tagensvej lå bageren og købmand Petersen, der privat boede ved siden af mine morforældre, som de delte altan med. Mod Tagensvej lå også et ismejeri med store dritler med smør. Når mine forældre købte ½ pund smør, gravede ismejeridamen en passende klump ud af smørdritlen, hvorefter hun med rillede træspartler formede den til en rektangulær blok. Når jeg blev stor, ville jeg være ismejeridame!

Vores kvarter var tidligere en del af fælleden, som til dels blev bebygget med industri. Bag "min" gård lå en leverpostejfabrik og bag

Frk. Feighs tobaksbutik er den eneste af de fire hjørnebutikker, der har overlevet – nu som indvandrerbutik.

Gittes en skotøjsfabrik. Længere nede ad Rådmandsgade lå rugbrødsfabrikken Rutana og lav bebyggelse med små håndværksvirksomheder og værtshuse med fulde mænd. Det var den farlige ende af gaden, som jeg ikke måtte færdes i. Derfor var det meget spændende, da jeg kort før vores fraflytning fulgtes med min far ned til smeden, som lavede de (enormt tunge) lave metalbrikse, vi skulle have med til Gl. Holte. På den anden side af Tagensvej lå også en del erhverv, bl.a. de to flyttefirmaer Adam og Flink med kæmpe flyttebiler, vi beundrede fra vores side af Tagensvej.

Fælledparken var vores store rekreative område. Her fulgtes vi med vores mødre til fods hen ad Rådmandsgade til Lersø Park Allé og Fælledparken. Her slog vi os ned på tæpper i græsset med madkurve og saftevand. Vi blev formanet, at vi ikke måtte gå med fremmede mænd, der kunne være børnelokkere. Især mænd, der trak deres cykel på stierne mellem de høje buske skulle vi vogte os for! Jeg må have været meget heldig, da jeg på et tidspunkt blev væk fra min mor og samlet op af en mand, der heldigvis ikke havde ondt i sinde og desuden var kreativ, da han kunne oversætte mit "Ommergade fyverfyrre" til adressen Rådmandsgade 47. Han fulgte mig pænt hjem til adressen.

Mariehøjvej 42 og 40 med den store skråning mod Egebækvej og Mariehøjvej, hvor vi løb på ski om vinteren.

Mariehøjvej 40, Gl. Holte

Som vi børn voksede til, blev den toværelses lejlighed noget trang. Min far havde efter afgang fra Arkitektskolen vundet et par konkurrencer, og det gav os mulighed for at flytte til en større bolig uden for København.

Valget faldt på Skoleparken II i Gl. Holte, tegnet af Børge Glahn og Ole Helweg. Bygherren var Gl. Holte Boligselskab/Boligkontoret Danmark, der tidligere havde opført etagebebyggelsen Skoleparken I med 11 3 etages boligblokke i gule sten med hver tre opgange. Her lå også et lille butikscenter mod Kohavevej med selskabslokaler på 1. sal. Her blev til Fastelavn serveret kakao med boller efter den årlige tøndeslagning. Mellem boligblokkene var store græsplæner, og nærmest motorvejen lå en lille sø, der frøs til om vinteren og blev brugt til skøjteløb.

Vores bebyggelse var énetages hvidpudsede kædehuse med flade tage. Bebyggelsesplanen på den skrånende grund var 4 x 3 kædehuse. Husene havde en meget lukket facade mod Mariehøjvej og store glaspartier mod haven. Arkitekturen var så usædvanlig, at de lokale kaldte bebyggelsen ”araberbyen”.

Vores hus på ca. 100 m² var det midterste i den første kæde fra Egebækvej og lå ret højt

med udsigt over en nedlagt frugtplantage på østsiden af Mariehøjvej og den ældre bebyggelse Buskehøj på den anden side af plantagen. Boligen indeholdt en rummelig forstue, en stor vinkelformet spise- og opholdsstue i semiåben forbindelse med et ret lille køkken, en skabsgang med adgang til to mindre værelser, et større soveværelse og et badeværelse for enden af gangen. Dertil terrasser både mod vejen og haven samt et redskabsskur for enden af huset.

Når min far skulle øve sig på saxofonen (han spillede både sopran, alt, tenor og baryton), foregik det i et hjørne af stuen og lød ret rædselsfuldt. Omvendt var det en fest, når han fik besøg af sine musikerkolleger, og de jammede midt i stuen. Veninde Margit og jeg sendte lange øjne til unge Niels Henning Ørsted Pedersen, der allerede som 16-årig håndterede sin gulfbas med stort talent.

Opvarmningen var ligeså avanceret som arkitekturen: elvarme i loftet. Selv om vi skruede helt op for strålevarmen og blev glohede i hovedet, var der iskoldt under spisebordet. Kolde fødder og en tårnhøj elregning førte til, at boligselskabet allerede efter den første vinter måtte udskifte el-opvarmningen med centralvarme fra et gammeldags koksfyre i redskabsskuret. Koksfyret blev i 1962 erstattet af et oliefyre.

Et amerikansk arkitekturtidsskrift ville bringe et billede af et typisk dansk hjem og havde af uransagelige grunde valgt vores ikke særligt typiske hjem. Vi havde besøg af mine farforældre, keramikere Lis og Axel Brüel og min fars meget yngre søster, Charlotte, da amerikanerne kom med en bunke trøjer i klare farver, så billedet kunne blive rigtig festligt. De var heller ikke tilfredse med de smålasede grå-beige bogrygge i reolen. Mine forældres bøger blev derfor udskiftet med mine pigebøger i rosa, blå og gult og Axels keramik.

Da vores ret store grund skrånede meget ned mod huset var arealet umiddelbart vest for huset meget pløret, da frosten gik af jorden og sneen smeltede. Min mor gravede kanaler i et sindrigt system, der afværgede oversvømmelse i opholdsrummet. Kanalerne var fine sejltreder for de papirskibe, vi fremstillede. Mens min lavpraktiske mor undgik katastroferne, gik min arkitektfar i gang med at designe et stramt haveanlæg med terrasser, der optog terrænets hældning. Nærmest huset en opholdsterrasse med gule klinker og et staudebed (som min mor elskede), herefter en ca. to m. høj skråning, en plan flade, en lille skråning og en plan flade – alt tilsået med græs. I græsplænen blev plantet et (alt for stort) antal robinier. Allerbagest en lille køkkenhave bag en række bærbuske. Mod vest grænsede haven op til familien Nielsens grund. Her boede Kaj, Bitten og deres fem børn, hvoraf den

mellemste, Margit, blev min bedste veninde. Kaj var ansat i Søllerød Kommunes skattevæsen og blev kaldt ”Skattekej”, mens Bitten arbejdede hos Nærum Nylon.

Da vi flyttede ind i december 1954, fulgte min mormor med for at hjælpe os med at komme på plads. Stor var hendes undren, da hun den første morgen blev vækket af vilde grisehyl fra baghaven. Det var Skattekej, der slagtede julegrisen, som havde gået til opfedning i en hjemmelavet udendørs griseeti.

Min mor havde bestilt varer til julen i Brugsen på hjørnet af Kohavevej og Gl. Holtegade, men buddet kunne ikke finde vores adresse, så julemenuen stod på spegepølsemadder. Vi overlevede, men blev hurtigt faste kunder, fordi Brugsen leverede varer til døren.

Gl. Holte Skole, nuværende Kulturcenter Mariehøj. Skolen fra 1923 blev i 1988 lukket og omdannet til Kulturcenter Mariehøj.

”Hvor er byen, mor?”

Første gang jeg med min mor tog S-toget til Holte og skulle videre med Den Blå Bus mod Vedbæk, som afgik fra ”banegårdspladsen” mod Geels Skov, spurgte jeg: ”Hvor er byen, Mor?” Det hele forekom mig meget landligt.

Min far havde startet tegnestue med Henning Larsen, Gehrdt Bornebusch og Jørgen Selchau. Henning trak sig forholdsvis hurtigt ud, mens tegnestuefællesskabet med de to andre holdt til op i 70’erne. Gehrdt med sin kone Nanna og Jørgen med sin kone Ingrid og deres 3 børn flyttede ind i boligselskabets næste projekt, Skoleparken III, på Lendemosevej. Også her var Glahn og Helweg arkitekter. Denne bebyggelse var organiseret med 4 huse omkring en fælles klinkebefæstet gård og haver til den anden side. Boligen var disponeret med en lang opholdsstue mod haven og en skabsvæg til den modsatte side. Her lå køkkenet, badeværelset og soverummene bag skabsvægge mod stuen. Da også Skoleparken III led af byggesjusk med deraf følgende rend af håndværkere i den første tid, fortalte Jørgen en dag, at en håndværker havde spurgt ham: ”Undskyld, hr. Selchau. Hvad er det for et skab, man pisser i?”

Det lille bysamfund blev mod øst afgrænset af en to etages rækkehusbebyggelse i gule sten med saddeltag i røde tegl, tegnet af arkitekt Palle Suenson. Om vinteren var skrænten mellem vores hus og Mariehøjvej et populært skisted. Især Nanna og Gehrdt kom om aftenen ofte op ad Egebækvej og løb på ski med mine forældre og Børge Glahn, der boede i nabohuset. Det gav mulighed for håndbajere ud ad køkkenvinduet. Når vi skulle på længere skiture, brugte vi Suensons marker mellem Gl. Holte og Øverød.

Mod vest blev Helsingør-motorvejen anlagt. Den hed i starten Hørsholmvejen, da det var den oprindelige slutdestination. Vejanlægget var i fuld gang, da vi flyttede ud, og da jeg i sommeren 1955 begyndte i første klasse på Gl. Holte Skole, skød vi genvej over motorvejen. En af mine klassekammerater, Bengta, boede i en skurby umiddelbart syd for skolen, fordi hendes far arbejdede på vejanlægget. Da motorvejen åbnede i 1956, drog Bengtas familie videre, hun måtte skifte skole, og vi måtte gå en meget længere vej til skole.

Oaser i parcelhuskvarteret

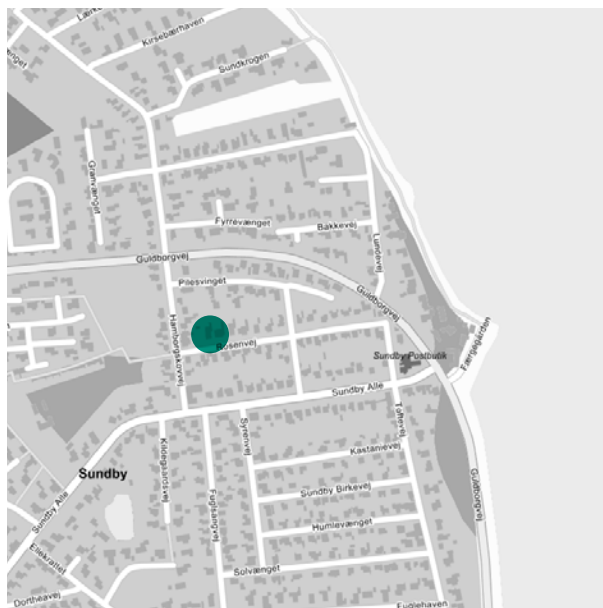
Grethe Silding

Født 1952 i Århus

Arkitekt MAA, med afgang fra Kunstakademiets

Arkitektskole 1978

Har arbejdet med planlægnings- og udviklingsopgaver, herunder udvikling af SAVE-systemet for Miljøministeriet samt med plan- og bygningsopgaver for Box 25 Arkitekter.

Rosenvej

Min barndoms gade hed Rosenvej. Den lå i Sundby, - en forstad til Nykøbing Falster, Vejen lå i kanten af bebyggelsen ud til rosenmarkerne, der omkransede det nye parcelhuskvarter, som vi flyttede til, da nr. 3 barn i vores familie var født i 1959. De fleste af husene var ret enkle murstenshuse med lav taghældning og cementsten på taget. En del var selvbyggerhuse, som tog lang tid at bygge. Vores naboer var folk ansat i Posten, DSB, en gartner og en kontorist fra foderstofforretningen i Nykøbing. Overfor os boede en kæmner, - som vi ikke lige vidste, hvad var. I alle husene på vejen var der børn, og der var mange legeskammerater til alle aldersgrupper. Det meste af fritiden blev tilbragt udendørs, og vi var næsten aldrig inden for hos hinanden.

Foran husene var der ret små forhaver med indkørsel til bilerne, eller måske rettere præsenterbakker for bilerne. De stod også tit parkeret ude på vejen, så de var klar til at køre af sted igen hurtigt. Bilerne var statussymbol nr. 1 i kvarteret, og kammeraterne pralede hæmningsløst af deres fædres eventuelle ny erhvervelser, - for det var selvfølgelig altid fædrenes biler. Mange af husene på de andre veje havde garager i kælderen, men

Rosenvej – barndommens gade.

på Rosenvej var der ikke plads til den slags lange tilløb. Så slap vi for de oversvømmelser i kælder-garagerne, som de altid klagede over på de andre veje. Modrene gik hjemme, og mange af dem havde ikke kørekort. De kunne spadsere hen til en af de to købmænd og bageren, som udgjorde det lokale handelsliv, eller sende børnene. Der var ingen børn i institution, så eftermiddag og aften var vores egen.

Baghaven lå ud til rosenmarkerne, der efter nogle år blev pløjet op og brugt til korndyrkning, indtil de blev udstykket til nye parceller. Når kornet var høstet, kunne vi bruge halmballerne til at bygge huler af. Sådan en slags store legoklodser.

Legesteder

Haverne var kun legeplads for de små, for os andre skolebørn havde mere spændende legeområder, som ikke var friserede som haverne, og som var uden for forældrenes kontrol. Steder, som tilsyneladende ikke tilhørte nogen, ikke var afspærrede, ikke blev holdt og udgjorde mere udfordrende legesteder.

I Ellekrattet samledes alle ungerne i Sundby til dåseklabum efter aftensmaden. Der var en stor fodboldbane og en skrænt ned til et moseområde med elletræer, der dannede øer i sumpen. I kanten af fodboldbanen var vildtvoksende træer og buske, der var ideelle til at gemme sig i. Der

Tegning af Ellekrattet ca. 1962 - efter hukommelsen.

Lunden og den gamle feriekoloni ved siden af ligger ud til Guldborgsund. Der er nu anlagt en sti foran.

var hyld og små, sure æbler og kirsebær i alle udgaver. Når man blev opdaget, skulle man løbe om kap hen til dåsen ved fodboldmålene. Elleøerne var mere til de lege, man legede, når man var få. Man kunne f.eks. øve sig i at springe fra ø til ø, - uden at få en våd sok. Det var meget vigtigt at være god til det fysiske: springe langt, kunne holde balancen og at have en god portion frygtløshed. Det galt for både piger og drenge. Lidt farligt var det, for sumpen kunne trække en ned, og der var vist bundløst.

I Lunden lå den højeste bakke i miles omkreds. Lunden var fyldt med forårsblomster, anemoner og lærkesporer, og i mange år lå der en feriekoloni i kanten ved vandet. Hver dag kunne vi se de mange m² røde marmelademadder, de skulle spise sig igennem. Ellers var det mest kælkebakken, der trak. Skulle man kælke på stejle bakker eller løbe på skøjter, lå der flere grusgrave i nærheden. De kunne også bruges om sommeren til at lave huler i, og småsoppe lidt i de mudrede

kanter. Der var nogen, der havde hørt om, at gravene kunne være farlige for børn, men det var ikke noget vi kalkulerede med. På et tidspunkt begyndte man at fylde dem med affald, og så lugtede de fælt og der gik tit ild i dem.

En af de grusgrave, der lå i kanten af skoven tæt ved, blev brugt til at campere i for spejdere. Så kunne vi ligge skjult af beplantningen i kanten og udspionere spejderne. Vi blev som regel opdaget, og sendt af sted til skovfogeden efter røgvendere, stakitfrø og hvad der ellers kunne mobbe de ubudne gæster.

Guldborgsundskysten var en sumpet rørskov, der var næsten helt utilgængelig.

Hos Leif, der ikke havde nogen mor, kunne vi uantastet rode med forskellige projekter, til lands og til vands, f.eks. byggede vi tømmerflåder af halvtrådne grene fra grundens vildnis med lidt tilskud fra byggepladser i nærheden. Sejladsen

Leifs pavillon i haven ved skrænten mod Guldborgsund!

endte næsten altid med hurtigt forlis. Der var så til gengæld ikke ret dybt ved bredden. De havde en fin, rund pavillon med stråtag, der stod ved kanten af skrænten ned til sundet. Den var udgangspunkt for eksperimenter af alle slags, - bare det involverede noget med krudt på en eller anden måde, f.eks. afbrænding af en krudtcirkel hele vejen rundt om pavillonen - med os stående i midten, ellers kunne man ikke se det ordentligt. Jeg tog med Leif til byen for at købe ind til eksperimenterne i Nykøbing løveapotek. Det var ham, der kendte ingredienserne, mens jeg prøvede at se tilpas uskyldig ud. Og vi fik i hvert tilfælde varerne hver gang.

Angreb på vores enemærker

I parcelhuskvarteret var det i første omgang de mest regulære arealer, der var blevet udstykket til salg. De våde, de bakkede og delvist udgravede arealer var ikke første valg.

Men på et tidspunkt gjorde man indhug i Lundens store bakke, der lå med udsigt over Guldborgsund, og som med lidt jordarbejde kunne bruges til nye grunde. Alle vi børn følte det som et frontalt angreb på vores enemærker, og vi arrangerede en stor demonstration, hvor vi gik med skilte rundt i Sundby og til sidst plantede skilteskoven i Lunden. Vi havde fundet ud af, at Lunden havde tilhørt Fuglsang gods, og at hovedfjenden var en administrator, der oven i købet boede i Sundby. En total forræder. Han havde også skudt sin nabos kat, fordi den løb hen over hans græsplæne, så der var meget at bebrejde ham.

Lige meget hjalp det. Også andre legeområder blev efterhånden del af nye udstykningsplaner. Ellekrattet blev bebygget, bortset fra den vådeste fordybning, grusgravene blev efterhånden fyldt op og solgt, og langs med Guldborgsund blev anlagt en sti, der regulerede de våde og vildtvoksende arealer langs sundet.

Klatrædet de 7 linde i Hamborgskoven.

Ud til markerne igen

Da barn nr. 4 var kommet, byggede familien et større hus i det samme parcelhuskvarter, hvor vi så igen kom til at bo i yderkanten. Vores nabo var Peter med hestene og hans marker, der var tilsået med plastikposer fra mange år med gratis brød, fra Jappes Mølle i Nykøbing.

Peter var den eneste fra Sundby, der badede i Guldborgsund. Han gik jævnligt sammen med sine heste i vandet ikklædt lange underbukser og undertroje med ærmer. Så var de vasket. Hans grund var et virvar af brombærkrat og frugttræer med gamle kasserede landbrugsmaskiner og ubrugeligt indbo. Vores rustne gyngesofa insisterede han på at overtage efter os, og så lå den også under mirabellerne. Hos Peter var der altid en sværm af småpiger efter skoletid, hvor man kunne få en ridetur på en af Peters bryggerheste. Han pillede vistnok lidt ved de små piger, men det var der ingen, der sagde noget om til forældrene.

Bag Peters marker lå Hamborgskoven, der var gennemskåret af store engstrækninger og åløb. Som større skolebørn, kørte vi tit igennem skoven på vej hjem, og fangede haletudser i åen eller klatrede op i de syv linde, hvor man kunne ligge behageligt på de brede, lavthængende grene. Vi havde fuldstændig tjek på, hvor der var blå anemoner i begyndelsen af april, og hvor der var kodriver, - kralægger, som de kaldes på Lolland - langs grøfterne i skoven.

Legestederne i kanten af parcelhuskvarteret var en vigtig del af børnetilværelsen, spændende, fysisk udfordrende - til det decideret farlige, fjernt fra forældrekontrol og pædagoger. De repræsenterede en stor vifte af legemuligheder fra de intime rum i krattet, på øen i mosen til de åbne marker. Et stort bombardement af farver og dufte, sødt og råddent fra blomster og nedfalden frugt. Havernes friserede arealer rummede ikke de samme udfordringer, og vi legede aldrig på legepladser, for det var der ingen af.

Åløb i engstrækningerne i skoven, hvor det vrirlede med haletudser.

Vild frodighed

Naturoaserne skrumpede ind, som jeg voksede op, arealerne blev bebygget, og friarealer blev til legepladser eller andre ”kontrollerede” steder.

Der er sket fuldstændig det samme i bykvarterer, hvor de vilde arealer i kanten af banearealer, nedlagte industribygninger og havnearealer, gamle skelbeplantninger osv. omdannes i bydeviklingen, bebygges eller friseres.

Men hvordan kan man bevare den vilde frodighed og brede mangfoldighed i vores omgivelser, for vilde naturoaser skal også planlægges og holdes?

Når jeg er på besøg i Guldborgsundområdet eller for den sags skyld på ture i Københavns yderområder, opsøger jeg stadig de vildtvoksende steder, især i foråret, hvor man længes efter duften af sommer. Der kan være skovenge ved Guldborgsund med blå anemoner i april, beplantning langs Vestvolden med duftende hyldeblomster og bunddækket af løgduftende

ramsløg i forsommeren på skrænterne i Øster Anlæg. Hukommelsen for dufte skulle være særlig god, og i hvert fald sender nogle dufte mig direkte tilbage til barndommens steder.

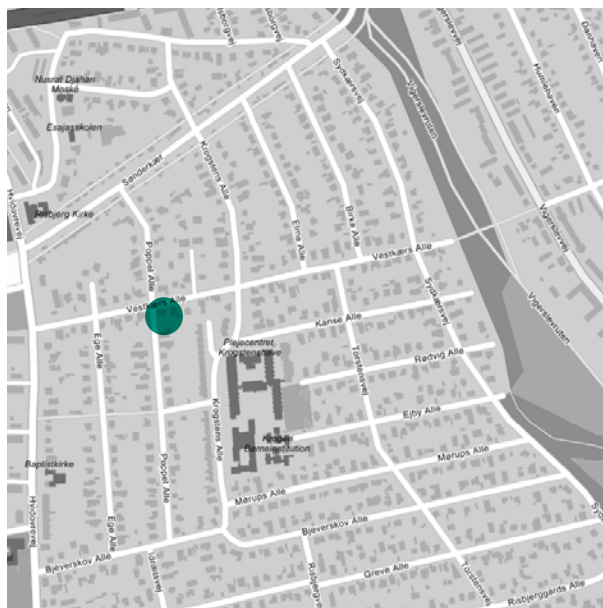
En moderne velfærdsfamilie i Hvidovre

Poul Sverrild

Født 1952 i København.

Mag.art. i historie, Københavns Universitet 1981.

Arbejder som arkivar, forstadshistoriker og museumschef for Forstadsmuseet.

Statslåns hus i Risbjergkvarteret

Søndag d. 4. september 1954 flyttede den dengang moderne velfærdsfamilie med far, mor og to børn ind i det nybyggede statslåns hus på hjørnegrunden i Risbjergkvarteret. Her havde der hidtil ligget et sommerhus, men det var nu revet ned. Rødstenshuset med tag af eternit-skifer var på 112 m² i ét plan, men med halv kælder, og det var tegnet af arkitekt J. Ramild Jørgensen, der i de år tegnede en del statslåns-huse i Københavnsområdet, og alene i Hvidovre stod han bag flere end 150 enfamiliehuse. Min mor bidrog stærkt til husets udformning ved at insistere på et overvældende antal indbyggede skabe i alle værelser, entre og gang. I forhold til de øvrige huse på vejen havde huset yderligere en lille luksus i form af et gæstetoilet ved hoveddøren, som min mor havde ønsket med henblik på, at vi børn, når vi legede i haven, let kunne komme på toilettet.

Det var på min toårs fødselsdag, vi flyttede ind og tog det nye hus på den gamle grund i brug. Mine forældre, der var lærere, havde haft grunden i næsten to år, mens de ventede på en statslig lånebevilling. Den lange ventetid hang sammen med efterkrigstidens generelle

Kort over Risbjergkvarteret, Hvidovre 1950.

mangelsituation og landets mangel på valuta. Grunden i Hvidovre havde mine forældre købt af en snedker ved Københavns Sporveje, der havde haft den i en længere årrække og brugt den som sommerbolig.

Udstykningen af Risbjergkvarteret i Hvidovre var indledt før 1. Verdenskrig, hvor grundene

Mit barndomshjem, Poppel Alle 15, 1956.

blev solgt som sommerhusgrunde, og de første helårshuse blev bygget fra 1917. Kvarteret ligger midt i Hvidovre Kommunes østligste del - grænsende op til Københavns Kommune. Risbjergkvarteret udmærker sig i dag blandt andet ved at lægge historie til én af de 1001 Danmarkshistorier, som Kulturstyrelsen har udvalgt i sin store Danmarksbeskrivelse.

Historien om det helt almindelige og grundlæggende uplanlagte énfamiliehuskvarter er historien om den almindeligste danske boligdrøm gennem store dele af det 20. århundrede, og historierne om livet i villakvartererne er historier fra den fælles almindelighed, nutidens danske drøm om det unikke liv tager sit afsæt i.

Naboer og genboer

Et blik rundt på de naboer og genboer, der mødte os i Risbjergkvarteret i årene efter vores indflytning i 1954, giver et godt billede af kvarterets sammensatte karakter og af forstadens - for en tid - sammensatte miljø. Vi boede i krydset Poppel Alle / Vestkærs Alle, og huse og mennesker på de tre andre hjørner spejlede sammen

med os og vores hus kvarterets mangfoldighed. Der var tidligere søfyrbøder og syndikalist Hansen med et 'bedre byggeskik'-inspireret hus i halvanden etage, udført i røde sten og bindingsværk. Det var opført i midten af 20'erne som erstatning for hans tidligere opførte sommerhus. På det næste hjørne lå snedker og retsstatsmand Larsens fine lille rødstenshus fra slutningen af 30'erne. Det var også i halvanden etage, men med sin lavere rejsning og uden kælder synede det ikke så højt.

Hansen og Larsen var svogre, og de præsenterede på den måde et ikke ualmindeligt fænomen i datidens nye enfamiliehuskvarterer omkring København, at man købte grunde i små klynger - enten som beslægtede eller som kolleger fra større arbejdspladser.

På det tredje hjørne lå Pedersens helårsbeboede sommerhus i træ som et minde om Hvidovres vilde år i mellemkrigstiden, hvor ulovligt beboede sommerhuse på flere leder kom til at definere kommunens fremtidige udvikling. Sommerhuset erstattede Pedersen i 1961 med et etplans rødstenshus, da Hvidovre Kommune

Søfyrbøder Hansens hus fra 1925.

nu ikke længere ville dispensere fra byggevedtægtens krav om grundmur og vandkloset som forudsætning for helårsbeboelse. I nabohuset syd for vores boede Rasmussen i en selvbygget bungalow fra 1934. Et hus, som den førnævnte snedker Larsen - ikke uden en vis tilfredshed i stemmen - konstaterede, var opført af 'noget skidt'.

Efter Rasmussens hus kom et lille fint sommerhus fra 1920, 'Hækkely'. Det blev først erstattet af et nybygget helårshus sidst i 1990'erne. Ejeren, der var sporvejsfunktionær, brugte det til sommerophold, og om vinteren cyklede han pligttopfyldende ud til grunden og skovlede sne, før han mødte på sit arbejde i København. Derefter kom sekretær og senere kontorchef Olsens nybyggede statslånshus i halvanden etage i røde sten fra 1953, så gartner Arndals bungalow fra 1936, chauffør Bruuns bungalow fra 1934 og hr. Petersens bungalow fra samme år.

Som det sidste hus inden den navnløse stikvej mod øst, nu Borgmester Sørensens Vænge, lå en noget større rødstensvilla, som en bagermester

fra Valby fik opført i 1949. Her boede i anden halvdel af 1950'erne sekretær og senere ambassadør Schack Larsen med sin familie.

En typisk 50'er forstad

Det korte udsnit af en typisk villavej i Hvidovre er et øjebliksbillede af 50'er forstadens socialt sammensatte befolkning. Ti år forinden havde billedet været mere homogent, og ti år efter var det igen blevet mere homogent, men netop i 1950-erne var der under tryk var den voldsomme bolignød tegn på, at forstadslandskabernes velkendte sociale mønster var under opbrud. Den voksende forekomst af mellemuddannede iblandet nogle akademikere illustrerede også samfundets almindelige sociale og uddannelsesmæssige udvikling. I løbet af 1960-erne og 1970-erne ændrede forstædernes værdisætning sig atter med den stigende sociale segregering til følge, som er normen i dag.

Den beskrevne bygningsmasse repræsenterede de tre tidslag, som hele Risbjergkvarteret på den tid rummede. Sommerhuset fra 20'erne pegede

Vestkærs Alle med brede grusfortove, 1961.

på udstykningernes tidligste funktion som sommerland, 30'ernes til dels selvbyggede bungalows karakteriserede overgangen fra sommer- til helårsbrug, og satslånshusene varslede velfærdssamfundets komme i den moderne forstad.

Risbjergkvarterets vejnet var blevet udlagt uden overordnet plan i landkommunen Hvidovre, hvor planlæggere ikke indgik i den endnu rudimentære organisation. Vejstrukturen dækkede over, at kvarteret var opstået ved successive udstykninger af en hel række gårde, som blev udstykket individuelt af de spekulanter, der tidligere havde købt gårdene med henblik på udstykning.

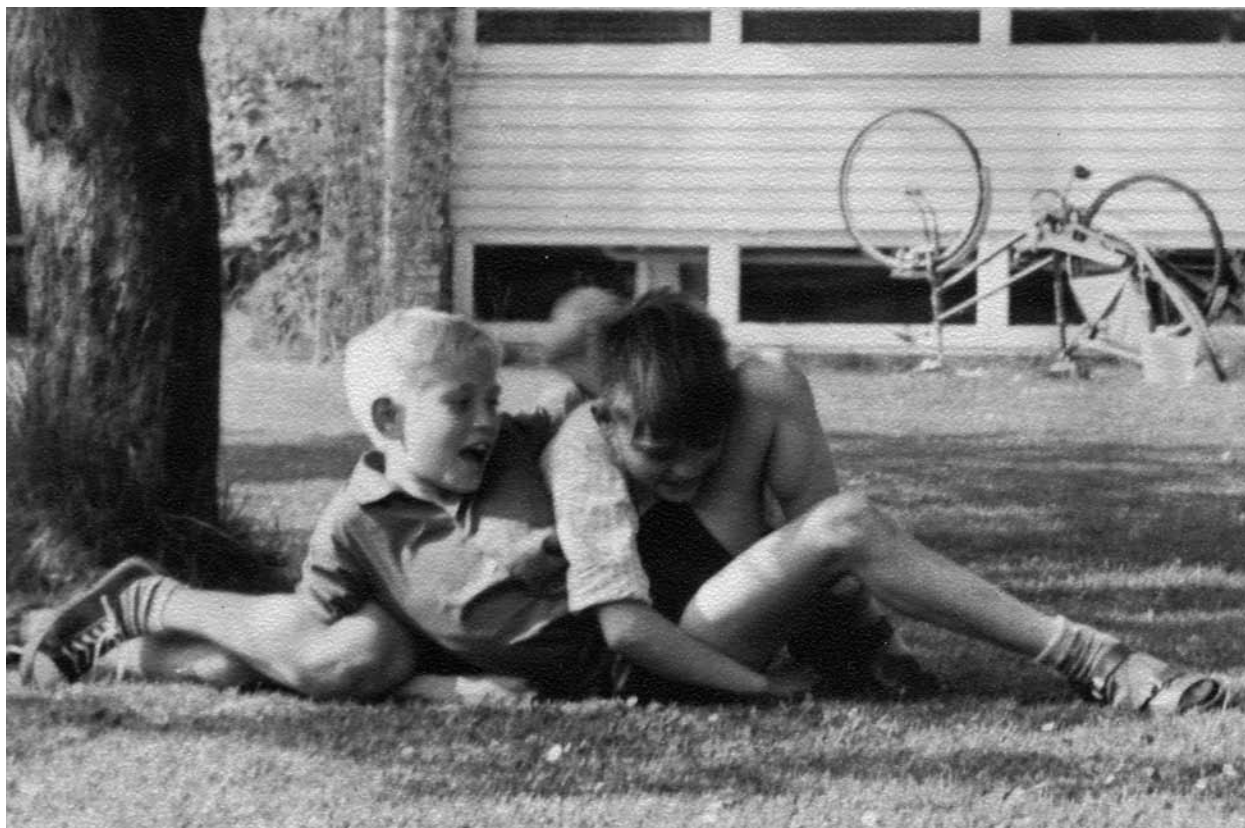
Kvarterets mange retvinklede kryds minder om den nyttefilosofi, der lå bag købernes forventninger til anvendelsen af grundene. Det var ikke det bedre borgerskab med rod i bykulturen, der udgjorde målgruppen, men nyurbaniserede københavnere, der savnede forbindelsen til landet og jorden.

En regulært firkantet grund var den oplagte ramme om et firkantet hus, og parcellernes formmæssige overensstemmelse med landbruges ideelle markform spejlede de forventninger, mellemkrigstidens ud- og tilflyttere havde til grundenes formål. En grund på størrelse med Risbjerggårdkvarterets grunde på omkring 800 m² kunne uden problemer producere grøntsager

til en gennemsnitlig familiens helårsforbrug. De lige veje var yderligere en hensigtsmæssig måde at organisere pendlingen på, så man ikke spildte kræfter og tid på romantisk snoede veje.

Vejene og de grusbelagte fortove var de fælles legefaciliteter, der stod til rådighed for os børn. Den fraværende planlægning havde nemlig bevirket, at der ikke var sat arealer af til grønne områder, legepladser eller andre rekreative formål. I min barndom blev vi i den forbindelse reddet af, at der henlå et åbent areal efter et gartneri på nabovejen, hvor kommunen agtede at opføre et alderdomshjem. Her havde vi i en årrække det grønne frirum, hvor der var plads til de rituelle kampe mellem vejene, til selvorganiserede fodboldkampe og til de lege, der krævede større landskaber at udfolde sig i.

Den fysiske planlægning af kvarteret indskrænkede sig til de tekniske områder. Man opfyldte bygge-, vej-, og sundhedsvedtægternes krav, men æstetisk rettede overvejelser indgik ikke i udviklingen. Ved selvsyn kan det konstateres, at de få undtagelser fra kvarterets regelrette vejstruktur skyldtes naturen i form af tilstedeværelsen af et vandløb eller tilfældigheden i form af gartnere, der ikke ville sælge før sent i udstykningsforløbet. Hvis kvarteret var blevet udstykket og bebygget i årtierne efter 50'erne, ville det med sin udstrækning på henved 2 km² være blevet

I haven på Poppel Allé 15. Barndommens lykkeland rummede også de rituelle slagsmål, der afgjorde status og territorier.

opfattet som et 'parcellushelvede', men i kraft af sin lange tilblivelseshistorie har et nøgleord i hele kvarterets levetid været variation.

Stilarter veksler, de arkitekttegnede huse kiler sig ind imellem selvbyggerhusene, og de fleste spejler den byggeaktivitet og forandringsvilje, der har besjælet husejerne fra første færd. I Risbjergkvarteret blev de fleste huse født for små og måtte derfor vokse i pagt med tiden og behovet.

Livet i forstaden

I min erindring var det i de første år karakteristisk, at hækkene omkring haverne sjældent var højere end omkring halvanden meter, for der skulle jo snakkes over hække og stakitter. Måske var de lave hække også reminiscens fra en landlig kultur, som mange af tilflytterne bragte med til forstaden, en kultur, der sigtede mod at vise naboerne, at man ikke havde noget at skjule. Men de lave hække muliggjorde også erfaringsudveksling og umiddelbar deling af havernes

produkter, som da vores nabo, Danielsen, gav min mor friske hvidløg, som hun skulle stoppe i mine ører mod mellemørebetændelse.

Biltrafikken på vejene var endnu sparsom. De fleste i kvarteret benyttede cyklen, og da vejene ikke tillod biltrafik på tværs af Harrestup Åmos København, var der ingen gennemkørende trafik. Der var dog den faste trafik fra de omkringkørende handlende som brødbilen fra Røde Vejmølle og ostemanden og fra koks- og oliebilene, som forsynede de mange individuelle varmeanlæg i husene. Risikosamfundet havde endnu ikke meldt sin ankomst, så vejene var de møde- og legesteder, hvor barndommens socialisering fandt sted. Med lege som 'land' og 'krig' erobrede vi vejene og etablerede vejens børnehierarki uden nogen form for indblanding fra voksenside eller begrænsninger i relation til den - trods alt - voksende trafik.

Halvtredsernes villaveje havde næsten alle et butiksliv og et lidt mere diskret erhvervsliv i kældre, baghuse og -haver. De små

købmænd og ismejerier var de almindeligste i Risbjergkvarteret, men også slagtere var blandt villabutikkerne sammen med et langsomt stigende antal frisørsaloner. Virksomhederne i kvarteret var dels servicevirksomheder som rulleforretning og autoværksted og dels egentlige produktionsvirksomheder som trykkeri, sodavandsbryggeri, serviet-, sko- og lampefabrik m.fl.

I slutningen af 1960'erne var de mange butikker ophørt, og hovedparten af virksomhederne fulgte efter - oftest i forbindelse med indehaverens pensionering. Dermed blev kvarteret for første gang siden sin fødsel under den 1. verdenskrig monofunktionelt. Den tilstand varede nogle årtier, hvorunder dagsordenen i kvarterets mange grundejerforeninger og den kommunale planlægning overordnet var at fastholde den nyvundne karakter af rent boligområde. Det synlige liv i kvarteret blev i den monofunktionelle periode reddet af den meget spredte alderssammensætning, som sikrede, at nogle af de enkelte vejes huse konstant var beboet af pensionister.

Overgangen til det postindustrielle samfund har nu reintroduceret erhvervslivet i kvarteret i kraft af de mange netbaserede virksomheder og et stærkt stigende antal mindre servicevirksomheder, der kan have afsæt i énfamiliehuset uden at komme i karambolage med lokalplanvedtægtene. Et hurtigt vue baseret på netbaseret registrering af virksomheder, dokumenterer aktuelt små hundrede virksomheder i kvarteret - et tal, der ikke ligger langt fra det antal forretninger og virksomheder, der fandtes i 1950-erne.

I 50'erne var haverne naturligvis vores indlysende legepladser, men i mange af haverne måtte vi ikke lege - endsige komme - for forældrene. Børneleg kunne jo gå ud over de store velplejede nyttehaver, som i mange tilfælde indgik centralt i de pågældende familiers økonomi og kultur. Ved eftertanke var det primært i haver som min families - anlagt som de nye mellemlags rekreative/æstetiske ramme - hvor der var fri leg og mulighed for at bygge huler og de trætophuse, der var muliggjort af havernes fortid

som sommerhushaver med nu gamle frugttræer. I 50-erne og 60-erne bevægede haverne i Hvidovre sig i takt med generationsskifter bort fra det nytteorienterede og mod det rekreative. Nyttehaver og frugtbeplantning blev erstattet af thuja, cypres og rododendron, og bebyggelsen voksede sig yderligere ind i haverne i kraft af garager, carporte og vinterhaver.

Bloklandskabet

De meget forskelligartede huse i barndommens villakvarter på østsiden af Hvidovrevej blev kontrasteret af det almennyttige boligbyggeri på den anden side af forstadens hovedgade. Her var uniformeret struktur i bygningsform, overflade og tid. Beboerne i bloklandskabet matchede derimod grundlæggende villakvarterets beboere - måske med en lidt højere andel af ufaglærte.

Her i bloklandskabet havde jeg tilbragt mine første to leveår, så Lejerbos røde blokke var en del af min barndoms kvarter. De røde blokke fra slutningen af 1940'ne var en del af tidens andet bud på løsning af boligefterslæbet efter krise og krig ved siden af de individuelle småhuse. Da de første blokke af Lejerbo-bebyggelsen i Hvidovre stod færdige i 1947 i afrensede mursten fra københavnske nedrivninger, blev de efterfølgende pudset i en forunderlig tilnærmet teglød farve. Her flyttede en ny generation af forstadsbeboere ind.

I modsætning til enfamiliehuskvarteret overfor, var der blandt beboerne i Lejerbo en del, der ikke selv havde valgt adressen, men flyttede ind af den enkle årsag, at her lå den bolig, de kunne få. Bloklandskabets boliger levede op til alle tidens krav om moderniteter og faciliteter i modsætning til hovedparten af enfamiliehusene, der stammede fra mellemkrigstiden. I boligblokkene var der adgang til moderne vaskemaskiner og ruller, alle havde bad og vandkloset, der var børneværelser, og de store plæner rummede organiserede legepladser, og alle havde adgang til altan. Bloklandskabet havde også ligesom enfamiliehuskvarteret sine egne butikker. Naturligvis en HB (Hovedstadens Brugsforening), men også en række små private forretninger.

Trætøphus på Poppel Alle af frugtkasser fra Hovedstadens Brugsforening, 1961.

Her flyttede fra starten beboere ind, der som nævnt spredte sig lige så bredt over socialgrupperne som enfamiliehuskvarteret. Her var bryggeriarbejderen, murerarbejdsmanden, læreren, den kommunale overassistent, gymnasielæreren, lægen og autolakereren. Det var datidens billede på fremtidens velfærdsorganiserede forstadslandskab. Men i modsætning til udviklingen i enfamiliehuskvarteret holdt den brede sociale profil i de almene blokke ikke så længe. Ligesom mine forældre fraflyttede rigtig mange andre med drømmen om eget hus i de følgende årtier, og de efterlod bloklandskaberne til de gamle, de ideologisk sindede og de ubemidlede.

Min barndoms to adresser, som lå med trehundrede meters afstand, fortæller historien om efterkrigstidens to dominerende boligtilbud. De repræsenterede det kollektive og det individuelle, det planlagte og det uplanlagte og drømme om to forskellige samfundsmodeller. I barndommens verden var forskellen på de to boligstrukturer lige så markant. Som det var på landet med rituelle kampe mellem landsbyer og i byen med tilsvarende kampe mellem gader på brokvartererne var det også i forstaden. Vi børn fra 'villakvarteret' mødtes omme på 'marken' med stokke, kæppe, brædder, flitsbuer og slangebøsser i kampe med rødderne fra Lejerbo. Jeg erindrer nu ikke væsentlige personskader, men det var dødelig alvor, der lå bag. Den største trussel lå i at blive taget til fange og blive anbragt i de uendelige kældergange under blokkene, hvor man kunne blive glemt for altid. Hvad rødderne frygtede i villakvarterets for dem ukendte verden, ved jeg ikke.

50 år efter

50 år efter ligger forstadslandskaberne der endnu - næsten som dengang - adskilt af forstadens hovedfærdselsåre. Bloklandskabets træer er vokset til, medens villakvarterets er fældet, de store plæner ligger nu tomme og ingen leger på villavejene. Villakvarterets boliger er vokset markant i de 50 år, medens bloklandskabets grundlæggende er uforandrede. Med og uden planlægning bag sig ligger de nu historiske boliglandskaber stabilt udmatrikuleret med de samme ejerformer,

der også vil diktere deres funktion i det 21. århundrede.

Hvordan oplevede 12 gamle byplanlæggere, hvoraf de fleste var medansvarlige for byernes udvikling i anden halvdel af 1900-tallet, deres egen barndoms bykvarter i krigstiden og efterkrigstiden?

Det handler dette jubilæumsskrift nr. 75 om.

Byplanhistorisk Udvalg under Dansk Byplanlaboratorium har bedt en række tidligere og nuværende medlemmer af udvalget om at beskrive deres barndoms huse og gader, som de selv husker dem. Hvordan var det at være barn i byen den gang? Hvordan adskiller det sig fra barndommen i dag efter den massive udbygning af de danske byer?

Er der noget at lære for nutidens byplanlæggere? Måske – men først og fremmest er det underholdende læsning.